

PARALELISMU

între

DIALECTELE ROMANU ,SI ITALIANU.

Sau

FORMA ORIGRAMATICA

Aquestoru doê dialecte.

DE I. ELIADE.

BUCARESCI.

In Tipografia lui I. Eliade.

1841.

Din lo' alle lui.

L. Wascenoff

JOHN W. ...
...
1841

PARALELISMU

între

DIALECTELE ROMANU ,SI ITALIANU.

PARTEA II

FORMA SAU GRAMATICA

Aquestoru doê dialecte.

In partea ântêea a Paralelismului aquestoru doê dialecte amu arâtatu materia loru, însemnându unu micu vocabularu de quâte-va vorbe de ântêea trebuinçâ. Aquelleași vorbe luându ôre-quare forme cam deosebite în amêndoê dialectele, face pe quine-va a crede quê fie-quare dialectu își are gramatica sa: însâ, dupò cum se va vedea, mi se pare, quê aqueeași grâmaticâ formâ regulele amêndoru dialecteleloru, dar o grâmaticâ complectâ. Pentru quê nici Românulu nu'și va cunôsce limba bine, de nu va cunôsce particularitățile Italianei, nici Italianulu va fi în stare a cunôsce nici limba anticâ a Italiei, nici poeții sêi, de nu va cunôsce tipii aquestoru autori, quari se pâstrează mai

bine în dialectulu nostru. Tipii substantiviloru și verbiloru que se voru vedea în tractatul aquesta voru fi o destulâ dovadă despre quelle dișe, și va încredința pe fie-quare qué e de quea mai neapârâtâ trebuință a se întruni tipii și regulele aquestoru doê dialecte într'una și singurâ grâmaticâ.

În partea ântêea pe lûngâ quelle lalte, s'a arâtat pe scurtu pronunția literelor latine dupò dialectulu nostru; și trecêndu cu vederea a arâta în que chipu se pronunțiâ elle și dupò dialectulu italianu, e de trebuință a înlesni româniloru citirea italianâ.

a, b, c, d, e, f, g, i, l, m, n, o, p, r, s, t, v, u, italianesce se pronunțiâ întocmai ca și la românesce.

j, la începutulu și mijloculu vorbeloru se citește ca i, *jure* (dreptu, jurâ), *jurista*, (juristu), *librajo* (libraru), *macellajo* (mâcelaru), quare se citescu; iure, iurista, libraio, macellaio; însă quându se afflâ la sfirșitul vorbeloru, atunci e lungu sau mare, și se citește întocmai ca: iî al nostru; precumu: *savj* (înțelepți) *libraj*, *macellaj*, quare se citescu: savii, libraiî, macellaiî.

h, n'are nici o pronunție, și se întrebunțeadâ numai qua sâ pâstrețe, ca și la noi, pronunția lui c, și g, înainte de e și i, și spre deosebirea unoru vorbe que fârâ dênșulu ar' avea doê însemnâri precum la: *ho*, *hai*, *ha*, (amă, ai, are) quare se citescu, o, ai, a, și quare de quei mai noi se scriu: ó, ái, á.

qu, nu pate schimbare, ca la noi, înainte de e și i, a se pronunția ca ce, ci; din protivâ totu d'auna se pronunțâ cu, precum: *quattro*, *qualità*, *questo*, etc: quare se citescu: cuatro, cualità, cuesto.

s, quându se afflă între doè vocale, se pronunçâ ca *ș* sau *z* alu nostru; precum: *casa*, *pesare* (pêsare de unde appêsare) quare se citescu: cașa, peșare .

z, se citescè mai totu d'auna ca *ț*, sau *ç* alu nostru, precum: *costanza*, *provvidenza*, *milizia*, *nazione*, quare se citescu: constanșa, provvidenșa, milișia, nașione, la vorbele străine și grecesci însă se pronunçâ ca *ș* alu nostru; precum: *zodiaco*, *zona*, *zefiro*, *zaffiro*, *orizzonte*, *Zoroastro*, *zembra-nuova* etc. De multe ori însă se pronunçâ într'un chipu mai tare de quātu *ț*, și mai môle de quātu *gi*, adică între *u* și *u* slavonesci: precumu donzella, pranzo, etc.

cia, *cie*, *cio*, *ciu*, se citescu totu d'auna într'o silabâ făcënduse *ia*, *ie*, *io*, *iu*, diftongi precum: *ciascuno*, (fie-quare) *cielo*, *cioccolata*, *ciuffo*.

gia, *gie*, *gio*, *giu*, asemenea în diftongi precum: *giallo*, *gielo*, *giorno*, *giusto*.

gli, are o pronunçie particulară italiană, pe quare dintre români o păstrează numai quei din Macedonia: adică *g* abia s'aude, și *l* se îmmôie; precumu la *moglio*, *mogli* ect. La vorbele însă, *negligere*, (și quâte vinu de aci), *Anglia*, *angli*, se pronunçâ tare întocmai dupe cum e scrisu.

gna, *gno*; se citescu ca la franșesi, și aqueastă pronunçie dintre români au păstrato numai Moldavii, la: *gnelu*, *gnie*, *lugină*, etc.

sca, *sco*, *scu*, *sch*, *sche*, se citescu ca și la noi.

sce, *sci*, se citescu ca *ș*, al nostru, precum: *pesce*, *nasce*, *scintilla*, *scienza*, quare se citescu: peșe, nașe, șintilla, șienșa.

DESPRE ACCENTUL SAU APPÉSAREA VORBELORU ITALIANE.

Dialectulu italianu n'are tonuri ca și al nostru , ca și tôte limbele quelle vii, ca și chiar limba grecească în antichitate ; pentru quare nici nu se slujasce cu accente sau tonuri la vocalele quelle lungi sau la silabele appésate.

Vorbele italiene se appesă, la ultima sau la silaba din urmă, la penultima sau la silaba a doa de lungă quea din urmă, și la antepenultima sau la silaba a treia della sfîrșitu, sau la quea din aintea penultimei.

Quelle quare au ultima lungă, sau quare se appeasă la silaba din urmă, aquellea se și înseamnă cu accentulu aquesta ('), și suntu quelle următore :

1. Substantivii feminini terminați în *tà* și *tù* ; precum : *bontà* , *verità* , *virtù* , *servitù* etc.

2. A treia persônă a perfectului la singularulu în verbii quei regulați sau aqueia a quârora ântêea persoană se termină în doê vocale ; cum : *canta* , *cantò* , *teme* , *temè* , *sentii* , *sentì* etc.

3. Antêea și a treia persoană la singularu a timpului fiitoru ; cum : *canterò* , *canterà* , *temerò* , *temerà* etc.

4. Vorba *che* (que) quându e unită cu alte vorbe ; precum : *benchè* , *giachè* , *perchè* , *sicchè* ect.

5. „Si la vorbele următore, *oimè* (vai mie!) *oibò* (naiba!) *ciò* (quare), *dî* (dî), *è* (este), *fà* (face), *già*, *giù* (josu) *laggiù* (colo jos) ; *lacchè* (lacheu), *mercè* (iertare), *minuè* (minuetu), *piè* (picioru) ; *nò* (nu), *nì* (nici) ; *però* (insă), *più* (mai), *quà* (de unde inquoă) ; *quì* (aci) ; *sì* (așa) ; *sù* (pe).

Quelle quare au penultima lungă sau la quare ap

pêsămu la a doa sillabă suntu quelle mai multe în dialectulu Italianu ca și în alu nostru ; între quare se socotescu și infinitivii verbiloru de 1-a și 2-a conjugăție în *are* și *ire*; și următôrele în *ere*.

avére, cadére, calére, capére, dissuadére, piacére, potére, rimanére, sapére, sedére, dolére, dovére, giacére, godére, parére, persuadére, ricevére, solére, tacére, temére, tenére, valére, vedére, volére, și quelle compuse din aqwestea.

Vorbele que au antepenultima lungă suntu quelle următôre :

1. Toți infinitivii queloru lalți verbi în *ere*, afară de quei de sus ; precum : *éssere, vincere*.

2. Tôte vorbele terminate în *ile*; cum : *amabile, credibile*; afară de quelle următôre : *civile, gentile, sottile* și alte quâte-va.

3. Substantivii terminați în *ice*: *calice, codice, giúdice* etc : afară de quei feminini ; cum : *imperadrice, cantatrice*, etc.

4. Quelle în *ica*; cum : *Africa, ética, fábbrica*; afară de *amica, fatica, Enrica, nemica, rubrica*.

5. Quelle terminate în *ico*; cum, *católico, canonico* etc: afară de *amico, nemico, Enrico, mendico*.

6. Quelle în *ifero*; cum : *fruttifero, odorifero*.

7. Quelle în *ido*; cum : *árido, rápido, timido*.

8. Quelle în *odo*; cum : *cómodo, método*.

9. Quelle în *ola, ole, olo*; cum : *lódola, fávola*; (afară de *parola*); *débole, ragionévole, piccolo*; *spetácolo*.

10. Quelle în *ologo*; cum : *astrólogo, diálogo, teólogo*.

11. Quelle in: *ovo, ova*; cum: *védovo, véscovo, védova*.

12. Quelle in *issimo, issima*; cum: *umilissimo, belissima*.

13. Si vorbele urmatôre :

ábito	bárbaro	limósina	síllaba
académia	caráttere	pároco	suócero
álbero	émpido	pécora	suócera
ángelo	intérprete	pérdita	vendémmie
átomo	lécito	sátira	vísita

CAPU I.

De Substantivu.

Substantivulu este o vorbâ que aratâ o substançâ sau un lucru; cum: *Dumneđeu, ângeru, omu, callu, lemnu, peatra*, etc.

Substançeale sau fiinçeale, unele suntu vêđute; precum: *omu, munte*, și altele nevêđute, precum: *Dumneđeu, ângeru, Dreptate*. Substantivii que aratâ substançe vêđute se đicu *Materiali*, și quei quari aratâ substançe nevêđute sau închipuite se đicu *Ideali*.

Suntu earâ unii substantivi que se cuviniu la tôte substançeale de felulu aquela, cum cându đicu *ângeru*, aqestu nume se cuvine la toți ângerii; cându đicu *omu, riu, cetate*; aqeste nume se cuviniu la toți ômenii, riurile, cetâțile. Asfelu de substantivi se numescu *Comuni*.

Alți substantivi se cuviniu numai la o singurâ substançâ que are aquelu nume; cum cându đicu *Michailu, Gavriilu*, aqeste nume nu se cuviniu la toți ângerii, ci numai aquelora que au aqestu nume; asemenea cându đicu: *Costea, Argeșu, Bu-*

curesci, aq̃este nume nu se cuvinu la toți ômenii, la tôte riurile, la tôte cetățile, ci numai la aq̃ellea que au aq̃estu nume. Asfelu de substantivi se numescu nume Proprii, sau substantivi Individivi.

Mai e unu felu de substantivi; que arată o adunată de mai multe ființe sau lucruri; precum: omenime, junime, boierime, pometu, petrișu. Substantivii aq̃eștia se numescu Collectivi.

Așa dar vêduròmu que substantivii se împartu ân tēiu în Materiali și Ideali, și quē apoi se mai împartu în Comuni, Proprii și Collectivi.

Substantivii, une-ori arată o singură ființă sau lucru; cum: omu, munte, peatra, și alte ori mai multe ființe sau lucruri; cum: ômeni, munți, petre. Cându arată o singură ființă, se đicu de Numèru Singularu, și cându arată mai multe ființe sau lucruri, se đicu de Numèru Pluralu.

Substantivii unii arată o ființă bărbătească; cum: omu, cocoșu, alții o ființă femească; cum: feme, găina, și alții nisce lucruri que nu suntu nici bărbatesci nici femeesci; cum: lemnu, osu inelu.

Quei quari arată o ființă bărbătească se đicu de neam sau Genu Masculinu;

Quei quari arată o ființă femească se đicu de Genu Femininu,

Și quei quari arată un lucru sau o ființă nici bărbătească nici femească se đicu de Genu Neutru.

Genulu masculinu pôte lua înainte la singularu vorba *unu*, și la pluralu vorba *doi*, cum *unu omu*, *doi omeni*.

Genulu femininu pôte lua la singularu vorba *o*, și la pluralu vorba *doe*, cum: *o femeie*, *doe femei*.

Genulu neutru pôte lua la singularu *unu*, ca quelle masculine, și la pluralu *doe*, ca quelle feminine; cum: *unu lemn*, *doe lemne*.

Unu substantivuu se pôte dice în mai multe chipuri și la singularu și la pluralu, dupò întêmplâri; uneori adică se afflâ în întêmplare de a numi que-va; cum: quine e aquesta? — Costea. — Costea, în întêmplarea aqueasta se dice què este de cađu Numinativu adică în întêmplare de numire.

Alte ori se afflâ în întêmplare de a arâta al cui este queva; sau de quine atârnâ; cum: a cui este cartea? — a Costii; de quine atârnâ? — de Costea. Aci substantivulu Costea, se dice de cađu Genetivuu.

Alte-ori se afflâ în întêmplare a arâta què dâmu que-va la quine-va, cumu amu datu cartea Costii sau la Costea. Aci substantivulu Costea, se dice de cađu Dativuu.

Alte-ori se afflâ în întêmplare s'arate què assupra cui-va se face ôre-quare lucrare; què ôre-quine sau ôre-que este de causâ sau de pricinâ; cum: chiamâ pe Costea, addo pe Costea. Substantivulu Costea aci este de cađu Accusativuu.

Alte-ori se afflâ în întêmplare quându vorbimu sau

ne îndreptăm către quine-va, ori chiamăm pe quine-va; cum: Costeo! vino înquoa. Substantivulu Coste, aci este de cađu Vocativu, sau de chiamare.

Alte-ori în sfîrșitu, se afflâ în întemplare se arâtămu qué unu lucru vine, se trage, sau se face de unde-va sau dela quine-va; cum: de unde ai aqueastă carte?—dela Costea. Substantivulu Costea aci este de cađu Ablativu.

Cu numinativulu dar, numimu fincele sau lucrurile, și este respunsu la întrebarea quine? sau que?

Genetivulu este respunsu la întrebarea a cui? sau de quine ori de que?

Dativulu este respunsu la întrebarea cui? la quine? ori la que?

Accusativulu este respunsu la întrebarea pe quine? sau pe que?

Cu Vocativulu ne întrebuiçăm quându ne îndreptăm către quine-va, și este respunsu, ca și numinativulu, la întrebarea quine sau que?

Ablativulu este respunsu la întrebarea dela quine? dela que? sau de unde?

Așa dar vêðuròmu qué substantivulu are doê numere: Singularu și Pluralu; trei genuri: Masculinu, Femininu și Neutru, și șase cađuri: Numinativu, Genetiv, Dativu, Accusativu, Vocativu și Ablativu.

Quându unu substantivulu se đice în ambe numerele și în quâte șese cađe; aqueastă numerație de cađe și de numere se numesce Declinație.

DECLINATIA I.

MASCULINI

	<i>Singularu</i>		<i>Pluralu</i>
N. duc-â	<i>duc-a</i>	duc-i	<i>duch-i</i>
G. duci, de ducâ	<i>di duca</i>	de d'ici	<i>di duchi</i>
D. duci, la ducâ	<i>a duca</i>	la duci	<i>a duchi</i>
Ac. ducâ	<i>duca</i>	duci	<i>duchi</i>
V. o ducâ	<i>o duca</i>	o duci	<i>o duchi</i>
A. dela ducâ	<i>da duca</i>	dela duci	<i>da duchi</i>

FEMININI

N. Mus-â	<i>mus-a</i>	mus-e	<i>mus-e</i>
G. muse (de musâ)	<i>di musa</i>	de muse	<i>di muse</i>
D. muse (la musâ)	<i>a musa</i>	la muse	<i>a muse</i>
Ac. musâ	<i>musa</i>	muse	<i>muse</i>
V. o musâ, mus'o	<i>o musa</i>	o muse	<i>o muse</i>
A. dela musâ	<i>da musa</i>	dela muse	<i>da muse</i>

Aşa se declină și quelle următore:

Tatâ tați	<i>poeta poeti</i>	casâ	case	<i>casa</i>	<i>case</i>
papâ papi	<i>papa papi</i>	umbrellâ	umbrelle	<i>ombrella</i>	—elle
popâ popi		panâ (peanâ)	pene	<i>penna</i>	<i>penne</i>
		vargâ (veargâ)	verg'	<i>verga</i>	<i>verghe</i>
		vacâ	vac'	<i>vacca</i>	<i>vache</i>
		pradâ	prâd'	<i>preda</i>	<i>prede</i>
		môrâ	mor'	<i>mola</i>	<i>mole</i>
		teașcâ	tesce	<i>tesca</i>	<i>tesche</i>
		vinâ	vine	<i>vena</i>	<i>vene</i>

Regule la declinația I.

1. Masculinii dela aqueastă declinație se termină la singularu în *â* (*a*) și la pluralu în *i*. Femininii se termină la singularu în *â* (*a*) și la pluralu în *e*, în ambe dialectele.

2. Genetivulu și dativulu singularu la amêndoê genurile în dialectulu românû facu ca numinativulu pluralu.

DECLINATIA II.

MASCULINI

N. Lup-u	<i>lup-o</i>	lup-i	<i>lup-i</i>
G. de lupu	<i>di lupu</i>	de lupi	<i>di lupi</i>
D. la lupu	<i>a lupu</i>	la lupi	<i>a lupi</i>
Ac. lupu	<i>lupo</i>	lupi	<i>lupi</i>
V. o lupe, o lupu	<i>o lupu</i>	o lupi	<i>o lupi</i>
A. dela lupu	<i>da lupu</i>	dela lupi	<i>da lupi</i>

Acî se declinâ toți masculinii terminați la singularu în *u* întregu, *u* scurtu, *u* mutû, și *iu*, cum se vêdu quei următori.

soeru	socri	<i>suocero</i>	<i>suoceri</i>
ochiu	ochi	<i>occhio</i>	<i>occhi</i>
bardu	barđi	<i>bardo</i>	<i>bardi</i>
rugu	rugi	<i>rogo</i>	<i>roghi</i>
mêru	meri	<i>melo</i>	<i>meli</i>
bêeatu	bêeți	<i>beato</i>	<i>beati (!)</i>
pasu	pași	<i>passo</i>	<i>passi</i>
argintu	arginți	<i>argento</i>	<i>argenti</i>
umêru	umeri	<i>omero</i>	<i>omeri</i>
callu	calli(cai)	<i>cavallo</i>	<i>cavalli</i>

Omu *uomo*, *dio*, facu ômeni, *uomini*, *dei*.

FEMININI

N. Suror-u	<i>sorella</i>	suror-i	<i>sorelle</i>
G. surori(de suroru)	<i>di sorella</i>	de surori	<i>di sorelle</i>
D. surori(la suroru)	<i>a sorella</i>	la surori	<i>a sorelle</i>
Ac. suroru	<i>sorella</i>	surori	<i>sorelle</i>
V. o suroru, soro	<i>o sorella</i>	o surori	<i>o sorelle</i>
A. dela suroru	<i>da sorella</i>	dela surori	<i>da sorelle</i>

DECLINATIA III.

MASCULINI

N.	Verm-e	<i>verm-e</i>	verm-i	<i>verm-i</i>
G.	de verme	<i>di verme</i>	de vermi	<i>di vermi</i>
D.	la verme	<i>a verme</i>	la vermi	<i>a vermi</i>
Ac.	verme	<i>verme</i>	vermi	<i>vermi</i>
V.	o verme	<i>o verme</i>	o vermi	<i>o vermi</i>
A.	dela verme	<i>da verme</i>	dela vermi	<i>da vermi</i>

FEMININI

N.	Vesp-e	<i>vesp-e</i>	vesp-i	<i>vesp-i</i>
G.	vespi de vespe	<i>di vespe</i>	de vespi	<i>di vespi</i>
D.	vespi ¹ la vespe	<i>a vespe</i>	la vespi	<i>a vespi</i>
Ac.	vespe	<i>vespe</i>	vespi	<i>vespi</i>
V.	o vespe	<i>o vespe</i>	o vespi	<i>o vespi</i>
A.	dela vespe	<i>da vespe</i>	dela vespi	<i>da vespi</i>

Aci se declinâ toți substantivii masculini și feminini terminați la singularu în *e*, și la pluralu în *i*; cum:

Masculini

Feminini

Câne	câni	<i>cane</i>	<i>cani</i>	parte	pârți	<i>parte</i>	<i>parti</i>
judé	judi	<i>giudice</i>	<i>giudici</i>	valle	vâlli ²	<i>valle</i>	<i>valli</i>
dinte	dinți	<i>dente</i>	<i>denti</i>	sôrte	sorti	<i>sorte</i>	<i>sorti</i>
nume	spate	nu se scimbâ la pl.		ôte	osti	<i>oste</i>	<i>osti</i>
				sabie	sâbii		

Moglie, mille, facu la pluralu: *mogli, mila*.

¹ Quelle în *ie*, cum: filosofie, datorie, la genitivu și dativu remânu neschimbate, pentru eufonie, cându iau articolu, qua sâ nu viie trei *i*; adică: filosofie, filosofiei, iar nu: filosofiii ect.

² Quelle în *lle*, la pluralu immôie pe *ll*; adică: vâlli se citește vâi; precum se citește și gollî, goi.

Insemnări. Femininii în *ate* dela aqueastă declinație correspundu cu Italianii terminați în *tà*, quare în vechime și acum pe alocurea se termina în *tate* sau *tade* cum: bunătate, cetate; *bontà cità*, quare se dîcu și *bonitade, citade*. Aqueștia s'au prescurtatu din obiceiulu que avemu și noi a dîce: o bunată de omu, în locu de o bunătate de omu; Aquești feminini în *tà* și quei în *tù*, în dialectulu Italianu nu se schimbâ la pluralu.

Genetivulu și dativulu feminiloru românesci facu ca numinativulu pluralu.

DECLINATIA IV.

NEUTRI

1

N.	Os-u	<i>oss-o</i>	ôs-e	<i>oss-e</i>	<i>oss-a</i>
G.	de osu	<i>di osso</i>	de ôse	<i>di osse</i>	—
D.	la osu	<i>a osso</i>	la ôse	<i>a osse</i>	—
Ac.	osu	<i>osso</i>	ôse	<i>osse</i>	—
V.	o osu	<i>o osso</i>	o ôse	<i>o osse</i>	—
A.	dela osu	<i>da osso</i>	dela ôse	<i>da ose</i>	—

2

N.	Jug-u	<i>giog-o</i>	jugur-i	giogh-i
G.	de jugu	<i>di giogo</i>	de juguri	di gioghi
D.	la jugu	<i>a giogo</i>	la juguri	a gioghi
Ac.	jugu	<i>giogo</i>	juguri	gioghi
V.	o jugu	<i>o giogo</i>	o juguri	o gioghi
A.	dela jugu	<i>da giogo</i>	dela juguri	da gioghi

INSEMNARI

I. Neutri următori schimbâ pe *u* dela singularu în *e* la pluralu.

cîrligu	—e	lemn	—e	ferru	—e
vîrteju	—e	guleru	—e	ospêtu	—e
obrazu	—e	fîru	—e	mêru	—e
buricu	—e	flueru	—e	dobitocu	—e
ibricu	—e	fulgeru	—e	cojocu	—e
cântecu	—e	carru	—e	pistolu	—e
peticu	—e	paharu	—e	metohu	—e
ceasornicu	—e	hotaru	—e	amvonu	—e
acu	—e	helesteu	—e	milionu	—e
inelu	—e	fîmetu	—e	cordonu	—e
grâunțu	—e	fusu	—e	canonu	—e
staulu	—e	pêcatu	—e	bastonu	—e
reazemu	—e	rêcnetu	—e	bilionu	—e
arcanu	—e	țipetu	—e	cornu	—e
busduganu	—e	sunetu	—e	sgomotu	—e
eataganu	—e	suf fletu	—e	chiotu	—e
semnu	—e	tresnetu	—e	clopotu	—e
scannu	—e	âmbletu	—e	cuvîntu	—e
mațu	—e	toeagu	—e	catastihu	—e
ciocanu	—e	chepeneagu	—e		

Si quele în așu, și e șu, cum: lâcașu, sâlașu, fedeleșu, lâcașe, sâlașe, fedeleșe.

Grâu, frêu, brîu, ou, facu grâne, frêne, brîne, oê.

Sânge face: sânghiuri, bine face: bunuri

Capu face capete. — veacu, timpu, aeru, pasu și codru, facu veci și veacuri, timpî și timpuri, aciri și aere, pași și pasuri, codri și codruri. Înșâ timpu și codru, schimbându genulu, schimbâ și înțelesulu.

Neutri que au la penultima o, la pluralu scimbându'l în ô, potu asemenea se se termine quei mai mulți în e; cum osu ôse, dobitocu dobitôce, norodu norôde. Aquesția quându se terminâ quâte odatâ în ri,

atunci nu lungescu pe *o*; cum: prisosu prisôse prisosuri, folosu folôse folosuri.

II. Neutri următori se termină toți la pluralu în *ri*.

hîrbu	strugu	hazu	malu	doru
drîngu	steagu	adîncu	rîu	zeru
sgiabu	coifu	bumbacu	stilu	graiu
vrafu	tîrgu	hacu	duhu	jaru
nêravu	negoçu	jocu	felu	glasu
postavu	preçu	lacu	țolu	versu
prafu	frigu	locu	drumu	stihu
plumbu	furtișagu	leacu	dramu	dresu
schimbu	streangu	piscu	fumu	nasu
prieteșugu	boldu	norocu	bunu	nesașiu
vicleșugu	vadu	pliscu	veninu	respunsu
bilșugu	gardu	polcu	inu	rîsu
jugu	glodu	unghiu	chinu	chefu
meșteșugu	cirdu	tocu	sinu	ceasu
plugu	miedu	colțu	cinu	botu
cîștigu	seu	teascu	zulufu	vîntu
pragu	nodu	fleacu	chipu	gustu
rangu	plodu	focu	nisipu	cortu
stogu	podu	țarcu	adevêru	mustu
rêndu	cercu	biru	portu	pâmîntu
fundu	valu	varu	ceru	sfatu
iadu	vîrfu	daru	începutu	sfîrșitu
necazu	dealu	șanțu	tortu	sfertu
orezu	crăgu			

III. Neutri quei 'lălți potu după voiea și trebuința scriitorului a se termina sau în *e*, sau *uri*; cum: cotu

côte coturi; glonțu glônțe glonțuri; principu principe principuri; danțu danțe danțuri; talentu talente talenturi etc. — Quei în întu, schimbînduse la pluralu în *e*, schimbă și pe în *i*; cum: veșmîntu veșmînturi, mormîntu mormînturi etc.

IV. Neutri terminați în *iu*, daca nu se termină la pluralu în *uri*, nu se cuvine ai termina în *e* ci în *ii*; cum: privilegiu, collegiu, participiu: privilegii, collegii, participii; daca nu vom dice privilegiuri.... Cuvîntulu este quē neutri, făcēndu la pluralu ca femininii, aquesta, terminînduse la singularu în *e* sau *ie*, la pluralu se termină în *i* sau *ii*; dupe cum se vede la declinația atreia.

DECLINATIA V.

FEMININII

1

	<i>Singularu</i>		<i>Pluralu</i>	
N.	đi, đio <i>đi, giorno</i>		đille	<i>giorni</i>
G.	đille (de đi) —		de đille	—
D.	đille (la đi) —		la đille	—
Ac.	đi —		đille	—
V.	o đi —		o đille	—
A.	dela đi —		dela đille	—

2

N.	stea, steno <i>stella</i>	stelle	<i>stelle</i>
G.	stelle (de stea) <i>di stella</i>	de stelle	<i>di stelle</i>
D.	stelle (la stea) <i>a stella</i>	la stelle	<i>a stelle</i>
Ac.	stea <i>stella</i>	stelle	<i>stelle</i>
V.	o stea <i>o stella</i>	o stelle	<i>o stelle</i>
A.	dela stea <i>da stella</i>	dela stelle	<i>da stelle</i>

Aci se declină toți femininii terminați în *i*, *à* și *eà* cum: mantà, sacà, ròndureà, cureà (*) etc.

Observații

Din aqweste cînqui declinații se adună quelle următòre:

I. Substantivii masculini la singularu în dialectulu român se termină în *u* întregu, cum: socru; în *ũ* scurtu cum: bou; în *u* mutu, cum: omu; în *iu*, cum: ochiu, în *e*, cum: verme, și în *â*, cum: papâ. Iar în dialectulu italianu în *o*, cum: *uomo*; în *io*, cum: *occhio*; în *e*, cum: *verme*, și în *a*, cum: *papa*. La pluralu toți în ambe dialectele se termină în *i*, cum: socri, boi, ômeni, ochi, vermi, papi; *suoceri*, *bovi*, *uomini*, *occhi*, *vermi*, *papi*. — La românesce *i* dela pluralu este scurtu quându *u* la singularu este scurtu sau mutu, iar la italianesce totu d'auna e întregu.

II. Substantivii feminini se termină la singularu sau, în *â* românescu și *a* italianescu, cum: casâ, *casa*; lunâ, *luna*; sau în *e* în ambe dialectele, cum: sete parte, sau *à* ori *eà* românesce; cum: mantà, cureà, și în *à* și *ù*, italianesce; cum: *bontà virtù*.

III. Substantivii feminini, daca la singularu se termină în *e*, la pluralu îl schimbă în *i*, în ambe dialectele; cum: vespe vespi, lume lumi. — *i*, la românesce e scurtu, și italianesce întregu. — Daca se termină în *â* românesce și în *a* italianesce, la pluralu îl schimbă în *e*; cum: casâ case, *casa case*, cicalâ cicale, *cicala cicale*.

(*) Substantivii de aqwestâ declinație în dialectulu Macedoniei se termină în *ao* cum: *steao*, *geao*, *mantao*.

Insemnare. Reaşa-întrebuinşare şi nesciinşa regulei sau mai bine întempinulu unor consone, pe alocurea a făcutu în dialectulu românulu qua mulţi feminini terminaţi în *â*, la pluralu sâ se parâ quē 'l schimbâ în *i*. Aqueştia suntu quei quari se terminâ în *câ*, *scâ*, *gâ*, *râ*, *ôrâ*; cum: vacâ vacě, fugâ fugě, scarâ scârě; môrâ morě, şi pare quē se audu improtiva regulei: vaci, fugi, scâri, mori. Unii iar que se terminâ în *bâ*, *dâ*, *mâ*, *inşâ*, la pluralu schimbâ pe *â* în *e* şi în *ě* sau pârutulu *î*; dupò voie si dupò locuri; cum: limbâ limbe limbě sau limbi; prada prade prâđě sau prâđi; lacrêmâ lacrême, lacrêmě sau lacrêmi; fiinşâ fiinşe, fiinşě sau fiinşi. Aqueste prescurtări ale lui *e*, sau asemânări cu *î*, se potu arâta şi prin apostrofu, limb', prâđ', lacrêm', fiinş', quare fârâ a strica regula inlesnescu fôrte multu limba.

IV. Femininii terminaţi la singularu în *ă* ori *eă*, la pluralu în românesce se terminâ în *alle*, *elle*; cum: mantă, mantalle; cureă, curelle.

V. Cându unu *a*, se aflâ pe la mijloculu substantiviloru feminini, şi aqueştia se terminâ în *î*, la pluralu sau se mai inpuţineadă cu o silabâ; atunci aquestu *a* se face *â*, cum: parte părţi, sabie sâbii, pradâ prâđ'.

VI. Femininii que au la penultima *ea*, la pluralu leapădâ pe *a* şi vinu la origina loru; cum: fereastră ferestre; (fiindu ferestrâ mai la inceputu). — In aqueastă regulâ intrâ şi quei quarii se paru quē au *a* la penultima, que pe alocurea se pronunşiă *ea*, şi quare în sine nu e de quātu unu *e* lungu; Asemenea

feminini schimbă la pluralu pe *a* sau *ea*, în *e*, cum: pană peană pene, masă measă mese. Aqueștia mai bine ar'fi să se scrie cu *e* și la singularu: penă, mesă, nevestă ect. — Quei quari au *i*, îl schimbă în *i*, cum: vină, țină, vine, ține. (*)

VII. Feminini que au la penultima, *oa*, (ô) la pluralu, de se termină în *i*, sau ('), îl facu *o*; cum: sôrte, serți, môră, mor'.

Intr'unu cuvîntu, femininii que au penultima lungă, la pluralu, de se termină în *i* sau ('), o facu scurtă, schimbându pe *a* în *â*, pe *ea* în *e*, și pe *ô* în *o*.

VIII. Neutri que au în penultima la singularu *o*, appésatu, la pluralu, daca se termină în *e*, îl lungescu făcându'l *oa*(ô); cum: dobitôcu, dobitôce; iar daca aqueastu *o* nu e appésatu, rămâne neschimbatu, cum; clópotu clópote; daca au *ea*, îl schimbă în *e*, cum: toeagu toege și vice versa une-ori, cum: ferru fearre: iar daca au *ê*, îl schimbă în *e*; cum: mêru mere.— Quei quari au consona *h* lungă finală, la pluralu terminându-se în *e*, o schimbă în *ș*; cum: catastihu, metohu, catastișe, metôșe.

IX. Masculinii que au la penultima *ea*, la pluralu leapădă pe *a*, quei quari au *ê* îl schimbă în *e*; cum: bêeatu bêeți; mêru meri; vêru veri.

Insemnare. Din aqueste trei regule precedente cum: și din alte bângări de seamă se vede que substantivii pe quari după vreme obiceiulu 'ia stricatu în ôre-quare provincialismi, la pluralu își vinu la a loru origi-

(*) Quei quari la pluralu nu facu în *e*, la singularu se scriu cu *â*; cum: mânia mâni, fântână fântâne etc.

nă, precum: mese, pene, morți, erbe, stelle, selle, elle, fiindu: *mesa, pena, morte, erba, stella, sella, quella, ella*.

X. Masculinii italieni que se termină la singularu în *io* și *jo*, la pluralu se termină în *j* mare] que se citește ca *ii* al nostru; cum: *tempio tempj, pricipio principj, librajto libraj, lavatojo lavatoj* etc. Quâte însă înainte de *io* au *c, ch, g* și *gl*, aquellea la pluralu se termină în *i* micu, sau mai bine leapădă pe *o* dela singularu; cum: *impaccio impacci, occhio occhi, raggio raggi, figlio figli*. Aqueștia suntu întocmai ca quei românesci que se termină în *iu*, cum: *fiiu fii, ochiu ochi* etc.

XI. Substantivii italieni terminați în ^r*ie*, în *i* și quei quari au la ultima accentu sau suntu monoșilabi, aqueiea la pluralu nu se schimbă; cum: *una specie, due specie; una metropoli, due metropoli; una città, due città; una virtù, molte virtù; un piè, due piè; un Rè, molti Rè* etc. Asfelu nu se schimbă: nume spate, în românesce; și asfelu nu se schimbă ajectivii feminini terminați în *ore*; cum: *vorbitore-a, vorbitore-le*.

XII. Din aqueste cinci declinații se mai vede que în dialectulu italianu substantivii nu se schimbă la cașuri, que într'alu nostru feminii se schimbă la genetivu și dativu, făcendu ca nūminativulu pluralu, și que qua sâ facem cașurile ne întrebuingămu cu nisce particelle sau prepoziții que se numescu *segnacasi* semnu-de-cașe, și quare suntu quelle următore:

Pentru	Numinativu		substantivulu
—	Genetivu	de	<i>di</i>
—	Dativu	la	<i>a</i>
—	Accusativu		substantivulu
—	Ablativu	dela, din, și de	<i>da</i>

Vocativulu, în ambe dialectele, ia înainte interjecția sau strigare ori chemarea *o!* pôte adesea să fie și fărâ aqestu *o!* În dialectulu românû, masculini dela a doa declinație au vocativulu și cu particularâ terminație în *e*, și femininii dela de 1-a, a 2-a, și a 3-a, declinație în *o*; cum: *lupe, muso, soro, femeeo.*

INSEMNAȚII.

În dialectulu românû cându substantivii arată fințe însuflețite, și mai virtosu persône sau ômeni, accusativulu lorû atunci ia înainte adesea prepoziția *pe*; iar de arată lucruri neînsuflețite, accusativulu atunci remâne adesea singuru ca numinativulu: cum: *ascultâ pe Dumnețeu și pe pârînți; și ascultâ glasulu țugetului; addo pe Florea, și: addo masa etc.*

Quându substantivii în dialectulu italianu începu cu *o* vocalâ, *segnacasulu, a*, al dativului pentru eufonie priimesce unu *d*; cum: *a Dio, ad angelo; a Roma, ad Atene.*

Vêduròmu què în ambe dialectele se aflâ substantivi que la singularu sântu masculini și la pluralu feminini; precum: *osù ôse, fructu fructe, lemnû lemne; osso osse, frutto frutta, legno legna.*

Aqueștia în românesce sântu prea mulți în quâtu quea mai mare parte a substantiviloru que arată lucruri neînsuflețite sântu asfelu; și pentru què pe de o parte mai se potrivescu la numărû cu masculinii și femininii, iar pe de altâ, pentru què fôrte mulți, după cumu s'a vădutu, au o terminație particularâ la pluralu în *ri*; de aqueea, după totu cuvîntulu, putemu

ȕice quē facu unu neamu sau unu genu în parte, que nu este nici masculinu nici femininu, ci neutru. In italianesce însâ asemenea substantivi sântu prea puȕini, și pentru que nu pôtu, dupò numerulu loru, face unu genu în parte ci o escepsie, inchiemu quē dialectulu românu are trei genari, iar quelu italianu numai doê; și substantivii que în aquestu dialectu la singularu sântu masculini și la pluralu și masculini și feminini, îi arâtâmu la valle:

<i>anello</i>	inelu	<i>anelli</i>	și <i>anella</i>
<i>bisogno</i>	trebuingâ	<i>bisogni</i>	<i>bisogna</i>
<i>braccio</i>	braçu	<i>bracci</i>	<i>braccia</i>
<i>budello</i>	maçu	<i>budella</i>	<i>budelle</i>
<i>calcagno</i>	câlcâiu	<i>calcagni</i>	<i>calcagna</i>
<i>carro</i>	carru	<i>carri</i>	<i>carra</i>
<i>comandamento</i>	comandâ	<i>comandamenti</i>	<i>comandamenta</i>
<i>cornu</i>	cornu	<i>corni</i>	<i>corna</i>
<i>castello</i>	castelu	<i>castelli</i>	<i>castella</i>
<i>cervello</i>	cerbuleçu	<i>cervelli</i>	<i>cervella</i>
<i>ciglio</i>	geanâ	<i>ciglie</i>	<i>ciglia</i>
<i>coltello</i>	cușita	<i>coltelli</i>	<i>coltella</i>
<i>demonio</i>	demoniu	<i>demonj</i>	<i>demonia</i>
<i>dito</i>	degetu	<i>diti</i>	<i>dita</i>
<i>filu</i>	firu	<i>fili</i>	<i>fila</i>
<i>fondamento</i>	fundamentu	<i>fondamenti</i>	<i>fondamenta</i>
<i>frutto</i>	fructu	<i>frutti</i>	<i>frutta</i>
<i>fuso</i>	fusu	<i>fusi</i>	<i>fusa</i>
<i>gesto</i>	gestu	<i>gesti</i>	<i>gesta</i>
<i>ginocchio</i>	genuche	<i>ginochi</i>	<i>ginocchia</i>
<i>granello</i>	grâunte	<i>granelli</i>	<i>granella</i>
<i>grido</i>	șipêtu	<i>gridi</i>	<i>grida</i>
<i>interiore</i>	înêuntru (rerȕnchi)	<i>interiori</i>	<i>interiôra</i>

<i>labbro</i>	buzâ	<i>labri</i>	și <i>labbra</i> și <i>labbia</i>
<i>legno</i>	lemn	<i>legni</i>	<i>legna</i> <i>legne</i>
<i>lenzuolo</i>	giulgiu	<i>lenzuoli</i>	<i>lenzuola</i>
<i>letto</i>	patu	<i>letti</i>	<i>letta</i>
<i>membro</i>	mâdulara	<i>membri</i>	<i>membra</i> și <i>membe</i>
<i>mulino</i>	môrâ	<i>mulini</i>	<i>mulina</i>
<i>muro</i>	șidu	<i>muri</i>	<i>mura</i>
<i>orecchio</i>	ureche	<i>orecchi</i>	<i>orecchia</i> și <i>orecchie</i>
<i>osso</i>	osu	<i>ossi</i>	<i>ossa</i> <i>osse</i>
<i>peccato</i>	pecat	<i>peccati</i>	<i>peccata</i>
<i>pugno</i>	pumna	<i>pugni</i>	<i>pugna</i>
<i>quadrello</i>	sâgeatâ	<i>quadrelli</i>	<i>quadrella</i>
<i>riso</i>	rîsu	<i>risi</i>	<i>risa</i>
<i>rubbio</i>	ruppu	<i>rubbi</i>	<i>rubbia</i>
<i>sacco</i>	sacu	<i>sacchi</i>	<i>sacca</i>
<i>strido</i>	strigêtu	<i>stridi</i>	<i>strida</i>
<i>tino</i>	linu (de vin)	<i>tini</i>	<i>tina</i>
<i>vestigio</i>	mlâdicâ	<i>vestigi</i>	<i>vestigia</i>
<i>vestimento</i>	veșmîntu	<i>vestimenti</i>	<i>vestimenta</i>
<i>uovo</i>	ou	<i>uovi</i>	<i>uova</i>
<i>cetinajo</i>	cîntaru	<i>centinaja</i>	
<i>migliajo</i>	miar	<i>migliaja</i>	
<i>miglio</i>	mie	<i>miglia</i>	
<i>moggio</i>	o măsurâ	<i>moggia</i>	
<i>stajo</i>	o măsurâ	<i>staja</i>	
<i>pajo</i>	pereche	<i>paja</i>	

CAPU II.

De pronume.

Pronumele este unu felu de substantivuu que arată un nume sau se întrebuingeađă în loculu substantivului, cum: *eu*, *tu*, *sine*.

Pronumele, are ca și substantivulu, numere și cađuri; genuri nu are, pentru quē și bărbatulu și femea đice *eu*, și bărbatului și femeii đicemu *tu*, și pentru partea bărbătească și femeiască đicemu *sine*. În locu de genuri pronumele are trei persône.

Persôna ântêea este aquea quare vorbesce, cum: *eu*, *noi*; adoa aqueea cu quare vorbesce, cum, *tu*, *voi*; și atreia aqueea pentru quare vorbesce, cum: *sine*, și totu substantivulu, cum: omulu, lumea, cerulu etc. (*)

(*) Cađulu vocativu este de persôna a doa: pentru quē într'ensulu substantivulu este persôna cu quare vorbimu.

DECLINATIE DE PRONUME.

PERSONA ANTEEA:

<i>Singularu</i>		<i>Pluralu</i>	
N. eu	<i>io</i>	noi	<i>noi</i>
G. de mine	<i>di me</i>	de noi	<i>di noi</i>
D. {mie	{ <i>a me</i>	{noé	{ <i>a noi</i>
{la mine	{ <i>a me</i>	{la noi	{ <i>a noi</i>
{îmi	{ <i>mi, me</i>	{ne	{ <i>ne</i>
{mi	{ <i>mi</i>	{ni	{ <i>ci, ce</i>
Ac. {pe mine	{ <i>me</i>	{pe noi	{ <i>noi</i>
{mê	{ <i>mi</i>	{ne	{ <i>ne, ci, ce</i>
A. dela mine	<i>da me</i>	dela noi	<i>da noi</i>

PERSONA A DOA.

N. tu	<i>tu</i>	voi	<i>voi</i>
G. de tine	<i>di te</i>	de voi	<i>di voi</i>
D. {ție	{ <i>a te</i>	{voé	{ <i>a voi</i>
{la tine	{ <i>a te</i>	{la voi	{ <i>a voi</i>
{îți	{ <i>ti, te</i>	{vê	{ <i>ve</i>
{ți	{ <i>ti</i>	{vi	{ <i>vi</i>
Ac. {pe tine	{ <i>te</i>	{pe voi	{ <i>voi</i>
{te	{ <i>ti</i>	{vê	{ <i>ve vi</i>
A. dela tine	<i>da te</i>	dela voi	<i>da voi</i>

PERSONA A TREIA.

N. — (1)		— (1)	—
G. de sine	<i>di se</i>	— (1)	—
D. {sie	{ <i>a se</i>	— (1)	—
{la sine	{ <i>a se</i>	— (1)	—
{iși	{ <i>si</i>	iși	<i>si</i>
Ac. {pe sine	{ <i>se</i>	— (1)	—
{se	{ <i>si</i>	se	<i>si</i>
A. dela sine	<i>da se</i>	— (1)	—

(1) Nu se întrebuează.

Quându vedemu qué pronumele *eu, tu, sine*, arată persône, le numimu: pronume Personale. De vomu bâga de seamă însă qué mai adesea quându dicemu *eu*, arătăm cu degetulu la ênsine; quându dicemu *tu*, arătăm cu degetulu la persôna cu quare vorbim; atunci pronumele *eu* și *tu* se numescu: pronume Indicative sau arâtâtore, și la aqueastă întemplantare în locu de *sine*, pentru a treia persônă avem pe *ellu, ea*, despre quare vomu vorbi la ajectivii indicativi. Aci, pentru qué se află în relație în a treia persônă către *eu* și *tu*, vomu arăta cum se declină,

MASCULINU

Singularu

Pluralu

N.	ellu	<i>ello</i>	ei	<i>ei, e' egli, eglino</i>
G.	a lui (de ellu)	<i>di lui</i>	a loro (de ei)	<i>di loro</i>
D.	lui (la ellu)	<i>a lui</i>	loru (la ei)	<i>a loro</i>
	{ii	{ <i>gli</i>	{le	{ <i>li</i>
	{i	{ <i>li</i>	{li	{ <i>gli</i>
Ac.	{pe ellu	{ <i>lui</i>	{pe ei	{ <i>loro</i>
	{il	{ <i>il, lo</i>	{ii	{ <i>gli, li</i>
A.	dela ellu	<i>da lui</i>	dela ei	<i>da loro</i>

FEMININU

N.	ea	<i>ella</i>	elle	<i>elle, elleno</i>
G.	a ei (de ea)	<i>di lei</i>	a loro (de elle)	<i>di loro</i>
D.	ei (la ea)	<i>a lei</i>	loru (la elle)	<i>a loro</i>
	{ii	{ <i>le</i>	{le	{ <i>le</i>
	{i	{ <i>le</i>	{li	{ <i>le</i>
Ac.	{pe ea	{ <i>lei</i>	{pe elle	{ <i>loro</i>
	{o	{ <i>la</i>	{le	{ <i>le</i>
A.	della ea	<i>da lei</i>	dela elle	<i>da loro</i>

Adesea în ambe dialectele în locu de *ellu* se întrebunșcădă participiulu verbului *essere* (fire), *ens*, și di-

cemu românește : ênsu dênsu , iar italianesce *esso desso* . Aquestu ȝisu pronume indicativu sau personalu, se declină în ambe dialectele cu prepozițiile *segnacasi* .

ênsu, ênsa, în românește adesea ia dupò sine, pentru mai multă întărîre pe dativulu pronumelui personalu, și face: ênsu' mi ênsâ' mi, ênsu' ȝi ênsâ' ȝi, ênsu' și ênsâ' și ênsine ênsivê etc. Aqueștia în italianesce se arată cu *stesso* și *medesimo* la tôte persònele ; cum: *io stesso io medesimo* , *noi stessi* , *noi medesimi* , *tu stesso* , *voi stessi*

Italianii vorbescu mai totu d'auna în pluralu, și de aqueea întrebuingeadă pe *egli* pluralu în locu de *ello* , precumu și pe *voi* în locu de *tu* . Atâtu s'a legiuitu cu obiceiulu aquestu *egli* în locu de singularu, înquâtu quându a querutu trebuința ai da o însemnare de pluralu , 'lau făcutu *eglino* , ca și pe *elle* , *elleno* .

Cu mine, cu tine, cu sine, în dialectulu italianu se ȝice: *meco* , *teco* , *seco* ; și prea raru: *con me* , *con te* , *con se* .

Queea que înțelegemu noi cu ênsu, aqueea italianii înțelegu cu *desso* ; cum: ellu e ênsu, sau ênsu' și: *egli è desso* . Si queea que înțelegemu noi cu dênsu aqueea italianii înțelegu cu *esso* ; cum: ea sau dênsa vorbesce, *ella o essa parla* . (*) adică, dênsul dênsa, *esso essa* , în ambe dialectele arată și persòne și lucruri ; iar ellu, ea, *egli* , *ella* arată numai persòne.

(*) Se întrebuingeadă și ênsu ca *esso* ; dar numai în complinirea prepoziției *intru* , cum: *intr' ênsulu* , *intr' ênsa* , *intr' ênsii* , *intr' ênsele* .

Pronumele italianu *ne*, mai adesea e relativu ; correspunde cu françoşesculu *EN*, şi este mai aquela cu *ne* al nostru pe quare noi îl întrebuingâmu fôrte raru în simţulu aquesta ; cum. *UNE FAVEUR EN PROCURE UNE AUTRE ; un favore ne procura un altro ; unu favoru ne procurâ un'altu .*

Pronumele italiene *ci*, *vi* dela pluralu correspundu cu *v* françoşescu şi cu : *mi*, *ti*, ale nôstre dela singularu, quare arată locu ; însâ *ci*, arată loculu unde suntem şi *vi*, loculu unde nu sîntemu : *sono in Bucaresti . venite-ci ; suntu în Bucaresti , vino-'mi (aci) ; sei în Italia , voglio d'andar-vi ; esci în Italia , voiu sâ-ţi viiu şi eu (acolo) .* Asfelu sîntu tôte frasele românesci : *vinomi-ţi (aci) , dumi-te (acolo) , que 'mi ai venitu ? (aci) , que 'ti a venitu ? (acolo) . Ci* correspunde cu *mi*, şi *vi*, cu *ti*. Deosebirea nu este alta de quâtu quê italienii vorbescu la pluralu, şi noi vorbimu la singularu, unii s'au ţinutu de moda veacului, şi alţi de origina lor.

Me, *te* în dialectulu italianu se ia fôrte raru în locu de numinativu, precumu se vede în *Boccaccio : credendo chio fossi te*. Asfelu se ia şi : *mine*, tine al nostru : vorbe ce camine, *parla come me ; elu e ca tine , egli è come te ;* adică vorbesce cumu vorbescu eu, este cum esci tu .

ii, quându este masculinu , italianesce se arată cu *gli*, şi quându e femininu , se arată cu *le* ; iubescu pe frate meu, îi scriu adesea, *amo mio fratello , gli scrivo spesso ;* stimu pe suroru mea, îi scriu adesea ; *stimo mia sorella , le scrivo spesso .*

Mê, te, se, ne, vè, il, o, îi, le; precum și mi, ti, si, ci, vi, lo, la, li, și le, italianesci se punu totu d'auna înaintea verbiloru; cum: mê vede, te vede, se vede; *mi vede, ti vede, si vede*; însă puindule în urmă, atunci se unescu cu verbulu, cum: ro-gumê, rogute, rogu'l, roguo. — Asemenea se în-trebuințează italianii și la participii, noi însă ne amu deprinsu a le pune numai în urma participiilor: iar Văcărescii que au cunoscutu dela inceputu natura dia-lectului nostru, și mai vîrtosu D. I. Văcăresculu, în-trebuințează aqueste pronume și înaintea participiilo-ru; cum: se vèdêndu, se jucându, în locu de vèdên-duse, jucânduse (Primăvera Am:)

Quându pronumele *mi, ti, ci, vi, si*, au dupò dên-sele pe *lo, la, li, gli, le, ne*, schimbâ pe *i* în *e*; cum: *melo, mela, meli, celo, cela, celi*, în locu de *m'lo, mila*....

Quându pronumele *gli* este urmatu de *lo, la, li, le, ne*, atunci mai ia unu *e* dupò sine și se unescè cu pronumele que urmează, cum: *glielo diedi* (i'l dideiu.)

Quându mai multe pronume urmează dupò verbu, se unescu tôte și facu o singură vorbâ cu verbulu; cum: *dimelo, òimi'l, spunemi'l, addâmi'l*.

Pronumele *se, si*, în amêndoê dialectele făcêndu ver-bi pasivi, are preçu quātu și ON FRANÇOËCECU; cum: se vorbesce: *si parla, ON PARLE*.

Loru *loro*, se pune totu d'auna dupe verbu; cum: *date loro, parlerò loro*, dâ loru, vorbi-voiu loru. A-questu pronume în cașulu genetivu și dativu pôte fi

și fără *di* și *a*; cum : *le loro armi, ordinò loro*, în locu de *le di loro, a loro*.

Quându pronumele italienești se punu după unu verbu monosilabu terminatu în vocală sau aqâruia ultimă are accentu, atunci pronumele îndoiesce consona inițială, cum : *dimmi, fammi, pregollo, fermossi*, iar nu *dimi, fami, pregò lo, fermò si*.

li, le și *gli* fiindu de același cađu, *gli* se întrebuingea-
dă quându după dânsu urmeadă o vocală sau unu s
ori z, que au după dânsule altă consonă; cum: *gli uni, gli sparse*. Asfelu este și îi al nostru, cum : îi ducu
'i amu dusu, ca și quându amu đice li ducu, gli
amu dusu.

CAPU III.

De Ajectivu.

Ajectivulu este o vorbă que arată o calitate, și qualifică pe substantivu, adică arată cum este substantivulu ; precum quându đicu sau quându vedu unu omu aquesta trebue să aibă ôre-quare semne sau calități prin quare se cunôsce din alte ființe sau chiaru din alți ômeni . Așa quându đicu: *cuvîntatoru, mare, micu, june, vechiu, bunu, rêu, blându, iute* ect. aquesta vorbe pentru que arată cumu este omulu sau altă ființă, sunt ajectivi .

Qualitățile que au ființele sau lucrurile, unele se potu pricepe prin simțurile din afară, și altele prin quelle din neuntru adică prin cugetare prin minte sau judecată. Qualitățile: albu, roșu, rötundu, strambu, limpede, turbure etc: se vedu cu ochii; qualitățile: melodiosu, armoniosu, discordu etc: se simtu prin auzu; mirositoru, puturosu etc: cu mirosulu; dulce, ägru, sârätu, etc: cu gustulu; caldu, rece, môle, aspru, etc: cu tactulu sau cu tötä pellea ori totu trupulu omului. Cându dicu, bunu, rêu, bländu, iute, jjustu sau dreptu, înțeleptu etc: a queste qualități nu se pricepu prin simțurile din afară, ci prin cugetare. Așa ajectivii se împartu în două: în fisici [sau materiali, și în metafisici sau ideali.

Fisici sau materiali suntu aqueia que arată o calitate [materailă sau firească, și Metafisici suntu aqueia que arată o calitate ideală sau metafisică.

Ajectivii în generalu se schimbă în amendoë genurile; cum: albu albă, bunu bună etc.

Quändu învață quine-va o limbă sau quändu vede o ființă, unu lucru ori o calitate que n'a mai vedutu, întreabă cumu se chiamă cutare ființă, cutare calitate? sau que nume are? Afländu dară cumu se chiamă va se dică que 'ia aflatu numele. Totu substantivulu dar, și totu ajectivulu este unu nume, și de aqueasta [quei vechi amendoë aqueste părți ale cuvîntului le unia într'una, subt numirea de Nume.

Ajectivii în ambe dialectele se suppunu la aqueleasi regule ca și substantivii și se concördă cu dênșii

șn genu, cađu și numere; cum; omu bunu, femei frumôse.

Ajjectivii masculini terminati în *u* românesce și *o* italiennesce, la femininu se terminâ în *â* (*a*); cum: bunu, blându, *buono*, *blando*, bunâ, blândâ, *buona*, *blanda*, — Quei în *oru*, în românesce se schimbâ în *ôre*; cum: amatoru amatôre etc.

Ajjectivii terminați la masculinu în *e*, în ambe dialectele nu se schimbâ la femininu; cum: omu ferice, câmpu verde, femei ferice, earbâ verde; *uomo felice*, *campo verde*, *donna felice*, *erba verde*. Asemenea nu se schimbâ în italiennesce nici ajjectivii terminați în *i*; cum: *giorno disparsi*, *giornata disparsi*.

Ajjectivii românesci que au la penultima *o* la femininu il lungescu, făcându'l *ô* (*oa*); cum: frumosu frumôsa, vorbitoru vorbitôre, coptu còptâ. Quei quari au la penultima *e*, la femininu îl facu *ea*; cum: înțeleptu înțeleaptâ, allesu alleasă etc. Intr'unu cuvîntu, penultima ajjectiviloru daca este scurtâ la masculinu, la femininu se face lungâ.

Finalulu pluralului ajjectiviloru este întocmai ca al substantiviloru, adică masculinii se terminâ în *i*, și feminini în *e*, și *i*, după regulă; cum: bunu bunî, dulce dolci; *buono bonî*, *dolce dolci*; bunâ bune, dulce dolci; *buona buone*, *dolce dolci*.

Afarâ de vocala finalâ a substantiviloru și ajjectiviloru, trebuie să se mai bage de seamâ și consonele quare în ambe dialectele unele pătinescu ôre-quare schimbare sau la pronunție sau la scrisu.

c și *g* în ambe dialectele, avându la pluralu după sine *i* și *e* schimbă pronunția după regulă; cum: *musicci*, *mici*, *rugi*, *lungi*, *vacē*, *stângē*; cându însă va trebui a'și păși pronunția, atunci iau unu *h*, și mai desu la italianesce; cum: *parochi*, *ricchi*, *teologi*, *ricche*, *amiche* (*) etc.

sc, aflându-se la pluralu înainte de *e* și *i*, schimbă pronunția, după regula generală, în *șt*; iar după idiomă bănățeană rămâne *sci*; cum: *brâscă* *brôsce*, *românescu* *românesci* — în dialectulu italianu ia unu *h*, cum: *risco* *rischi*, *fresca* *fresche*.

Femininii terminați în *câ*, la pluralu esu din regulă și se termină în *i*; românească *românesci*; Quei terminați în *ôre* la pluralu rămân *neschimbați*; cum: *feme* *vorbitôre*, *femei* *vorbitôre*.

d, *s*, *t*, la pluralu se schimbă în *đ*, *ș*, *ț*, de se va termina în *i* sau *ě*, iar de se va termina în *e*, rămân *neschimbate*: cum: *blandu* *blandi*, *livede* *liveđi*, *pasu* *pași*, *parte* *pârți*, *pradă* *prăđě*, *blândă* *blânde*, *casă* *case*, *tôtă* *tôte*.

II.

Ajjectivii, după cumu amu đisu, arată o calitate;

(*) Assupra aqwestora nu se pôte statornici regulă, quare adică priimescu *h*, și quare nu, de quātu multa deprindere ne pôte povęui. Din hâgarea de seamă se pôte đice numai quē toți quari suntu disilabi sau quari înainte ne *co* și *go* au *as* și *es* sau o consonă, facu quea mai mare parte la pluralu *chi* și *ghi*; cum: *ricco* *ricchi*, *loco* *lochi*, *cuoco* *cuochi*, *fiasco* *fiaschi*, *Tedesco* *Tedeschi*, *giogo* *gioghi*, *palco* *palci*, *albergo* *alberghi* etc.

însă fie-quare calitate pôte să fie mai mare sau mai mică, mai multă sau mai puțină, cum, cându dîcu: bunu, mai bunu, quelu mai bunu, albu, mai albu, quelu mai albu; eu arātu qualitățile bunu și albu în trei grade; gradulu d'ântéiu: bunu, albu se dîce *Positivu*; al doilea: mai bunu, mai albu se dîce *Comparativu*, și quelu d'al treilea: quelu mai bunu, quelu mai albu, se dîce *Superlativu*. Așa dar ajectivii positivi sîntu simpli sau singuri, comparativii au înainte: *mai*, și superlativii: *quelu mai* sau *prea* sau *fôrte* ori *tare*.

În dialectulu italianu comparativii se arată cu *più* cându qualitatea e mai multă, și cu *meno* (mai puțin), cându qualitatea e mai puțină: cum: *più buono*, *più bianco*; *meno buono*, *meno bianco*; iar superlativii se arată cu: *il più* spre crescere, și cu: *il meno* spre înpuținare; cum: *il più buono*, *il meno buono*; se mai arată anché și cu *molto* în locu de *prea*, *fôrte*, *tare* al nostru, cum: *molto buono*. Superlativulu în italienesce se mai arată și cu finalulu *issimo*, masculinu și *issima* femininu; cum: *buonissimo*, *bianchissimo*.

Dupò unu comparativu în românesce urmează un: de quātu; cum: mai negru de quātu nôptea, mai albu de quātu neaoa; iar în italienesce, daca urmează unu substantivu, aquela se pune în cađulu genetivu, iar daca urmează unu verbu, atunci se pune înaintea lui particolla *che*; cum: *il sole è più grande della luna più grande di tutti pianeti*; sôrele e mai mare de quātu luna, mai mare de quātu toți planeți; *egli pensa più che non dice*, ellu cugetă mai multu de quātu

vorbesce. Asemenea urmează *che* cându comparația se face între două calități, fie aqwestea arătate prin ajectivi, prin verbi, prin avverbi sau și prin substantivi; cum: *più bianco che rosso*; *meglio tardi che mai*; *è miglior soldato che capitano*: mai albu de quātu roșu; mai bine târșiu de quātu nici de cum; *è mai bunu soldatu de quātu căpitanu*.

Dialectulu italianu are d'a dreptulu din limba latină nisce ajectivi quari de sine ênșiși suntu comparalativi fârâ să mai aibă trebuință de particolla *piu*; precum:

maggiore	mai mare	minore	mai micu
migliore	mai bunu	piggioro	mai rêu
superiore	mai pșusu	inferiore	mai pșe josu
anteriore	mai nainte	posteriore	mai în urmă
interiore	mai neuntru	estetiore	mai afară
ulteriore	mai dincolo	citeriore	mai în qua.

Însă italienii au asfelu de ajectivi pentru que 'iau luatu din latina, și noi nui avemu, pentru que nu' iamu luatu; quine ne strică? Que pagubă amu avea cându amu dice și noi: melioru, pejoru, majoru, minoru, interioru, esterioru? etc.

Quându comparându două lucruri, le aflămu que au aquelași gradu de calitate, atunci ne întrebuițămu cu: așa, atâtu, altatātu; *cosi, tanto, altrettanto*; quare quelle românesci iau quâte odată și unu *de* după sine; însă comparația se închieie, la românesce cu: *ca și*, pentru așa, cu: quātu, pentru atâtu, cu prequātu pentru altatātu; și la italianesce cu *come* pentru *cosi* cu *quanto* pentru *tanto altrettanto*, cum: cănele meu *è* așa de bunu ca și al têu: *il mio cane è così buono co-*

me il tuo; sau atâtu de bunu quâtu.... *tanto buono quanto...* sau alfatâtu prequâtu..., *altretanto quanto...* Se pôte arâta asemenea comparații și fârâ pârțicellele înainte: așa, *così*, puindu numai pe quelle urmâtore ca și *come...*; cum: e bunu ca și al têu, quâtu și al têu, prequâtu ș'al têu; *è buono come il tuo, quanto il tuo*.

Ajjectivii superlativi suntu sau absoluți sau relativi. Absoluți suntu cându arată qualitatea într'unu gradu mare fârâ a face vr'o comparație, sau cându ajjectivulu are înainte pârțicellele: *prea*, *fôrte*, *tare*, pentru rômânesce și *particolla molto* pentru italiennesce, cum: *prea bunu*, *fôrte bunu*, *tare bunu*, *molto buono*. Relativi suntu cându, arâtându qualitatea în quelu mai mare gradu, facemu și o comparație, sau cându ajjectivulu are înainte pârțicellele: *quellu mai*, *il più*, *il meno*; cum: *è quellu mai felice din ômeni*, *è il più felice degli uomini*; eroul quelu mai stimabilu din greci fu *Epaminonda*; *l'eroe il piu stimabile degli greci fu Epaminonda*. Superlativulu relativu la rômânesce are dupò sine *din* sau *intre*, iar la italiennesce cađulu genetivu pluralu sau prepoziția *fra*.

Italienii, la superlativii absoluți în locu a se întrebuința cu *particolla molto*, fôrte, adesea imiteadă pe latini și facu unu superlativu întregu iar nu cârpiu din doê vorbe, schimbându vocala dela ultima ajjectivului în *issimo* la masculini, și *issima* la feminini cum dela *bello bellissimo bellissima* în locu de *molto bello-a*.

Ajjectivii terminați în *co*, *go*, făcându se superlativi în *issimo*, priimescu unu *li*; *franco franchissimo*, *lungo*

lunguissimo. Ajectivii însâ *acre, celebre, integro, salubre*, facu superlativii: *acerrimo, celeberrimo, integerrimo, saluberrimo*.

Sântu unii superlativii de felulu aquesta quari fârâ sâ aibâ positivii loru suntu luați d'a dreptulu din latina ; cum:

massimo	prea mare	minimo	prea micu
ottimo	prea bunu	pessimo	prea rêu
prossimo	prea prôpe	supremo	prea susu
infimo	prea josu	estremo	quelu mai d'afarâ
intimo	prea din nêuntru		

Însâ aquestu felu de superlativi sântu priimiți de italieni din latina ; qua sâi avemu și noi n'a avemu de quâtu sâ facemu ca dênșii, și sâ đicemu ; *bunissimu* în locu de *prea bunu*, *albisimu*, *negrisimu*, *urîtissimu*, *maximu*, *minimu*, *optimu*, *pessimu*, *proximu*, *supremu*, *infimu*, *estremu*, *intimu* etc.

III.

Ajectivii metafisici se subțimpartu: în *Morali* și *Definitivi* sau de hotârîre.

Ajectivii definitivi se subțimpartu în *Demonstrativi*, *Posesivi*, *Relativi*, *Interrogativi*, *Nedefiniți* și *Numerali*.

Ajectivii morali sântu aqueia que arată o calitate moralâ adică a sufletului, a inimei, a duhuriloru ; cum: *bunu*, *rêu*, *blându*, *iute*, *milosu*, *crudu*, *atot-puternicu* etc.

Ajectivii demonstrativi sântu aqueia cu quari ne

întrebuinçamu sâ arâtâmu o persônâ sau unu lucru;
cum: *aquestu* omu, *aquea* masâ.

Ajjectivii demonsrtativi sîntu: quei urmâtori:

MASCULINI

Singularu

Pluralu

questu astu	<i>questo, cotesto</i>	quești aști	<i>questi, cotesti</i>
quellu allu	<i>quello quel</i>	quei âi	<i>quelli, quegli quei, que'</i>
ellu	<i>ello</i>	ei	<i>egli, ei, eglino.</i>

FEMININI

queastâ astâ	<i>questa, cotesta</i>	queste aste	<i>queste, coteste</i>
quea	<i>â quella</i>	quelle âlle	<i>quelle</i>
ea	<i>ella</i>	ell:	<i>elle, elleno</i>

Prin prescurtare, lepådându pe *que* dela quelu,
quello, și pe *e* dela ellu *ello*;

quellu și ellu fece lu, (*) *quello, ello* face *lo*

quei și ei — *i* *quegli, egli* — *gli; ei* quei face *i.*

quea și ea — *a* *quella, ella* — *la*

quelle și elle — *le* *quelle, elle* — *le*

Declinația ajjectiviloru demonstrativi.

MASCULINI

1.

Singularu

Pluralu

N.	questu, astu	<i>questo</i>	quești, aști	<i>questi</i>
G.	a questui, astui	<i>di questo</i>	a questoru, astoru	<i>dî questi</i>
D.	questui, astui	<i>a questo</i>	questoru, astoru	<i>a questi</i>
Ac.	questu, astu	<i>questo</i>	quești, aști	<i>questi</i>
A.	dela questu, astu	<i>da questo</i>	dela quești, aști	<i>da questi</i>

(*) *ellu* la vocativu face *elle*, și nu se întrebuinçeadâ pentru quê este de a treia persônâ, și vocativulu de adoa; de aci lepådându pe *e* inițialu, remâne *le*. Însâ vocativulu fiindu tot d'auna sujetu, în multe limbi adesea este asemenea cu naminativulu; prin urmare a queste prescurtâri la masculinu suntu doê: *tu* și *le*.

2

N.	quella,allo	quello,quel	quei,ái	quelli,quegli,quei,que'
G.	a quellui,allui	di quello	queloru , áloru	di quelli
D.	quellui , allui	a quello	queloru , áloru	a quelli
Ac.	quellu , aliu	quello	quei , ái	quelli
A.	dela quellu,allu	da quello	dela quei,ái	da quelli

3

N.	—lu, —le (*)	lo—, il—, —i	gli—, i—
G.	a—lui	dello—, del—	a—loru degli,dei,de'
D.	—lui	allo—, al—	—loru agli, ai, a'
Ac.	—lu, —le	lo—, il—	—i gli, i
V.	o—l:	o lo—, o il—	o—loru o gli, o i
A.	dela —lu, —le	dallo—, dal—	dela —i dagli,dai,da'

FEMININI

1

N.	queastâ, astâ	questa	queste, aste	queste
G.	questei, astei	di questa	a questoru,astoru	di queste
D.	questei, astei	a questa	questoru, astoru	a queste
Ac.	queastâ, astâ	questa	queste, aste	queste
A.	dela queasta, astâ	da questa	dela queste, aste	da queste

2

N.	quea , á	quella	quelle; álle	quelle
G.	a quellei,quei,ái	di quella	a queloru,álloru	di quelle
D.	quellei, quei,ái	a quella	quelloru, álloru	a quelle
Ac.	quea , á	quella	quelle, álle	quelle
A;	dela quea á	da quella	dela quelle, álle	da quell _e

3

N.	a	la—	—le	te—
G.	a—i	della—	a —loru	delle—
D.	— i	alla—	—loru	alle—
Ac.	— a	la—	—le	te—
A.	dela —a	dalla—	dela —le	dalle—

(*) Vedi nota dela faça 38.

Questu, *quela*, iau adesea înainte particulla *a*, făcându-se aquestu, aquelu, aqueastă, aquea, aquești, a quei, aqueste, aquelle, și se declină asemenea cum: se vede mai sus.

Aquestu, aquelu, cându este singuru în vorbă sau cându se pune în urma substantiviloru ia la sfârșitu în amêdoe numerele și în tôte cașurile pârpiculla *a* cum: Aquestu, aquellu omu, omulū aquesta, aquella aquestui, aquellui omu, omului aquestuia, aquelluia aquești, aquei ômeni, ômenii aqueștia, aqueia aqueastă, aquea femea, femeea aqueaș'a, aque'a aqueștei, aquellei femei, femeii aqueșteia, aquelleia aqueste, aquelle femei, femeile aquestea, aquellea

De mai multe ori aquești demonstrativi pe lûngă *a* dela sfârșitu, mai iau și pronumele *isi* spre mai multă întârîre, cum: aquesta'și, aquela'și, aquea'și, etc.

Cu aquestu *questo* ne întrebuiçâmu cându vremu sâ arâtâmu unu lucru de apprôpe, și cu aquelu *quello* cându vremu sâ arâtâmu unu lucru mai departe; cum: aquesta d'aci, aquela d'acolo.

Aquesta, cându este singuru fârâ substantivu correspundu cu *costui* italianu, și aquela correspunde cu *colui*. *Costui* face la femininu *costei* și la pluralu *costoro*; *colui* face *colei*, *cotoro*.

De multe-ori în italinesce se întrebuiçeadă *questi*, *cotesti*, *quegli* în locu de singularu *questo* *cotesto* *quello*.

Deflerinça între *questo* și *cotesto* este quê *questo* se întrebuiçeadă cându arâtâmu unu lucru apprôpe de noi sau de persôna quare vorbesce, și *cotesto* cându

arătăm unu lucru apprôpe de persôna cu quare sau pentru quare vorbim; cum: ia cartea aqueasta (de lîngâ mine) *prendetevi questo libro*; dâ'mi cartea aqueasta (de lîngâ tine) *datemi cotesto libro*.

Quându vremu sâ vorbim de unu lucru ne însufflețitu, quare mai desu în dialectulu românû este de genu neutru, și vremu a ne întrebuinga cu demonstrativii: aquesta, aquella; aquești demonstrativi în românesce se punu în genu femininu; cum: *aqueasta* que đici e un lucru însemnâtoru, de *aqueea* trebue sâ ascultâm. În asfelu de frase demonstrativulu în limbele grecescâ și latinâ se punu în genu neutru, iar în dialectulu italianu se arată cu *ciò*; cum: *ciò che dite*, aqueasta, aqueea que đici: *per ciò*, de aqueasta de aqueea;

Quându arătâm que-va, va sâ đicâ quê hotârîmu sau definim quê aquesta și nu altulu. Așa quându ne vine în minte, spre esemplu, ideile: omu, munte carte, bunu, și vremu sâ hotârîmu quare omu, quare munte, quare carte, quare bunu; atunci arătâm cu degetulu, daca nu putemu vorbi; iar vorbindu, în locu de a đice: aquelu omu (sciutu despre quare amu vorbitu sau scimu) đicemu mai pe scurtu, omulu sau omulu; lepâdându pe *aque*; în locu de a đice aquea carte, aquelu munte, aquelu bunu; đicemu carte-a, munte-le, bunu-lu.

Aquești ajectivi demonstrativi făcuți din prescurtare s'au numitu de grâmatici și articoli pentru quê se închieiu cu substantivii și ajectivii, mai virtosu în românesce, făcênduse o vorbâ, dupò cumu vêduròmu.

Aquești articoli în dialectulu italianu se punu înaintea substantiviloru și ajectiviloru: iar în quelu românescu se punu în urma lor. Pricina aqueștei particularități în dialectulu românâ este, què fie-quârui omu mai ântêiu îi vine în minte o idee ôre-quare și pe urmâ o define quare; sau què dupò construcția firească ântêiu avemu substantivulu și apoi ajectivulu.

Numiții articoli dar, în dialectulu românâ sntu:

quellu, quea, allu, lu, le, a, i, le. Quellu, quea se pune înaintea ajectiviloru fisici și morali; cum: quellu albu, quellu bunu; quea albâ quea buna. *allu, a, ai, alle* se punu înaintea ajectiviloru posesivi și a căđului genetivu, pentru què și aquesta arată o posesie sau o *lavere*; cum: allu meu, allu têu, a nôsrâ, ai vostri, alle loru, allu tatâlui, a mamei.

lu, se pune în urma substantiviloru și ajectiviloru masculini și neutri de numêru singularu que se terminâ în *u* cum: socru-lu, lucru-lu, rêu-lu, bunu-lu;

le, se pune în urma masculiniloru și neutriloru singulari terminați în *e*; cum: verme-le, bine-le, dulce-le etc.

i, se pune în urma tuturiloru masculiniloru la pluralu cum: socri-i, vermi-i, buni-i, dulci-i.

a, se pune în urma femininiloru la singularu; cum: feme-a, carte-a, dulce-a. — Cându femininii se terminâ în *â*, pentru întêmpinulu a doi *a*, se leapeadâ alu numelui cum: lunâ, lunâ-a lun'a sau luna etc.

le, se pune în urma femininiloru și neutriloru la pluralu; cum: femeile, case-le, lemne-le, lucrurile etc.

lo, și *gli*, se pune înaintea masculiniloru italiani que

începu cu vocală, sau cu s urmatu de altă consonă:
cum: *l'angelo, l'agnello, lo spettacolo, lo smalto; gli
angeli, gli agnelli, gli spettacoli, gli smalti*. — Quân-
du numele începe cu *i*, *gli* leapădă pe al sêu; cum:
gl' Italiani, gl' Inglesi.

il, i, se pune înaintea masculiniloru que începu cu
o consonă; cum: *il cielo, il sole, il monte; i cieli, i soli,
i monti etc.*

la, se pune înaintea tutuloru femininiloru; cum: *la
casa, la sete, l' amica, l' immortalità etc.*

le, se pune înaintea tutuloru feminiloru și neutriloru
la numărul pluralu; cum: *le case, le seti, le anime, le
osse*. Cându numele începe cu *e*, *le* se apostrofă;
cum: *l' eminenze*, afară de vorbele: *effigie, estasi, età*,
și alte asemenea que nu se schimbă la pluralu, și spre
deosebire se dice: *l' effigie* sing: și *le effigie* plur: *l' età,
le età etc.*

Quându părțicellele sau prepozițiile *in, con, și su* vinu
înaintea articoliloru, în italianesce se unescu cu aquești
și se facu *in il = nel; in lo = nello; in i = nei; in gli
= negli; in le = nelle*. Asemenea suntu și *col, collo
colla, coi, co', cogti, colle; sul, sullo, sulla, sulle =
con il, con lo, con la... su il, su lo, su la, su te*. Spre
exemplu: în casă; italianesce se dice: *in casa*; în casa
mea, *nella mia casa*; cu amoru, *con amore*; cu amo-
rulu, *coll' amore*. Asemenea regulă urmează și *per*;
însă numai cu *il*, se face tot d'auna *pel* sau *pei* ori
pe' în locu de *per il, per i*; cu *la* se face și *petta
pelle* și *per la per te*, cu *lo* nu se schimbă nici odată.

La sfirșitul aqestui capu arătându declinațiile substantiviloru din preună cu ajectivi, vomu arăta și cum se declină cu aquești ajectivi indicativi sau articoli .

IV.

Ajectivii Posesivi suntu aqueia que arată o posesie sau o avere ; cum: *meu, têu, sêu*.

Ajectivii posesivi suntu quei următori:

MASCULINI

*Singularu**Pluralu*

meu	<i>mio</i>	mei	<i>miei</i>
têu	<i>tuo</i>	têi	<i>tuoî</i>
sêu	<i>suo</i>	sêi	<i>suoî</i>
nostru	<i>nostro</i>	noștri	<i>noștri</i>
vostru	<i>vostro</i>	voștri	<i>voștri</i>
loru	<i>loro</i>	loru	<i>loro</i>

FEMININI

mea	<i>mia</i>	melle	<i>mie</i>
ta	<i>tua</i>	talle	<i>tue</i>
sa	<i>sua</i>	salle	<i>sue</i>
nôstră	<i>nostra</i>	nôstre	<i>noștre</i>
vôastră	<i>vostra</i>	vôstre	<i>voștre</i>
loru	<i>loro</i>	loru	<i>loro</i>

Ajectivii posesivi quându suntu înaintea substantiviloru și ajectiviloru, sau se află singuri, iau articolulu sau definitivulu allu ; quându se pune pe urmă, atunci articolulu se unesce cu substantivulu ; cum: allu meu callu, ai mei cai, callulu meu cai-i mei ; a mea casă, alle melle case, cas'a mea, case-le mele . Ori

cumu însă, se vede quē ajectivii posesivi totu d'auna trebue să aibă cu sine articoli sau lungă dênşii sau dupò substantivi; urmeadă dar quē:

Ajectivii posesivi în dialectulu italianu totu d'auna suntu însoçiți cu articoli, fie singuri, fie cu substantiyu; cum: *il mio, libro*, sau *il libro mio*; *la mia casa* sau *la casa mia*; Quându însă suntu însoçiți cu substantivii: *padre, madre, marito, cugino, cugina, moglie, fratello, sorella figlio, figlia, zio, zia, nipote, cognato, cognata*, și alte asemenea que suntu așa de cunoscute și definite de sine; precum și cu titlurile de cinste *signoria, eccellenza, altezza, maestà, santità*, atunci nici posesivulu nici substantivulu nu iau articolu; cum: *mio padre, di mio padre... mia sorella, di mia sorella... miei fratelli, a miei fratelli, vostra altezza, a vostra altezza*. Asemenea nu priimescu articoli nici în românesce posesivii quându suntu uniți cu substantivii: tată, mumă, bărbatu, nevestă, frate, soru, vèru, vară, fiu, fiie, moșu, bună, nepotu, nepôtă, cuscru, socru, nașu, cumătru, cumnatu, cumnată, stăpinu, stăpină; cum: tată meu, frate meu, soru mea, a mume mei, a bune mei, a moșu meu, a vèru meu, a nepôtemei etc.

Quându însă a queste nume de rudenie se facu diminutive sau se schimbă în *genitore* pârinte, *sposo sposa*, soțu—ă, consorte, *germano* primaru, sau quându iau și unu altu ajectiviu, atunci priimescu articolu; cum: suriôr'a mea *la mia sorellina*, frățiorulu vostru *il vostro fratellino*, pârintele têu *il tuo genitore*, so-

çiile loru *le loro spose*, tinêra ta mumà *la teneru co-stra madre*, prea bunulu meu tatà *l'ottimo mio padre*.

Aqueastă regulă este numai pentru singularu, quèci la pluralu iau tôte articolu: frașii noștri, *i nostri fratelli*; mumele nôstre, *le nostre madre* etc.

Nu se suppune asemenea la regula de susu, și posesivulu: loru *loro*, quare ia tot d'auna articolu; cum: tatâlu loru *il loro padre*.

Al sêu și al lui, *il suo*, *il lui*, în ambe dialectele au aqueeași însemnare, și se întrebuingeșă după aqueeași regulă; adică: cându lucru este alu numinativului sau alu sujetului propoziției, atunci întrebuingâm posesivulu sêu *suo*; Filippu iubesc pe fiu sêu, *Filippo ama suo figlio*. Iar cându lucru nu este alu numinativului propoziției, atunci întrebuingâm pe *lui* cum: eu iubescu pe Filippu și pe fiulu lui; *io amo Filippo e il figlio di lui*. Se întrebuingeșă adesea genetivulu *di lui* între articolu și substantivu; cum: *il di lui figlio* pe al lui fiu.

Quându nominativulu alu quâruiia este lucru, e de numărul pluralu, atunci în ori-que întemplare, trebue a întrebuinga pe loru, *loro*, iar nu: sêu sêi, *suo suoi*; cum: pârîntii trebue a iubi pe fiii *loru*, iar nu sêi: *i genitori debbono amare i loro figli* iar nu *i suoi figli*. Asemenea frase în românesce se potu arâta întrebuingându și pronumele își în locu de posesivulu: sêu loru; cum: Filippu își iubesc fiulu, pârîntii trebue a și iubi fiii.

DEOSEBIRI. De quâte ori se pune posesivulu după substantivu, totu d'auna aquesta ia articolu în italiene-

se fie chiar și de rudenie; cum; *il fratello mio, la maestà sua*. La romênesce din protivă, cându posesivulu se pune înainte totu d'auna ia articolu; cum: alu meu frate, a mea suroru.

Poeții italieni întrebuițează posesivii adesea și fără articolu, și chiar acolo unde după regula dată ar trebui să'l aibă: cum: *mio ben, mia patria*.

Quându posesivulu este în vocativu, nu ia articolu, cum: *avvicinatevi, amico mio*, iar în românesc vine sau fără posesivu, sau de se întemplă să întrebuițamu posesivulu, atunci trebuie a întrebuița și articolulu; *appropiete, sâu vino'mi'ți prietene, sau prietenulu ori prietene alu meu*.

Qua să ȕicemu italiennesce: Domnulu tatălu dumitale, Dòmna maica dumitale, ȕicem: *il vostro signor padre, la vostra signora madre*.

Unulu din ai mei, unulu din ai tîi, din ai sîi, din ai loro, una din alle melle, din alle talle etc: în italiennesce se arată cu: *un mio, un tuo, un suo, una mia, una tua...*

V.

Ajjectivii Relativi suntu aqueia que se reducu la unu substantivu sau altu ajjectivu que precede și se numesce antecedentu, cum: Dumneȕeu quare scietò te, omulu que cugetă. Aci *quare* și *que* suntu relativi; *Dumneȕeu* și *omulu* suntu antecedenti.

Ajjectivii relativi suntu: *quare quale, que che*.

Que (che) în ambe dialectele nu se declină quare se declină după chipulu următoru:

MASCULINI ȘI FEMININI.

	<i>Singularu</i>		<i>Pluralu</i>
N.	quare	<i>quale qual</i>	quari <i>quali quai</i>
G.	a quârui a cui (de quare)	<i>di quale, di cui</i>	aquârorn <i>di quali cui</i>
D.	quârui(*)cui (quare)	(la <i>a quale, a cui</i>)	quârorn <i>a quali cui</i>
Ac.	quare	<i>quale</i>	quari <i>quali</i>
A.	dela quare	<i>da quale</i>	dela quari <i>da quali</i>

Cu articolu .

MASCULINI

N.	quare-le	<i>il quale, il qual</i>	quari-i	<i>i quali</i>
G.	a quâruiia	<i>del quale</i> —	a quârora	<i>dei quali</i>
D.	quâruiia	<i>al quale</i> —	quârora	<i>ai quali</i>
Ac.	quare-le	<i>il quale</i> —	quari	<i>i quali</i>
A.	dela quare	<i>dal quale</i> —	dela quari	<i>dai quali</i>

FEMININI.

N.	quare-a	<i>la quale, la qual</i>	quari-le	<i>le quale</i>
G.	a quâruiia	<i>della quale</i> —	a quârora	<i>delle quale</i>
D.	quâruiia	<i>alla quale</i> —	quârora	<i>alle qualle</i>
Ac.	quare	<i>la quale</i> —	quarile	<i>le quali</i>
A.	dela quare	<i>dalla quale</i> —	dela quare	<i>dalle quali</i>

(*) La femininu face quârui.

IN SEMNARI.

a cui, cui, *di cui*, a cui se dice la persône numai; a quârui, a quârii, quârui, quârii, *di quale*, a quale se dice și la lucruri și la persône.

quârui quârii, quârora *di cui a cui* iau înainte articolulu numelui de quare atârână; cum: unu omu allu quârui nasu e mare *un' uomo il di cui naso è grande*. in locu de unu omu, nasulu quârui, *un' uomo il naso di cui*; asfelu este și cu: allu quârii, allu quârora, ai quârui alle quârui, *il di cui, la di cui, i di cui, le di cui, alla di cui, ai di cui, alle di cui*.

Poeții italieni adesea se întrebuițeață cu: *onde* in locu de: *di cui, del quale, della quale, dei quali, delle quali*. *Quale* quându este cu: *tale* însemneață asemănare; cum: *quale è il padre, tale è il figlio*, (que 'mi e tata que 'mi e fiulu), *tale quale io lo vidi*, (asfelu întocmai cum îl vëduiu). Adesea însemneață asemănare și fără *tale* cum: *devenne palido qual è la morte*; (deveni palidu ca môrtea).

VI.

Ajjectivii Interogativi suntu aqueia cu quari ne în trebuițâmu qua sâ întrebâmu, și suntu: quare? *quale?* quine? *chi?* și que? *che?*

Quare *quale?* interogativu se declinâ ca și quelu relativu.

Quine *chi*, este totu d'aună singuru fără substantiv; și se întrebuițeață numai la singularu în cađu-

lu numinativu și accusativu; cum: quare omu a venitu? quine a venita? pe quare omu chiemi? pe quine chiemi? *qual uomo e venuto? chi e venuto?*

Quine, quare, *chi* se întrebuingeadă adesea în locu de nedefinitulu ori-quine, ori-quare, sau aquella quare; cum: quine, quare dice aqueasta are cuvintu: *chi dice questo ha ragione*

Quine *chi*, arată quâte odată lipsă de *nimeni* cum: n'avea quine sâ 'l mîngîhie, adică nimini quine, *non avea chi to consolasse*. — Asfelu și *que* arată quē lipsece vorba *nimicu*; cum: n'avea que sâ mânânce (nimicu que sâ mânânce.)

VII.

Ajjectivii nedefiniți suntu aqueia que au o însemna, re generală și nehotârîtă; cum: totu, altu, nimeni etc. Dicēdu: *totu omulu*, înțelegu pe fie-quare peste totu, nu hotârēscu însâ anume quine; dicēdu: *altu*, asemenea voiū sâ dīcu quē nu aquesta, și asemenea nu hotârēscu quine. Ajjectivii nedefiniți suntu quei următori.

totu	tutto	ogni	quâți-va	parecchi
altru (altu)	altro		quâte-va	parecchie
unu, o	uno, un, una		vre un	veruno
nisce	alcuni, alcune		fie-quare	ognuno
nimicu	niente, nulla, nullo		ori-quare	ciascuno
nimeni	niuno		ôre-quare	qualcheduno
nici-unu	nissano, niuno, nessuno		fie-quine	qualchesiasi
nescine	un tale, una tale		fite-quine	chiunque

multu	molto	ori-quine	qualunque
atâtu	tanto	ôre-quine	qualche
quâtu	quanto	fie-que	—
ori-quâtu	quanto	nusciuque	nonsoche
quine-va	qual si voglia	cutare	cotale
que-va	qualchecosa	ambi,ambe	ambi, ambe
quâtu-va	qualun	amêndoi-ê	ambi due,amendue

Din aqueștia, unii se declinâ cum: se vêdu mai josu:

N.	altu	<i>altro</i>	alți	<i>altri</i>
G.	a altui, altuia	<i>di altro altrui</i>	a altoru, altora	<i>di altri</i>
D.	altui, altuia	<i>ad altro altrui</i>	altoru altora	<i>ad altri</i>
Ac.	altu	<i>altro</i>	alți	<i>altri</i>
A.	dela altu	<i>da altro</i>	dela alți	<i>da altri</i>

FEMININI

N.	altâ	<i>altra</i>	alte	<i>altre</i>
G.	a altei, alteia	<i>di altra</i>	a altoru, altora	<i>di altre</i>
D.	altei, alteia	<i>ad altra</i>	altoru, altora	<i>ad altre</i>
Ac.	altâ	<i>altra</i>	alte	<i>altre</i>
A.	dela altâ	<i>da altra</i>	dela alte	<i>da altre</i>

Totu se ia adesea și in locu de substantivu cum: unu totu, Totulu; ca ajectivu, la singularu se declinâ cu prepozițiile sau semnecașele cunoscute; iar la pluralu se declinâ dupò chipulu urmâtoru:

N.	toți	<i>tutti</i>	tôte	<i>tutte</i>
G.	a tutuloru (*)	<i>di tutti</i>	a tutuloru(*)	<i>di tutte</i>
D.	tutuloru	<i>a tutti</i>	tutuloru	<i>a tutte</i>
Ac.	toți	<i>tutti</i>	tôte	<i>tutte</i>
A.	dela toți	<i>da tutti</i>	dela tôte	<i>da tutte</i>

Quându nu e însoțitu cu substantivu se dice *tutulora*.

Nime, nimeni se declină numai la singularu după chipulu următoru:

N.	nime, nimeni
G.	a nimelei, nimului
D.	nimelei, nimului
Ac.	nime, nimeni
A.	dela nime, nimeni

Unu, se declină după chipulu următoru :

MASCULINI

N.	unu	uno, un	uni, nisce	uni
G.	a unu', unuia	d'uno	a unoru, unora	di uni
D.	unu', unuia	ad uno	unoru, unora	ad uni
Ac.	unu	uno	uni nisce	uni
A.	dela unu	da uno	dela uni, nisce	da uni

FEMININI

N.	una, o	una	unele nisce	une
G.	a unei, uneia	di una	a unoru, unora	di une
D.	unei, uneia	ad una	unoru, unora	ad une
Ac.	una, o	una	unele, nisce	une
A.	dela una, dela o	da una	dela unele, nisce	da une

Amândoi, amândoê se declină numai la pluralu .

MASCULINU

FEMININU

MASCULINU și FEMININU.

N.	amândoi	amândoê	amendue
G.	a amânduroru—a	a amânduroru—a	di amendue
D.	amânduroru—a	amânduroru—a	ad amendue
Ac.	amândoi	amândoê	amendue
A.	dela amândoi	amândoê	da amendue

INSEMNARE. Aquestu ajectivuu, precum : și ambi, este fôrte definitu sau hotârîtu, și mai bine ar' fi ase pune între ajectivii indicativi.

ogni italianu este pentru ambe genurile, și se întrebuințează numai la singularu înaintea unui substantiv, în locu de *totu*; cum: *ogni uomo, ogni donna* totu omulu, tâtă femeea.

Altro, la sigularu însemnează: altu queva: *parliamo d'altro*; sâ vorbimu de altu queva.

Altri, adesea ia însemnare de singularu: *altri è dotto, altri è ignorante*, unulu e învățatu, altu e neînvețatu, sau aquesta e învățatu, aquela e neînvețatu.

Niuno, nessuno, niente, nulla, quându suntu înaintea unui verbu, nu priimescu negativulu *non*, ca la noi; quându însă e pe urmă, atunci îl priimescu înaintea verbului; cum: *niuno è pianamente felice*, nimeni nu e întregu ferice; *non v'è nessuno*; nu e nimeni.

Quântu, daca în românesce are înainte *ori* și după dânsulu *de*, în italianesce se arată cu *per tanto*, sau *per* urmatu apoi de *che*; cum: ori-quântu de învățatu va fi, multe lacrimi nu scie, *per quanto dotto egli sia* (sau *per dotto ch' egli sia*), *ignora molte cose*; ori-quântu de norocită este, se vede însă totu d'auna nenorocită; *per quanto fortunata ella sia* (sau *per fortunata ch' ella sia*), *si crede sempre infelice*. Daca *quântu* se declină în românesce, adică daca se află înaintea unui substantiv, urmatu de unu verbu în timpulu fiitoru, atunci *quanto* se declină asemenea și în italianesce, avându după sine modulu subjunctiv, în loculu fiitorului nostru; cum: ori-quâte silințe va face, nu va ajunge la scopulu său; ori-quâte bogății voru avea nu se mai mulțumescu nici odată: *per quanti sfor-*

zi egli faccia . non arriverà mai al suo fine ; per quante ricchezze eglino possedano , non saranno mai contenti .

VIII.

Ajjectivii numerali suntu aqueia que aratâ numêru-lu ; cum: unu, doi, trei... ântêiu, allu doilea, allu trei-lea...

Aqueştia suntu de doê feluri : cãrdinali și ordinali.

Cardinali se đicu aqueia cu quarii numêrâmu ; cum: unu, doi, trei... și ordinali aqueia cu quare arâtâ mu ordinulu sau rëndulu ; cum: ântêiu, allu doilea, allu treilea ...

Chipulu de a numêra în ambe dialectele, s'a arâta tu în partea ântêea .

unu, quându este înaintea unui substantivu sau ajjec-tivu, adică quându însemneadă *ôre-quine*, se scrie *un'* iar nu *unu* quare totu d'auna este singuru și e nume-ralu . *Un'* la femininu face *o* ; *un' omu*, *o femee*, și se declinâ cum : s'a vêđutu la ajjectivii nedefiniți .

Unu numêrulu la femininu face *una* ; *doi* face *doê trei*, *patru* etc: nu se schimbâ la genuri ; *trei* însâ quându are înainte *quâ'e*, que însemneadă *tus*, la fe-mininu face *trele* ; cum: quâte trei, quâte trele, tus trei tus trele .

Ajjectivii numerali începêdu dela *doê-deci* în susu, daca au dupe dênșii substantivi, mai adesea iau dupò sine prepoziția *de* ; cum: doê đeci, doê đeci si unu... trei đeci... ômeni, san de ômeni.

Ajjectivii numerali, priimindu înainte *quâte*, se fa-

eu distributivi sau de despățire; cum: quâte unulu unulu, quâte doi doi, quâte trei trei. Aqueștia în italienesce se arată cu: *ad uno ad uno, a due a due...* Amêndoi, quâte trei (tus trei) quâte patru... se arată cu: *tutti e due, tutti e tre.*

Chipulu de a arâta ordinulu sau rëndulu în ambe dialectele este quelu urmâtoru:

primu, primaru	ântêiu, ântêia	primo	prima
doi-lea	doa	secodo	— a
treilea	treia	terzo	— a
patrulea	patra	quatro	— a
cinquilea	cinquia	quinto	— a
șeselea	șesea	sesto	— a
șeptelea	șeptea	settimo	— a
optulea	opta	ottavo	— a
noole	noa	nono	— a
decelea	decea	decimo	— a
unspredecelea	— a	undecimo	— a
doi, doê spredecelea	— a	duodecimo	— a
trei spredecelea	— a	tredecimo, decimo terzo	— a
paispredecelea	— a	decimo quarto...	— a
doê-decilea	— a	ventesimo	— a
doê decilea și unu	— a	ventesimo primo	— a
trei decilea	— a	trentesimo	— a
patru decilea	— a	quaratesimo...	— a
sutâlea	— a	centesimo	— a
mielea	— a	millesimo	— a
dupò urmâ (ultimu — â)	— â	ultimo	— a

Qua sâ facemu ajectivii ordinali, n'avemu în româ-

necce de quātu, dupò cum s'a vèdutu pe lùngà quei cardinali se adâogâmu particella: *lea* la masculini, și *a* la feminini; în italianesce însâ pinò la 20 trebue sâ'i învêcâmu pe din afarâ; de aci în susu lepâdâmu vocalâ dela sfîrcitu a ajectivului cardinalu, și adâogâmu *esimo*; cum: *venti vent-esimo trenta trent-esimo* etc.

Ajectivii ordinali în italianesce iau articolii: *il, la, i, le*; în românesce iau: *quellu, quea, quei, quelle* din preună cu prepoziția *de*; cum: *il primo*, *quellu d'ântéiu, la prima* *quea d'ântéiu*. Dela *doilea* în susu în românesce cardinalii priimescîn locu de *quellu...* pe: *allu, a, ai, alle*; sau *quellu d'a allu, quea d'a, quei d'ai, quelle d'alle*; cum: *allu doilea, a doa, ai doilea alle doilea*; sau *qualu d'allu treilea quea d'a treilea, quei d'a patrulea quelle d'a patrulea*.

N. B. Quându înainte de *d'allu* precede *quellu*; atunci la genuri se schimbâ numai *quellu*, și *allu* rămâne neschimbatu; pentru què se reduce la vorba *rèndu* (de va fi *allu*) și la vorbe *treapta* (de va fi *a*); cum: *quellu d'allu doilea, quea d'allu doilea, quei d'allu doilea, quelle d'allu doilea (rèndu)*; *quellu d'a treilea, quea d'a treilea, quei d'a treilea quelle d'a treile (treaptâ)*.

Numeralii italiani *vent'uno, tren'uno; vent'una, tren'una* etc. Quându suntu înăitea unui substantivu, aquesta atunci se pune la singularu, concordânduse cu *uno una*; cum: *vent'un anno, quarant'una ghinea*; Quându însâ numêrulu va veni dupò substantivu, aquesta se pune la pluralu concordânduse cu *venti, trenta* etc: cum: *anni vent'uno, ghinee quarant'una*.

Quându înainte de numerali stau, în românesce, prepozițiile *in*, *preste* și arată unu timpu fiitoru, aqweste prepoziții în italienesce se arată cu *fra* cum: *voiu porni preste doê luni; partirò fra due mesi.*

Quându dupò unu numeralu urmează vorba ceasuri, în italienesce ca și la românesce se socotesce de prisosu a se mai pune; numărulu însă ia articolu, în italienesce, cum: *suntu doê ceasuri, te asceptu la doê; sono le due, vi aspetto alle due.*

Ordinalii în dialectalu italianu quându iau aricoli se facu ajectivi partitivi; *il terzo*, a treia parte, *la terza parte*, a patra parte *la quarta parte* etc. Aquesti ajectivi în preună cu substantivulu *parte*, în românesce se potu face substantivi, dicënduse: unu treimu, unu patrimu, unu cinquimu ... în locu de a treia, a patra, a cinquia parte.

Ajectivii ordinali în românesce suntu și avverbi, în italienesce însă se facu avverbi dupò chipulu urmatoru: cum: *primieramente, secondamente, in terzo luogo in quarto luogo, etc.*

Din numeralii cardinalii se facu substantivi collectivi: unime, doime, treime, pàtrime, ... Dușină ... quarantină... și ajectivii multiplicativi sau de înmulțire: cum. *îndoitu, întreitu, împàtritu* .... Aqueștia în italienesce se arată cu: *uname (unità) decina, duzzina, ventina, ... migliajo... doppio, tripto, quadruplo.*

CAPU IV.

DECLINATIE.

De substantivi cu ajectivi și articoli.

I

MASCULINI

*Singularu**Pluralu*

Tată N.	tată-lu	<i>il padre</i>	tați-i	<i>i padri</i>
G.	a tatâ-lui	<i>del padre</i>	a tați-loru	<i>dei padri</i>
D.	tată-lui	<i>al padre</i>	tați-loru	<i>ai padri</i>
Ac.	tată-lu	<i>il padre</i>	pe tați-i	<i>i padri</i>
V.	o tatâ-lu	<i>o padre</i>	o tați-loru	<i>o padri</i>
A.	dela tatâ-lu	<i>dal padre</i>	dela tați-i	<i>dai padri</i>

Singularu

N.	bunu-lu tatâ , tatâ-lu	quella bunu	<i>il buon padre</i>
G.	a bunu-lui tatâ , a tatâ-lui	quellui bunu	<i>del buon padre</i>
D.	bunu-lui tatâ , tatâ-lui	quellui bunu	<i>al buon padre</i>
Ac.	bunu-lu tatâ , tatâ-lu	quellu bunu	<i>il buon padre</i>
V.	o bunu-le tatâ , o tatâ-lu	quellu bunu	<i>o il buon padre</i>
A.	dela bunu-lu tatâ , dela tatâ-lu	quellu bunu	<i>dal buon padre</i>

Pluralu

N.	buni-i tați , tați-i	quei buni	<i>i buoni padri</i>
G.	a buni-loru tați , a tați loru	queloru buni	<i>dei buoni padri</i>
D.	buni-loru tați , tați-loru	queloru buni	<i>ai buoni padri</i>
Ac.	buni-i tați , tați-i	quei buni	<i>i buoni padri</i>
V.	o buni-loru tați , o tați-loru	queloru buni	<i>o i buoni padri</i>
A.	dela buni-i tați , dela tați-i	quei buni	<i>dai buoni padri</i>

II.

ângeru

N.	ângeru-lu	<i>l'angelo</i>	ângeru-i	<i>gli angeli</i>
G.	a ângeru-lui	<i>dell'angelo</i>	a ângeru-loru	<i>degli angeli</i>
D.	ângeru-lui	<i>all'angelo</i>	ângeru-loru	<i>agli angeli</i>
Ac.	ângeru-lu	<i>l'angelo</i>	ângeru-i	<i>gli angeli</i>
V.	o ângeru-le	<i>o l'angelo</i>	o ângeru-loru	<i>o gli angeli</i>
A.	dela ângeru-lu	<i>dall'angelo</i>	dela ângeru-i	<i>dagli angeli</i>

III.

pârinte

N.	pârinte-le	<i>il parente</i>	pârinți-i	<i>i parenti</i>
G.	a pârinte-lui	<i>del parente</i>	a pârinți-loru	<i>dei parenti</i>
D.	pârinte-lui	<i>al parente</i>	pârinți-loru	<i>ai parenti</i>
Ac.	pârinte-le	<i>il parente</i>	pârinți-i	<i>i parenti</i>
V.	o pârinte-le	<i>o il parente</i>	o pârinți-loru	<i>o i parenti</i>
A.	dela pârinte	<i>dal parente</i>	dela pârinți-i	<i>dai parenti</i>

Singularu

N.	dulce-le pârinte, pârinte-le	quellu dulce	<i>il dolce parente</i>
G.	a dulce-lui pârinte, a pârinte-lui	quellui dulce	<i>del dolce parente</i>
D.	dulce-lui pârinte, pârinte-lui	quellui dulce	<i>al dolce parente</i>
Ac.	dulce-le pârinte, pârinte-le	quellu dulce	<i>il dolce parente</i>
V.	o dulce-le pârinte, o pârinte-le	quellu dulce	<i>o il dolce parente</i>
A.	dela dulce-le pârinte, dela pârinte	quellu dulce	<i>dal dolce parente</i>

Pluralu

N. dulci-i pârînți, pârînți-i quei dulci	<i>i dolci parenti</i>
G. a dulci-loru pârînți, a pârînți-loru queloru dulci	<i>dei dolci parenti</i>
D. dulci-loru pârînți, pârînți-loru que- loru dulci	<i>ai dolci parenti</i>
Ac. dulci-i pârînți, pârînți-i quei dulci	<i>i dolci parenti</i>
V. o dulci-loru pârînți, o pârînți-loru queloru dulci	<i>o i dolci parenti</i>
A. dela dulci-i pârînți, dela pârînți-i quei dulci	<i>dai dolci parenti</i>

I.

FEMININI

*Singularu**Pluralu*

Casă N. casâ-a, cas'a, casa	<i>ta casa</i>	case-le	<i>le case</i>
G. a case-i	<i>della casa</i>	a case-loru	<i>delle case</i>
D. case-i	<i>alla casa</i>	case-loru	<i>alle case</i>
Ac. cas'-a	<i>ta casa</i>	case-le	<i>le case</i>
A. dela cas'-a	<i>dalla casa</i>	dela case-le	<i>dalle case</i>

II.

Singularu

N. antic'a casâ, cas'a quea anticâ	<i>l'antica casa</i>
G. a antice-i case, a case-i quelli antice	<i>dell'antica casa</i>
D. antice-i case, case-i quelli antice	<i>all'antica casa</i>
Ac. antic'-a casâ, cas'-a quea anticâ	<i>l'antica casa</i>
A. dela antic'-a casâ, dela casa quea anticâ	<i>dell'antica casa</i>

Pluralu

N.	antice-le case, case-le quelle antice	<i>le antiche case</i>
G.	a antice-loru case, a case-loru quelloru antice	<i>delle antiche case</i>
D.	antice-loru case, case-loru quelloru antice	<i>alle antiche case</i>
Ac.	antice-le case, case-le quelle antice	<i>le antiche case</i>
A.	dela antice-le case, dela case-le quelle antice	<i>delle antiche case</i>

III.

Singularu

Pluralu

Femee N.	femee-a	<i>la donna</i>	femei-le	<i>le donne</i>
G.	a femee-i	<i>della donna</i>	a femei-loru	<i>delle donne</i>
D.	femee-i	<i>alla donna</i>	femei-loru	<i>alle donne</i>
Ac.	femee-a	<i>la donna</i>	femei-le	<i>le donne</i>
A.	dela femee-a	<i>dalla donna</i>	dela femei-le	<i>dalle donne</i>

IV.

Singularu

Albâ N.	alb'â femee, femee-a	quea albâ	<i>la donna bianca</i>
G.	a albe-i femei, a femei	quelllei albe	<i>della donna bianca</i>
D.	albe-i femei, femee-i	quelllei albe	<i>alla donna bianca</i>
Ac.	alb'-a femee, femee-a	quea albâ	<i>la donna bianca</i>
A.	dela alb'-a femee-a, dela femee-a	quea albâ	<i>dalla donna bianca</i>

Plurali

N.	albe-le femei, femei-le	quelle albe	<i>le donne bianche</i>
G.	a albe-loru femei, femei-loru	quell-loru albe	<i>delle donne bianche</i>
D.	albe-loru femei, femei-loru	quelloru albe	<i>alle donne bianche</i>
Ac.	albe-l- femei, femei-le	quelle albe	<i>le donne bianche</i>
A.	dela albe-le femei, dela femei-le	quelle albe	<i>dalle donne bianche</i>

V.

Stea, steao(*)	N. steao-a(**)	la stella	stelle-le	<i>le stelle</i>
G.	a stelle-i	della stella	stelle-loru	<i>elle stelle</i>
D.	stelle-i	alla stella	stelle-loru	<i>lle stelle</i>
Ac.	steao-a	ta stella	stelle-le	<i>le stelle</i>
A.	dela steao-a	dalla stella	dela stelle-le	<i>dulle stelle</i> (***)

VI.

NEUTRI

carru

N.	carru-lu	il carro	carre-le	<i>le carra i carri</i>
G.	a carru-lui	del carro	a carre-loru	<i>delle carra dei carri</i>
D.	carru-lui	al carro	carre-loru	<i>alle carra ai carri</i>
Ac.	carru-lu	il carro	carre-le	<i>le carra i carri</i>
A.	dela carru-lu	dal carro	dela carre-le	<i>dalle carra dai cari</i>

(*) S'a ȡisu la nota dela faȡa 17 quȡe in dialectulu Macedoniei se ȡice steao, cureao, mantao, precum ȡicemu noi: ȡi ši ȡio.

(**) Asfe-la se declinȡ tȡte quelle in *i, u, eȡ*.

(***) Se voru deprinde scolarii a declinȡ ši italianesce pe quelle terminate in *ȡ, u, ši i*, cum: *bontȡ, virtȡ, metropoli* etc.

CAPU V

Despre numele accrescitive și diminutive.

Amu arâtat quê substantivii și ajectivii nu sântu de quâtu nisce nume de finçe, de lucruri și de calitate. Qua sâ arâtâmu unu lucru sau o calitate que se afflâ mari sau mici, în ambe dialectele schimbâmu finala substantiviloru și ajectiviloru, și scâpâmu de a totu repeta vorbele: mare, micu. adică în locu de a dice: casâ mare, dicemu: câsoiu, în locu de: casâ micâ, dicemu: câsuță, câsciôrâ. Asemenea se întemplâ și cu ajectivii dicându: alboiu, albuțu, albișoru, albiu, albulețu; roșaticu, gâlbuiu, verduliu. Quelle quare arată lucru sau calitate mare se dicu: *Accrescitive*; iar quelle quare le micșorează se dicu: *Diminutive*.

Accresitivii terminați în românesce în oiu, ôie și italianesce în *one, ona* arată o idee de mărime sau de grosime; cum: muiere, muieroiu, moierôie; pôrtâ,

portoiu, portôie ; *donna donnone donnona* ; *porta portone portona* (*).

Accrescitivii terminați în *andru andrâ* românesce, și în *otto otta* italiennesce, arată o idee de târâie de virtute ; cum : *copilandru*, *ftâcâiandru*, *copilandrâ*, *bêtrânandru*, *tâurandru* ; *giovinotto*, *giovinotta*, *vecchioto*, *vecchiota*, *torotto etc.*

Deminutivii terminați în *inu*, *inâ*, *șoru*, *șôrâ*, *uică*, *lețu*, *ellu*, *icâ*, *cellu*, *rellu*, românesce, și în *ino ina*, *etto etta*, *ello ella*, *cello cella*, *rello rella*, arată o mîngîietură, o grație, o delicatețâ, precum:

Severu Severinu	Severino
Carolu Carolinu Carolina	Carolino
copilu copilinu (**)	fanciullino
puiu pușoru	uccellino
pasere păsâruiică	—
carru cârrulețu	carretto
rîu rialețu	riolletto (?)

(*) Este cunoscută quē de multe ori româniî îmmôie pe *n* în *i* ca și pe *l* ; precumu dicem : *taiu* în locu de *talliu* iepure *iinu* în locu de *lepure*, *tinu* ; orecumu dicem : *vâlle*, *calte*, *vâi*, *câi* în locu de *vâlli*, *câlli* ; asemenea dicem și *puiu*, *remâiu*, *viuu*, *țiuu...* în locu de *puuu*, *remânu*, *vinu*, *tinu...* asemenea dicem și *portoiu*, *câsoiu*, *strigoiu*, în locu de *portonu*, *câsonu*, *strigonu*, schimbându sau îmmuindu pe *n* în *i*.

(**) Finalulu a questa în *inu*, de și nu este desu întrebuintatu, însă s'ar putea adopta precumu dicem *Severinu*, *Marinu...*

bêtrânu bêtrânellu bêtrânică	vecchierello
— brotâcellu	boticello
flôre floricellă—le, floricea	fioricella
vintu vinturellu	venturello

Ambe dialectele au și indoite diminutive, precum: flôre floricea floricică, parte pârticea pârticică, nene neică neiculițtă, puiu puică puiculițtă; asemenea sunt și: lelițtă, fetițtă, Marițtă, și la italianesce *carro carretto carrettino, uccello uccelletto uccellettino, cosa cosettu cosettina*.

Dialectulu român u face diminutive și împuținându la silabe sau la litere, însă numai la numele proprii; cum: Alecsandru Sandu, Anastese Tase, Mariuțta Uțta Uțtica, Ionițtu Nițtu.

Se află accrescitivi și diminutivi în ambe dialectele quare mărescu și micșoreadă lucrurile spre batjocura sau disprețu; pentru aqueasta italianesce se dicu *Peggiotativi*.

Din aqueștia quei terminați românesce în *aciu*, *eu* și *oiu* quâte odată si italianesce în *accio* sau *azzo* arată o idee mârîtă spre disprețu; cum: cântecu cantecaciu, fată fâtâlêu: *corpo corpaccio* (truppu scîrbosu) *populo pupolaccio pupolazzo* (uriciosu populu).

Quei terminați românesce în *uiu*, *astru*, *u că*, *aticu*, *niu*, și italianesce în *uccio* sau *uzzo*, *astro upola aglia icciatto icciola*, arată o micșorare spre batjocura, degradare; cum: omuțtu, muierușcă, fiastru, roșaticu, albuuiu; *omuccio omuzzo* (omu micu ticălosu, rêu, scîrbosu) *casupola* (câsuțtă uriciôsă) *soldataglia* (ammescu canalie de soldați) *omicciato* (bela dracului de

omuztu) *donnicciola* (măierușcă pocită și reînțăioasă.)

Numele italianesci terminate în *ea, ga, co, go*, quându se facu diminutive terminate în *ino etto ello*, lîngă *c* și *g*, mai sau unu *h*; cum: *fresco freschetto, largo larghetto*. Si quelle mai multe feminine terminate în *a* și quare arată lucruri neînsufflețite, făcându se diminutive, devinu masculine; cum: *tavola tavolino, camera camerino*.

CAPU VI.

Ore-quare observații asupra capeteloru precedente.

Amu ȕisu quē vorbele que arrată o ființă sau unu lucru suntu substantivi și quelle quare arrată o calitate suntu ajectivi. În urmarea aqnestoru definiții vedemu adesea quē unu substantivu pôte a se lua dreptu ajectivu, și ajectivulu în locu de substantivu. Spre esemplu; vorbele *omu, dobitocu* etc: suntu substantivi; în frasele însâ: *Petru e omu, Cutare e dobitocu*, amêndoe aqweste vorbe nu suntu întrebuingate spre a arrêta substanța ci calitatea lui Petru și Cutare: prin urmare aci vorbele *omu* și *dobitocu* se ia în locu de ajectivi sau attribute. Asemenea se scie quē vorbe-

de *bunu, rumènu* etc; suntu ajectivi; quându însă dice-mu: *bunulu pârintescu, rumenulu din obrazi*, attunci *bunulu* și *rumenulu* nu mai arratâ o calitate ci unu lucru; pentru què unulu însemneadă avere, stare, bogăție și altulu rumenealâ; așa ajectivii în asemenea împregiurâri se iau în locu de substantivi ideali. Asfelu suntu: și ajectivi: *albulu* și *alba* diminascei dreptulu omului, recele din sânge, etc. Asfelu de ajectivi substantivi în dialectulu românû suntu de genu neutru; cum: *bunu bunuri, dreptu drepturi* etc.

II: Cu tôte què n'amu tractatu pînò acum despre verbi, însă cititorii au luatù ôre-quare cunoscînță despre dènșii âncê din partea ântèia a aquestui tractatu. Totu verbulu dar, în privință què și lucrarea sau patima que arratâ ellu este unu lucru, se pôte socoti dreptu substantivû. Prin urmare în ambe dialectele toți verbii în modulu infinitivû potù lua articoli și se facu Substantivi-verbiali.

În dialectulu românû infinitivii iau articolu femininu și se potù declina ca substantivii; cum: *cantare-a cântâri-le cântâri-i cântari-loru*. asfelu suntu și *mân-care-a, dormire-a, vorbire-a, etc.*

În dialectulu italiannu infinitivulu ia articolu masculinu; cum: *il cantare, il mangiare, il dormire, il parlare* etc.

III. Pentru prescurtare în ambe dialectele se lea-pedâ adesea vocala finalâ dela substantivi, ajectivi și verbi; cum: *omu* și *om quellu allu* și *quel al; rogu-te* și *terogu* sau *te rog*. Asfelu suntu și în italiennesce *amore amor, signore signor, la mano la man, il pesiere,*

i pensieri, il pensier i pensier, bello bel, buono buon, quello quel, cantano cantan, cantare cantar; etc. Adesea se leapădă și mai multe litere din asemenea vorbe; cum: *gran san* în locu de *grando santo*.

Substantivii verbali sau infinitivii în dialectulu românulu totu d'auna potu lepêda pe *re* finalu; cumu în locu de a dice: *lucrare-a* e lucru folositoru, putemu dice: *a lucra* e lucru folositoru; asfelu suntu și *a canta, a dormi, a mânca...* în locu de: *cantare-a, dormire-a, mânca-re-a...* Italianii adesea dela infinitivi leapădă pe *e* finalu cumu s'a vêđutu; Romanii însă sau lăcuiitorii din preajma Romei leapădă, întocmai ca noi și pe *r*; cum: *voglio mangia, canta, dormi...* în locu de *mangiare, cantare, dormire*. Aquestu obicei de a lepêda pe *re* dela infinitivu a fostu vechiu, și nu ș'a generalisatu între noi de quātu de vre o doê veacuri înquă. (Veđi Cantimiru și edițiile contimporane). Românii din Macedonia nu'l leapădă nici de cum.

Italianii leapădă și pe *o* dela pronumele sau articulu *lo* quându se unesce cu alte vorbe, precumu leapădămu noi pe *i* dela *il*; cum: *te lo dico* ți il dice; *ve lo giuro* vi il juru; *non lo so* nu il sciu; se facu: *tel dico, vel giuro, nol so*: ți'l dice, vi'l juru, nu'l sciu.

IV. Amu đisu quê superlativii în italianesce se facu cu *il più*, și *molto* la începutu, și cu *issimo* la sfirsitu; quei vecchi însă obicinuia a face superlativi și cu pârțicellele *tra* (prea al nostru) și *trans*; cum: *le trabelle e tranobile cose*.

V. Amu đisu quê dialectulu românulu are trei genuri, și quellu italianu doê, deosebindu escepțiile (veđi

f. 19 și 20). În vechime însă și italienii aveau cași noi aceleleași genuri, și terminație deosebită la pluralul neutrilor: spre exemplu cei vechi dicea: *agora borgora, corpora, palcora, lettora, latora...* în loc de *aghi, borghi, corpi, palchi, letti, lati...*, din dioa de astăzi. Noi la terminul pluralu al neutrelor latine și italiene n'amu schimbatu de quātu pe *a* în *i* după obicei: *anima anello* s'a făcutu: inimă, inellu și aqueste neutre s'au făcutu: acuri, burguri, corpuri, palcuri, paturi, laturi... *Tempora* și *donora* (timpuri și daruri) se păstrează de italienii și în dioa de astăzi spre deosebire de *tempi* și *doni*. *Tempora* însemnează cele patru posturi de peste anu, și *donora*, daruri din naintea nuntei.

VI. *Due*, numeralu în vechime se dicea de italienii *duoi* masculinu și *due* femininu. Astăzi *due* este pentru ambe genurile.

Numeralii cardinali dela unu în susu în italianesce cându suntu ajectivi nu se schimbă la pluralu; cum: *tre anni, quattro case*: cându se iau în locu de substantivi și arată grămădi, atunci se schimbă la pluralu, afară de *tre, sei, dieci*: cum: *il due, i dui, il quattro i quattrii, il cinque i cinqui... un tre, un sei, un dieci, due tre...*

VII. Substantivii italianesce *aere, arbore, fine, fonte, fune, genesi, ordine, oste, tema*, suntu și masculini și feminini; asfelu suntu și vorbele: *fronte, mente, carcere*.

Margine cându însemnează margine sau hotaru, e de ambe genurile; *il margine, la margine*; cându însă însemnează semnu de rană sau dungă, atunci e de genu femininu *la margine*.

CAPU VII

Despre Verbu și Participiu.

De vomu bâga de seamă, vedemu quē în natură se află numai ființe și qualitàți. Nu este ființă sau lucru quare se nu'și aibă forma, însușirile sau qualitàțile sale. Quându luâmu o ființă ôre-quare precum: *sôre* și ôre-quare qualitàți precum: *luminatoru*, *rôtundu* etc. și dicemu *sôrele este luminatoru*, *sôrele este rôtundu*, nu facemu alta de quātu arătâmu quē qualitatea luminării și a rôtunđimei se cuvine sôrelui, sau unimu ori legâmu aqueste doē vorbe *sôre* și *luminatoru* prin vorba *este*, și facemu unu cuvintu sau o vorbire întreagă, quare nu este de quātu espresia judicâții nôstre. Judicata este justă sau dreaptă quându legâmu cu o substanță qualitàți que le are sau quare i se cuviniu: quându însă la substanța *sôre* vomu lega cu *este* qualitatea *negru* și vomu dice: *sôrele este negru*, atunci judicata este nejustă sau neadevêrată.

Să legâmu mai multe substanțe cu qualitàți quare li se cuviniu, și să dicemu:

Dumnezeu este dreptu
 omulu este cuvîntătoru
 animalu este viețitoru

În aqeste trei vorbiri sau cuvinte vedemu quã vorba *este* închieie vorbirea, fãrã de quare n'amu avea nici o legãturã în cuvintele nôstre. De aqueea aqueastã vorbã *este* ș'a și numitu VERBU sau vorbã cu adevãratu.

Pinò aci vorbele, din quelle de susu trei judicãți sau cuvinte, *dumnezeu*, *omu*, *animalu* s'au numitu substantivi, și vorbele: *dreptu*, *cuvîntãtoru*, *viețitoru* s'au numitu ajectivi. În privinçã însã cãtre verbulu *este* quelle d'ântãiu se đicu SUJETE, sau persòne și quelle d'adoilea PREDICATE sau đise assupra persòneloru. Așa în cuvîntulu *sòrele este luminãtoru*, vorba *soarele* este sujetu, și vorba *luminãtoru* este predicatu. Sujetulu aratã persòna sau *quine?* predicatulu aratã cum este persòna, și verbulu întãresce sau afirmã judicata.

De vomu pãși mai multu în vorbire, vedemu quẽ vorba *este* se schimbã dupò timpulu în quare vremu sã arãtãmu quẽ este unu lucru, și dupò persòna quare este. Așa putemu đice:

Eu suntu, tu esci, ellu este; noi suntemu...

Eu fuiu, tu fuși, ellu fu; noi furòmu...

Eu voiu fi, tu vei fi, ellu va fi; noi vomu fi...

Putemu đice asemenea:

tu esci, tu fii, tu ai fi, tu vei sã fii...

Prin urmare avemu trebuinçã qua aqeste chipuri de schimbare sã le arãtãmu cu o singurã vorbã, și în locu de a đice verbulu *suntu*, *esci este*, *eram*, *fui*,

voiu fi ... ȕicemu verbulu *fire* sau verbulu *a fi*.

De vomu pâși și mai multu în vorbire, vedemu fôrte desu quê aquestu verbu *fire* nu se aratâ totu d'auna în forma sa quea simplâ quându ne închieru judicâti-le nôstre; pentru quê în locu de a ȕice: *soarele este luminațoru*; putemu ȕice *soarele lumineadâ*. și iarâși în locu de ȕice:

Copilu este dormindu ȕicemu copilu dôrme

Muma este legênându — muma leagênâ

Scolarulu este scriindu — scolarulu scrie etc.

Așa daru quându verbulu *fire* este desvultu și deo-sebi de predicatu se ȕice **AFFIRMATIVU**; iar quându este întrunitu cu predicatulu, dupò cum se vede mai susu, se ȕice verbu **QUALIFICATIVU**.

De vomu întrebuiņa în vorbirê verbi qualificativi *a scie*, *a se învêça*, *a se duce*, și vomu ȕice:

Scolarulu scrie leția

Scolarulu se invaçâ de profesoru

Scolarulu se duce la scòlâ.

Vedemu: quê verbulu *scriere* aratâ o activitate sau lucrare, vedemu adicâ quê scolaru face queva adicâ scie, și aqueastâ lucrare dela dênșulu merge sau se strâmutâ assupra leției. Vedemu iarâ în al doilea cuvintu quê verbulu *a se învêça* aratâ patima; pentru quê scolaru nu trimite lucrarea dela sine pe altu ob-jetu sau lucru, ci priimesce lucrarea sau învêçatura dela profesoru; în sfirșitu vedemu în al treilea cu-vintu quê verbulu *a se duce*, de și aratâ o lucrare nu se strâmutâ pe altu objetu ci se întòrnâ sau se resfrân-ge înapoi iar assupra persònei sau sujetului que lu- 0 -

pe altu objetu sau lucru, ci priimesce lucrarea sau învêcătura dela profesoru; și quel d'al doilea *a se duce*, de și arratâ o lucrare, nu se strâmutâ însâ ea pe altu objetu, ci se întornâ sau se resfrânge înapoi iar assupra persônei sau sujjetului que lucrează: adică quându dîcu *scolarul se duce*, arrêtu què ellu face queva adică duce pe sine, și lucrarea ducerii se întornâ iar assupra sa.

Din aqueastă bîgare de seamâ închîemu a dîce què verbii qualificativi se subîmpartu în doê: **ACTIVI** și **PRONOMINALI**; què activii sîntu de doê feluri: *Transitivi* și *Netransitivi*; și què pronominalii suntu iarâ de doê feluri: *Pasivi* și *Restransitivi* sau *Reciproci*.

Activi suntu aqueia que arratâ què sujjetulu sau persôna loru lucrează sau face queva; cum: *tatâlu învaçâ pe fiu*, *tatâlu merge*.

Transitivi suntu aqueia a quârora lucrare se strâmutâ pe unu altu objetu. cum: *tatâlu învaçâ pe fiu*.

Netransitivii suntu aqueia a quârora lucrare nu se strâmutâ; cum: *tatâlu merge*.

Pronominali suntu aqueia que au înainte sau pe urmă pronumele *mê, te, se, ne, ve, se* formându o singurâ vorbâ.

Pasivi suntu aqueia que arratâ què sujjetulu sau persona nu trimite lucrarea ci o priimesce dela altu objetu; cum: *scolarul se învaçâ de profesoru*, *înțelep-tutu este'l udatu de lume*.

Restransitivi suntu aqueia que arratâ què sujjetulu își face lucrarea iar assupra sa; cum: *mê ducu* (ducu pe mine) *mê lau* (lau pe mine) *te duci*, *te lai*, *se duce*, *se li*.

Dupò quercetarea que făcuròmu verbiloru , și dupò împărțirea que le amu datu , putemu dice què : *verbulu este o vorbâ que arratâ que facemu , que ne faciu noè alții sau în quare stare ne aflâmu ;* adică venimu iar la de finiția d'ântéiu : *Verbulu este o vorbâ que arratâ o afirmație ;* sau *verbulu arratâ que se face de noi sau de alții .*

Daca verbulu arratâ què se face queva , și daca vomu querceta sâ vedemu *quine* face , atunci vedemu què verbulu are persòne și numere ca pronumele ; *scriu scriu* , este de persòna ântéiu pentru què se înțelege *eu , noi ; scrii , scriți* este de persòna a doa , pentru què se înțelege *tu , voi ; scrie , scriu* este de persòna a treia , pentru què se înțelege *ellu , ea , ei , elle* . Si iar *scriu scrii scrie* este de numărâ singularu ; și *scriu scriți scriu* este de numărâ pluralu .

Verbii quari au numai persòna a treia precumu suntu : *tunâ , ploâ , fulgerâ , trebue , se cuvine* , se dicu UNIPERSONELI . Asemenea verbi nu se potu dice la persòna ântéiu : *tunu , plou , fulgeru , trebuin , mē cuvinu* . Unii însă se întrecuincădâ și la persòna a doa ; cum : ai ploatu manâ , Dumneđeule , etc .

Daca vomu querceta *quându* se face queva ; atunci verbulu are timpî ; cum : *aru* în timpulu de acum sau de făcâ ; *amu aratu* în timpu pasatu sau trecutu ; și *ara-voiu* în timpulu fiitoru .

Vedemu daru què verbulu mai are și trei timpî , quarii suntu : PRESENTU sau quellu de făcâ , PASATU sau quellu trecutu , și FIITORU .

Însă quându ȃicu : quându ai venitu eu *aramu*, voi
să ȃicu quē nu sāvîrșisēmu de aratu ; *aramu* dar ar-
rată unu timpu pasatu dar nesēvirșitu, pentru quare
se numesce **INPERFECTU** .

Quându ȃicu : *araiu* , voiu să ȃicu quē amu sēvirși
tu de aratu ; *araiu* dar arratâ iar unu timpu pasatu ,
însă sēvirșitu, pentru quare se numesce **PERFECTU** sau
sēvirșitu .

Quându ȃicu : quându ai venitu eu *arasemu* , voiu
să ȃicu quē sēvirșisēm de aratu , arrētu adică unu
asemenea timpu pasatu însă mai din nainte, pentru
quare se numesce **TRAPASATU**, sau *prea-trecutu* sau
preste-sēvirșitu . Însă și *amu fostu aratu* este de opu-
tere cu *arasemu* ; și de aqueea avemu doē feluri de
trapasați .

Quându ȃicu : *amu aratu* , arrētu asemenea unu tim-
pu pasatu, dar nu hotârascu quându ; pentru quare se nu-
mesce **NEDEFINITU** sau *nehotârîtu* .

Vēdu rōmu daru quē verbulu are quinci timpi pasați:
Imperfectulu , *Perfectulu* , *Trapasatulu I* , *Trapasatulu II*
și *Nedefinitulu* .

Asemenea verbulu are și trei timpi fiitori : unulu
în vremea fiitōre, precum este *voiu ara* : altulu fi-
toru în vremea de acumu ; cum : *oiu fi arându* , și altulu
fiitoru în vremea pasatâ , precum : *voiu fi aratu* .

Quându ȃicu : *aru* , *aramu* , *araiu* , *amu aratu* ,
arasemu , *amu fostu aratu* , *voiu ara* , *voiu fi aratu*
verbulu este într'un modu sau chipu prin quare *arrâ-
tu* quē facu, quē făceam u, quē făcuiu, quē făcusemu ..
queva. Modulu sau chipulu aquesta se numesce **INDICA-
TIVU** , sau *arrătatoru* .

Quându ȕicu : *ară, are sâ arâmu, arati, are*, verbulu este într'un modu de a porunci sâ se facâ queva ; și modulu aquesta se numesce **INPERATIVU**, sau de poruncire .

Quându ȕicu : *amu disu sâ are, amu disu sâ fi aratu*, verbulu este într'un modu de a se supune sau a se lega de altu verbu *amu disu* ; modulu aquesta se numesce **SUBJUNCTIVU**, sau de suppunere .

Quându ȕicu : *așu ara, de m'ar tasa, așu fi aratu de așu fi avutu țarinâ*, verbu este într'un modu de condiție, adică cu un *daca* la mijlocu . Modulu aquesta se numesce **CONDITIONALU** .

Iar quându ȕicu : *arare*, verbulu este într'un modu cum nu arratâ nici quine arâ, nici quându arâ ; adică nu arratâ nici modu, nici timpu, nici persônâ ; nici numêru . Modulu aquesta se ȕice **INFINITIVU** sau *nearrêtâtoru* . Cu modulu infinitivu ne întrebuiçâmu și quându vremu sâ adducemu înaite un verbu și ȕicemu verbulu : *arare, scriere, cântare*, etc .

Vêȕuròmu dar quê verbulu mai are și quinci moduri : *Indicativulu, Imperativulu, Subjunctivulu, Condiționalu și Infinitivulu* .

A ȕice sau a scrie unu verbu în quâte quinci modurile, în toți timpii, persònele și numerele, se chiamâ *Conjugare sau CONJUGATIE* .

Insâ la unii verbi se vede mai prin toți timpii litera *a*, la alții *i* și la alții *e* ; și de aquesta în ambe dialectele avemu trei conjugaiii ; quea d'ântêea are infinitivulu terminatu în *are* ; precum : *arare, cântare, jucare...* ; quea de a doa are infinitivulu în *ire* ; cum :

dormire, fugire, mugire; și quea de a treia în ere; cum: *vedere, parere, temere, nascere*.

Din quelle ڊise închieemu:

1. Quê verbulu este o vorbâ que arratâ o afirmație;
2. Quê verbulu *fire* este afirmativu, și quei lalți suntu qualificativi;
3. Quê verbii qualificativi se impartu în activi, și pronominali; și quê verbi activi se subtpartu în transitivi și netransitivi, iar quei pronominali în pasivi și restransitivi;
4. Quê verbii în generalu se mai impartu în tripersonalni și unipersonali; și
5. Quê verbulu are quinci moduri, mai mulți timpi, trei persône, doê numere, și trei conjugății.

II.

Quându analisâmu verbii qualificativi, vedemu quê trebue sâ avemu într'ênșii verbulu *a fi* și atributulu sau unu felu de ajectivuu, adică, la quelle de susu trei esemple:

Copilu dôrme	=	copilulu este dormindu,
Muma leagânâ	=	muma este legânându,
Scolarulu scrie	=	scolarulu este scriindu,

avemu trei attribute sau feluri de ajectivi: *dormindu*, *legênându*, *scriindu*; dar aquești ajectivi vedemu quê au și timpi, pentru quê putemu ڊice *dormindu* acum, și *dormitu* mai din nainte; *legênându* și *leg ê natu*, *scriindu* și *scrisu*; vedemu iarâ quê *legênându* arratâ o activitate și *legênatu* o patimâ, și prin urma-

re unulu este activu și altulu pasivu, însușiri que nu le vedemu la ajectivii adevêrați: *albu*, *dulce*, *ròtundu* etc. Așa unoru asemenea vorbe, a le da numire de verbi nu putemu, pentru què arratâ calitate și au genuri ca ajectivii; a le da iarâ numire de ajectivi nu putemu, pentru què au timpi și arratâ o activitate sau patimâ ca verbii. Prin învoire Țdar generalâ grêmaticii le au numitu PARTICIPII, pentru què iau parte și dela verbi și dela ajectivi.

In dialectulu românû mai putemu face și aqueastă bângare de seamâ pentru participii: Quându vremu sâ tângâduimu lucrarea sau patima que arratâ unu verbu, ne întrebuingâmu cu particola negativâ *nu* cum: *dormu, nu dormu, scriu, nu scriu*; quându vremu sâ tângâduimu qualitatea unui ajectivu, ne întrebuingâmu cu particola negativâ *ne*; cum: *bunu nebunu, dreptu nedreptu, limpede nelimpede*; participiulu iarâ, pentru què este unu felu de ajectivu ia totu d'auna negativulu *ne*; cum: *scriindu nescriindu, scrisu nescrisu, dormindu dormitu, nedormindu nedormitu* etc. (*)

(*) Vorbindu despre pârtillele negative *nu* și *ne*, voiu arrâta queva și despre ideile sau prepoșiile numite negative. Mulți din pricina aquestoru pârtillele au đisu què în vorbire avemu prepoșiile affirmative, și negative, și prin urmare verbulu nu arratâ totu d'auna o afirmație: însâ quându đicu *nebunu, nedreptu, nelimpede...* eu nu tângâduescu, ci totu affirmu, pentru què întelegu: *rêu* sau *smintitu, strâmbu, turbure...* Asemenea și quându đicu: *nu vorbescu* eu totu affirmu què *tacu* sau *facu* altu queva; și prin urmare în naturâ n'avemu altu felu de prepoșiile de quâtu affirmative.

Arrêtându que este verbulu și que este participiulu, acumu, ne vomu ocupa despre conjugarea verbiloru; însă a conjuga unu verbu veđuròmu que va sâ đicâ a'l trece prin tôte modurile și toți timpii. Timpii iarâ veđuròmu que unii suntu simpli; cum: *aru, aramu araiu...* și alți compuși; cum: *amu aratu, voiu ara, voiu fi aratu*; și qua sâ putemu totu d'auna face cu înlesnire timpii compuși, avemu trebuinçâ sâ cunòscemu mai ântèiu bine vorbele sau verbii de susu: *amu, voiu și fi*; și pinò sâ intrâmu in quelle trei conjugatii, e trebuinçâ a sci cum se conjugâ verbii *fire, avere și voire*, quarî se đicu și ausiliari sau ajuțători, pentru que cu ei ne ajuțâmu qua sâ facemu timpii compuși. Românii au trei verbi ausiliari, pe quei de susu, și italienii numai doi: pe *esere și volere*.

INSEMNARE. Quându đicu: *amu queva, aveam stare*, verbulu *avere* este activu, pentru que idea lui domineadâ; quându însă đicu: *amu scrisu și scris'amu, ai dormi și dormir'ai, ar' canta și cantar'ar'*; verbulu *avere* aci nu este activu ci ausiliaru, pentru que ajuțâ a se face nisce timpî ai verbiloru *scriere dormire, cantare*, a quâroru idee și vremu a înfâçîșa in frasele de susu. Asemenea și quându đicu: *voiu pace, voiu mârîe, vrû* un nume, verbulu *voire* este activu; iar quându đicu: *voiu srie sau srie-voiu*, verbulu *voire* este ausiliaru, queci ajuțâ a se face timpul fliitoru al verbului *scriere*.

Sâ începemu daru dela conjugarea verbiloru ausiliari.

VERBULU FIRE *ESSERE*.

PARTICIPIU PRESENTU

fiindu essendo

Pasatu

fostu stato

MODULU INDICATIVU.

Presentu

suntu, sum și işu sono
 esci sei
 este și e Este¹, è
 sântemu siamo
 sînteți siete
 suntu sono

Inperfectu

eramu Ero, era
 erai eri
 era era
 eramu Eramo, eravamo
 erați Erate, eravate
 erau, era erano

Perfectu

fui fui
 fuși Fusti, fosti
 fù fù
 furòmu fummo
 furòți Fuste, foste
 furò Furo, furono

¹ Vorbele que începu cu lite
 râ mare precum: *Este, Ero,*
Fusti etc: suntu vechi italia-
 ne antiquate; quelle cu litere
 mari, cum *Furo*...suntu poetice

Fiitoru

fi-voiu¹ sarò
 fi-vei sarai
 fi-va sarà
 fi-vomu saremo
 fi-veți sarete
 fi-voru saranno,

FIANO FIENO²*Nedefinitu*

amu fostu³ sono stato, stata⁴
 ai — sei stato —
 a — e stato —
 ammu — siamo stati, state
 ați — siete stati —
 au — sono stati —

Trapsatu I.

fusesemu ero stato, stata⁴
 fuseseși, eri stato —
 fusese, fuse era stato —
 fuseseròmu eravamo stati,
 state
 fuseseròți, eravete stati —
 fusesero, erano stati —

¹ se dice 'obiciuit și': voiu
 fi, vei fi, va fi, vomu fi, veți fi,
 voru fi.

² *fiano* și *fieno* poeticu.

³ ,Si fostu-amu, fostu-ai,
 fostu-a, fostu-ammu, fostu-ați,
 fostu-au

⁴ *Essuto* antiquatu.

⁵ și fusesemu fuseseși, fuse, fuse-
 romu, fuseroți, fusero.

Trapasatu II.

ammu fostu fui stato
 fostu stata²
 ai fostu — fosti stato —
 a fostu — fu stato —
 ammu fostu — fummo stati,
 state
 aṭi fostu — foste stati —
 au² fostu — furono stati

Fiitoru presentu

oiu fi fiindu sarò essendo(?)
 ci fi² fiindu sarai essendo
 a fi fiindu sarà essendo
 omu fi fiindu saremo essen-
 do
 eṭi fi fiindu sarete essendo
 oru fi fiindu saranno essen-
 do

Fiitoru Pasatu.

voiu fi fostu sarò stato — a
 vei fi fostu sarai stato —
 va fi fostu sarà stato —
 vomu fi fostu saremo stati — e
 veṭi fi fostu sarete stati —
 voru fi fostu saranno stati —

MODULU INPERATIVU.

Fiitoru

fi sii
 fie sia
 sâ fimu siamo
 fiṭi siete
 fie siano, SIENO¹

² Poeticu.

MODULU SUBIUNTIU

Fiitoru.

sâ fiu che sia
 fi sia, Sii
 fie sia
 fimu siamo
 fiṭi siate
 fie siano, SIENO

Imperfectu

sâ che
 fiu, fi fostu sia stato¹ — a
 fi, fi — sia stato —
 fi — sia stato —
 fimu, fi — siamo stati — e
 fiṭi, fi — siete stati —
 fi — siano stati —

MODULU CONDITIONALU.

Fiitoru.

fir'aṣu² sarei
 fir'ai saresti
 fir'ar' sarebbe
 fir'ammu saremmo
 fir'aṭi sareste
 fir'aru sarebbero

¹ Se dice si: *fossi, fossi, fosse, fossimo, foste, fossero.*² Se dice obicinuṭu si: *aṣu fi, ai fi, ar'fi, ammu fi, aṭi fi, aru fi.*

Imperfectu

așu fi fostu sarei stato—a¹
 ai fi fostu saresti stato
 ar' fi fostu sarebbe stato
 ammu fi fostu saremmo stati—e
 ați fi fostu sareste stati
 aru fi fostu sarebbero stati

MODULU INFINITIVU

fire și a fi essere

Pasatu

a fi fostu essere stato

VERBULU AVERE, *AVERE.*

PARTICIU PRESENTU

avêndu avendo

Pasatu

avutu avuto

MODULU INDICATIVU.

Presentu

amu, așu ho² Abbo
 ai hai
 are, a ha
 avemu, ammu³abbiamo,
 Avemo
 aveți, ați avete
 au, aru hanno

¹ Se dice și: *fossi, fossi, fosse* ... cala subjonctiv.

² Quei noi scriu și: *ó, ái, á, áno.*

³ Din *avemu*, lepédându silaba *ve*, se îndoiesce *m* și rămâne *ammu*.

IMPERFECTU.

aveamu Avevo, aveva

aveai avevi

avea aveva AVEA

aveamu avevamo

aveați avevate

aveau avevano, AVEANO

Perfectu

avuiu ebbi, avei (prosta)

avushi avesti

avu ebbe

avuròmu avemmo

avuròți aveste

avurò ebbero

*Nedefinitu*amu-avutu¹ ho avuto

ai-avutu hai avuto

a-avutu ha avuto

ammu-avutu abbiamo avuto

ați-avutu avete avuto

au-avutu hanno avuto

¹ Se dice și: *avutu-amu, avutu-ai, avutu-a...*

Trapasatu I,

avusemu	avevo	avuto
avuseși	avei	—
avusese	aveva	—
avuseròmu	avevamo	—
avuseròți	avevate	—
avuserò	avevano	—

Trapasatu II,

amu fostu	ebbi	avuto	
	avutu		
ai fostu	—	avesti	—
a fostu	—	ebbe	—
ammu fostu	avemmo	—	—
ați fostu	—	aveste	—
au fostu	—	ebbero	—

Fiitoru

avea-voiu ¹	avrò
avea-vei	avrai
avea-va	avrà
avea-vomu	avremo
avea-veți	avrete
avea-voru	avranno

fiitoru presentu.

oiu fi	avrò	avendo(?)	
	avèndu		
ei fi	—	avrai	—
a fi	—	avrà	—
omu fi	—	avremo	—
eți fi	—	avrete	—
oru fi	—	avranno	—

¹ ,Si: voiu avea...*fiitoru pasatu,*

voiu fi	avutu	avrò	avuto
vei fi	—	avrai	
va fi	—	avrà	
vomu fi	—	avremo	
veți fi	—	avrete	
voru fi	—	avranno	

MODULU IMPERATIVU.

fiitoru

aibi	abbi
aibâ	abbia
sâ avemu	abbiamo
aveți	abbiate
aibâ	abbiano

MODULU SUBJUNCTIVU.

fiitoru

sâ amu, aibu	che	abbia
ai, aibi		abbi,abbia
aibâ		abbia
avemu		abbiamo
aveți		abbiate
aibâ		abbiano

pasatu

sâ fiu fi	avu-	che	abbia	avu-
	tu			to ¹
fi, fi	—		abbi,abbia	
fi	—		abbia	—
fiu, fi	—		abbiamo	
fiți, fi	—		abbiate	
fi	—		abbiano	

¹ Este și timpula: *avessi, avessi, avesse, avessimo, a-
reste, avessero.*

MODULU CONDITIONALU

fiitoru

așu avea ¹	avrei
ai avea	avresti
ar' avea	avrebbe
ammu avea	avremmo
ați avea	avreste
aru avea	avrebbero

Inperfectu

așu fi avutu	avrei avutu ¹
ai fi	avresti
ar' fi	avrebbe
ammu fi	avremmo
ați fi	avreste
aru fi	avrebbero

MOEULU INDITIVU

avere, și a avea avere

pasatu

a fi avutu aver avutu

VERBULU VOIRE², VOLERE

PARTICIPIU PRESENTU

voindu volendo

pasatu

voitu voluto

MODULU INDICATIVU

*presentu*voiu, și oi³ voglio, vo'

vei și ei vuoi

va și a vuole

vom^u și om^u vogliamo, Vo-
lemo

veți și eți volete

voru și oru vogliono

imperfectu

voiamu Volevo voleva

voiai volevi

voia voleva

voiamu volevamo

voiați volevate

voiau, voia volevano

perfectu

voiiu volli

voiși vollesti

voi volle

voiròmu volemmo

voirōți voleste

voirō vollero

¹ Se dice și: avear'așu, avear'ai, avear'aru, avear'ammu avear'ați, avear'aru.

² Face și *vrere*, însă atunci este activu; noi aci conjugămu ausiliarulu.

³ Face și vreu și voiescu activi

¹ Este și timpulu. *avessi, avessi, avesse, avessimo, aveste, avessero* ca la subjunctiv.

Nedefinitu

amu voitu	ho	voluto	
ai	—	hai	—
a	—	ha	—
ammu	—	abbiamo	—
ați	—	avete	—
au	—	hanno	—

Trapasatu I.

voisemu	avevo	voluto
voisesi	avevi	—
voise	aveva	—
voiseròmu	avevamo	—
voiseròți	avevate	—
voiserò	avevano	—

Trapasatu II.

amu fostu voitu	ebbi	voluto	
ai fostu	—	avesti	—
a fostu	—	ebbe	—
ammu fostu	—	avemmo	—
ați fostu	—	aveste	—
au fostu	—	ebbero	—

fiitoru

voi-voiu	vorrò
voi-vei	vorrà
voi-va	vorrà
voi-vomu	vorremo
voi-veți	vorrete
voi-voru	vorrano

fiiloru presentu

oiu fi voindu	avrò	volendo?	
ei fi	—	avrà	—
a fi	—	avrà	—
òmu fi	—	avremo	—
eți fi	—	avrete	—
oru fi	—	avranno	—

fiitoru pasatu

voiu fi voitu	avrò	voluto	
vei fi	—	avrà	—
va fi	—	avrà	—
vomu fi	—	avremo	—
veți fi	—	avrete	—
voru fi	—	avranno	—

MODULU IMPERATIVU

fiitoru

voiesce	vogli
voiascà	voglia
sâ voimu	vogliamo
voiți	vogliate
voiascâ	vogliamo

MODULU SUBJUNTIVU

fiitoru

sâ voiescu	che voglia
voiesci	voglia
voiascà	voglia
voimu	vogliamo
voiți	vogliate
voiascâ	vogliamo

imperfectu

sâ fi voitu	che abbia voluto ¹		
fi, fi	—	abbia	—
fi	—	abbia	—
fimu, fi	—	abbiamo	—
fiți, fi	—	abbiate	—
fi	—	abbiano	—

¹ Se dice și: *volessi, volessi, volesse, volessimo, volete, volessero.*

MODULU CONDITIONALU

fîtoru

aşu voi ¹	vorrei
ai voi	vorresti
ar' voi	vorebbe
ammu voi	vorremmo
aţi voi	vorreste
aru voi	vorrebbero

imperfectu

aşu fi voitu	avrei voluto ²
--------------	---------------------------

ai fi	—	avresti	—
ar' fi	—	avrebbe	—
ammu fi	—	avremmo	—
aţi fi	—	avreste	—
aru fi	—	avrebbero	—

MODULU INFINITIVU

presentu

voire	volere
-------	--------

pasatu

a fi voitu	aver voluto
------------	-------------

CONJUGATIA I.

în *are*AR-ARE *AR-ARE*³

PARTICIPIU PRESENTU

ar-ându	ar-ando
---------	---------

pasatu

ar-atu	ar-ato
--------	--------

¹ Se dice şi *voir'aşu*, *voir'ai*, *voir'ar'* etc.

² „Si *volessi...* ca la subj.

³ Totu verbulu, ca şi unele lalte părţi ale cuvîntului arrêtate, are rîdêcină, quare arratâ ideea, şi finală, quare arratâ împregiurarea ideei. Qua sâ afflâmu rîdêcina unui verbu n'avemu de quâtu a trage afarâ finala infinitivului *are*, *ire*, *ere*, şi rêmâşiça este rêdâcina, dupò cum se vede în esemplu de susu şi în vorbele urmâtore: *cânt-are*, *dorm-ire*, *ved-ere*. etc.

MODULU INDICATIVU

presentu

ar-u	ar-o
ar-i	ar-i
ar-â	ar-a
ar-âmu	ar-iamo ¹ , Amo
ar-aţi ²	ar-ate
ar-â	ar-ano ³

Se se bage de seamă què mai în toti timpii se pêdesce vocala infinitivului *a*. Aquesti *i* lungă *a* s'a intrudusula italiani mai în urmâ: iar quei vechi dicea *ar-amo* mai pctrivitu cu *ar-âmu* al nostru şi mai regulatu.

² S'a schimbata *e* în *i* ca la *bene bine* şi altele.

³ Amu şisu què italianii au unu finalu de pluralu *no*, quare este provincialu al loru, precuma avemu şi noi

imperfectu

ar-amu	Ar-avo ¹ , ar-ava
ar-ai	ar-avi
ar-a	ar-ava
ar-ammu	ar-avamo
ar-ați	ar-ate
ar-au	ar-avamo

perfectu

ar-aiu	ar-ai
ar-ași	ar-asti
ar-ò	ar-ò
ar-aròmu ²	ar-ammo
ar-aròți	ar-aste
ar-arò	ar-arono, AR-ARO

AR³

unu rò vulgaru, la *au făcutà-rò*, în locu de au făcutu etc. *egli egtino, elle elleno*. A-questu no îl adaogâ la persòna a treia dela singularu *ara*, și facu *arano*.

¹ Curatu se vede què este mai provincialu *aravo* ori *arava*, de quâtu *aramu* al nostru, que este multu mai appròpe de ARABAM, lat. și pôte și mai dulce

² Din dialectulu nostru se vede pentru que italianii au îndoitu pe *m* dela *arammo*; pentru què au đisu odatâ *araromo*, cum đicemu noi *araròmu* și lepédându silaba *ro*, au îndoitu pe *m*.

³ De se deosibesce ararò al nostru de *ararono* italianu, este què al nostru e poeticu.

nedefinitu

amu aratu	ho arato
ai	hai
a	ha
ammu	abbiamo
ați	avete
au	hanno

Trapasatu I.

ar-asemu	avevo arato
ar-aseși	avevi
ar-ase	aveva
ar-aseròmu	avevamo
ar-aseròți	avevate
ar-aserò	avevano

Trapasatu II.

amu fostu aratu	ebbi arato
ai fostu	avesti
a fostu	ebbe
ammu fostu	avemmo
ați fostu	aveste
au fostu	ebbero

fiitoru

ara-voiu ¹	arer-ò ¹ arar-ò
ara-vei	arer-ai
ara-va	arer-à
ara-vomu	arer-emo
ara-veți	arer-ete
ara-voru	arer-anno

¹ Fiitorulu nostru se vede compusu din infinitivu și din presentulu verbalui *voire*: ara-voiu, voiu ara. Quellu italianu se arratâ simplu; însă infinitivulu arare se scie

fiitoru presentu

voiu fi arându	avrò arando?
vei fi —	avrai —
va fi —	avrà —
vomu fi —	avremo —
veți fi —	avrete —
voru fi —	avranno —

fiitoru pasatu

voiu fi aratu	avrò arato
vei fi —	avrai —
va fi —	avrà —
vomu fi —	avremo—
veți fi —	avrete—
voru fi —	avrano—

quê se dice italianesce și *arar'* și *ara*. În vechime fiitorulu *arerò* se dicea *arerabbo*, și *areraggio*. *abbo* însă, *aggio* și *ò*, după cum s' a vedutu, va să dică *amu*. Așa *arar-abbo*, *arar'-aggio* și *arar-ò* va să dică *amu a ara*, *amu* să aru de aci înainte; și aqvestu felu de fiitoru 'l avemu și noi. Așa dar *arar-ò* sau *arerò*, *dormir-ò*, *temer-ò*, voru să dică *amu a ara*, a dormi, a teme; și prin urmare și fiitorulu italianu este compusă din infinitivu și din prezentulu verbului *avere*.

MODULU IMPERATIVU

fiitoru

ar-â ¹	ar-a ¹
ar-e	ar-i
sâ ar-âmu	ar-iamo
ar-âți	ar-ate
ar-e	ar-ino

MODULU SUBJUNCTIVU

fiitoru

sâ ar-u	che ar-i
ar-i	ar-i
ar-e	ar-i
ar-âmu	ar-iamo
ar-ați	ar-iate
ar-e	ar-ino

imperfectu

sâ fiu, fi ara-	che abbia ara-
tu	to ²
fi fi —	— —
fi —	— —
sâ fimu, fi—	abbiamo—
fiți, fi—	abbiate—
fi —	abbiano—

¹ Imperativulu cându ia negativulu *nu*, face ca infinitivulu în ambe dialectele; *nu ara*, *nu dormi*, *nu vedea*; *non arare*, *non dormire*, *non vedere*.

² Este și *arassi*, *arassi*, *arasse*, *arassimo*, *araste*, *arassero*.

<i>imperfectu</i>		MODULU INFINITIVU	
așu fi aratu	avrei arato ¹		<i>presentu</i>
ai fi —	avresti —	ar-are	ar-are
ar' fi —	avrebbe —		<i>pasatu</i>
ammu —	avremo —	a fi aratu	aver arato
ași fi —	avreste —		
aru —	avrebbero —		

INSEM NARE .

Despărțindu râdęcina verbului de finalulu infinitivului, ii putemu face toți timpii, de va fi regulatu, unindu lüngă aqueastă râdęcină finalele arrătate la aqueastă conjugajie; spre esemplu: sâ luâmu verbulu *cântare*; de aci scoțendu afarâ finalulu *are* remâne râdęcina *cânt*; lüngă aqueasta adâogându *u*, face *cântu*, adâogându *amu*, *aiu*, *asemn*, *ându*, *atu*, *e*, face *cântamu*, *cânt-aiu*, *cânt-asemu*, *cânt-ându*, *cânt-atu*, *cânt-e*. Bêtrâni noștri însâ n'au pâditu la toți verbii de conjugajia ântêea aqueastă regulâ, întrebuingându unii verbi ânchê dela descâlicatøre, neregulași, și aqueștia se voru arrêta la loculu loru; iar la unii verbii, que suntu îndestulu de mulși, adâogându unu *e* între râdęcină și între finalulu singularului presentului indicativu, al persônei a doa și a treia a imperativului, la singularu, și al persônei a treia dela pluralu, cum și al singularului subjunctivului și al persônei a treia a pluralului aqueluiasi modu și timpu. Asfelu santu toți verbii derivați dela vre unu nume dela I, II, III, și a IV declinație: spre esemplu dela *luminî* se face *luminare*; aci, scoțendu pe *are*, remâne râdęcina *lumin*.

¹ Se dice și *arassi* — *arasse*, *arassimo* *araste* *arassero*.

si qua sã facemu timpii arrêtați mai susu adãogãmu
eđ și đicemu :

lumin-eđu, lumin-eđi, lumin-eađã,
lumin-eađã tu, lumin-eđe ellu, lumin-eđe ei,
sã lumin-eđu, lumin-eđi, lumin-eđe, lumin-eđe,

Asfelu suntn și verbii urmãtori quarii toți suntu
derivați.

coronare	<	coronã
copiare	<	copie
fãimare (de)	<	fãimã
flãcãrare	<	flacãrã
iernare	<	iarna
micșorare	<	micșoru, micșorã
serare	<	searã
umbrare (ad)	<	umbrã
undare (in)	<	undã
argintare	<	argintu
bãlsãmare	<	balsamur
cruntare	<	cruntu
dreptare	<	dreptu
frênare (in)	<	frêna, frêw
guvernare	<	governu
incetare	<	incetu
lucrare	<	lucru
negoziare	<	negoçu
scurtare	<	scurtu
semnare	<	semnu
seninare	<	seninu
spãimîntare	<	spãimîntu

suspînare	<	suspînu
trunchiare	<	truchiu
vecinare	<	vecînu
veninare	<	venînu
viare (în)	<	viu
vîntare	<	vîntu

și alte asemenea

Fie-quine pôte vedea pricina pentru que bêtrânii nostri, sau mai bine aqwestu dialectu'que nu suffere equivoce, au simțitu nevoiea a adâoga aquellu eș, la timpîi arrêtați. Pentru quê, daca verbulu vine dela unu nume femininu, a treia persônâ a presentului indicativului ar' semêna cu râdêcina de unde se face; iaru daca verbulu vine dela unu nume masculinu sau neutru, atunci ar' semêna cu aqueasta ântêea persônâ cum spre esemplu: *Flacârâ* < *flacârâ ellu*, *Suspînu* < *suspînu eu*. Aquestu *eu* repeđitu în vorbire și aspiratu s'a fâcutu, eș (?): prin urmare firesce au luat aquelașu finalu și quei lalți timpî sau persône quare se facu din presentulu indicativului.

Inchîemu dar a đice quê toți verbii primitivi se conjugâ allâturându lîngâ râdêcinâ finalulu cuviinciosu alu modului, timpiloru și persôneleru, iaru la quei derivați dela nume a leguitu usulu a priimi între râdêcinâ și finalu și pârțicella eș, la singularulu presentului indicativu și la timpîi que se facu dintr'ênsulu.—Voru putea însă scriitorii dupò voie și dupò trebniņcâ a aduce și pe mulți din verbii derivați a se conjuga ca quei primitivi, cum facu frații noștri Transilva-

ni, ȕicându *lucru* în locu de *lucru-eu sau lucr-edu*.
Nu trebue însâ a uita asemenea scriitorii de a se sfâtu
și cu auđulu.

De unde urmeađâ que verbii derivați potu priimi și
un *ed*, la timpii ȕarrętați, iaru quei primitivi nicio datâ.

CONJUGATIA II.

în *ire*

PARTICIPIU PRESENTU

dorm-indu, -â dorm-indo

pasatu

dorm-itu, -â dorm-ito, -a

MODULU INDICATIVU

presentu

dorm-u dorm-o

dorm-i dorm-i

dorm-e dorme¹

dorm-imu dorm-iamo,

Dorm-imo

dorm-iți dorm-ite

dorm-u dorm-ono²

Imperfectu

dorm-iamu Dorm-ivo,

dorm-iva

dorm-iai dorm-ivi

dorm-ia Dorm-ia, dorm-iva

dorm-iamu dorm-ivamo

dorm-iați dorm-ivate

dorm-iau dorm-ivano

Perfectu

dorm-iu dorm-ii

dorm-iși dorm-isti

dorm-ì dorm-ì

dorm-iròmu dorm-immo

dorm-iròți dorm-iste

dorm-irò dorm-irono,

Dorm-iro

Nedefinitu

amu dormitu ho dormito

ai — hai —

a — ha —

ammu — abbiamo —

ați — avete —

au — hanno —

¹ *dorme* în italianesce are
pe o lu .gu și noi îl u pronun-
ȕiamu oa (ò).

² La conjugarea aqueasta,
a treia persòuâ a pluralului
presentului indicativu se fa-
ce din persòna ântęea a sin-
ȕularului. allăturându *no*;
dormo, dormono, și *dormu*
eu, dormu ei.

Trapasatu I.

dorm-isema	avevo	dorm-	
		ito	
dorm-iseși	avevi	—	
dorm-ise	aveva	—	
dorm-iseròmu	avevamo	—	
dorm-iseròți	avevate	—	
dorm-iserò	avevano	—	

Trapasatu II.

amu fostu	ebbi	dormito	
		dormitu	
ai fostu	—	avesti	—
a fostu	—	ebbe	—
ammu fostu	—	avemmo	—
ați fostu	—	aveste	—
au fostu	—	ebbero	—

Fiitoru

dormi-voiu	dormir-ò
dormi-vei	dormir-ai ?
dormi-va	dormir-à
dormi-vomu	dormir-emo
dormi-veți	dormir-ete
dormi-voru	dormir-anno

fiitoru presentu.

oiu fi dormindu	avrò dor-	
	mindu (?)	
ei fi	—	—
a fi	—	—
ommu fi	—	—
eți fi	—	—
oru fi	—	—

fiitoru pasatu.

voiu fi dormitu	avrò	dormito
vei fi	—	avrai —
va fi	—	avrà —
vomu fi	—	avremo —
veți fi	—	avrete —
voru fi	—	avranno —

MODULU IMPERATIVU.

fiitoru

dorm-i ¹	dorm-i
dôrmâ	dorm-a
sâ dorm-imu	dorm-iamo
dorm-iți	dorm-ite
dôrmâ	dorm-ano

MODULU SUBJUNTIVU

Fiitoru.

sâ dorm-u	che dorm-a
dorm-i	—
dôrm-â	—
sâ dorm-imu	dorm-iamo
dorm-iți	dorm-iate
dôrm-â	dorm-ano

* Unii verbi se termină și în *e* la imperativu; cum; *sint-e*

pasatu

sà fi dormitu che abbia dor-
mito¹

— — — —
— — — —
— — abbiamo dormito
— — abbiate —
— — abbiamo —

MODULU CONDITIONALU

fìitoru

aşu dormi, dormir-ei
dormir'aşu

ai — dormir-esti
ar' — dormir-ebbe
ammu — dormir-emo
aţi — dormir-este
aru — dormir-ebbero

Imperfectu

aşu fi dormitu avrei dormito¹
ai fi — avresti —
ar' fi — avrebbe —
ammu fi — avremmo —
aţi fi — avreste —
aru fi — avrebbero —

MODULU INFINITIVU

Presentu

dorm-ire dorm-ire

Pasatu

a fi dormitu aver dormito

INSEMNARI.

I. Si la aquea: tâ conjugatie, despârţiu du, la ver-
bii regulaţi, râdêcina de finalulu infinitivului ire,
şi allâturându lîngâ aqueasta finalulu cuviinciosu al
moduriloru, timpiloru şi persôneleru, facemu con-
jugatia intregâ a verbului; cum: dela *simtire, audire,*
fugire, mirosire... scoţendu *ire*, rêmâne *simt, aud, fug,*
miros... lîngâ quare allâturându *indu, itu, u, iamu,*
iiu, isemu, i sau e; avemu:

simţ-indu,	auđ-indu,	fug-indu,	miros-indu,
simţ-itu,	auđ-itu,	fug-itu,	miros-itu,
simţ-u,	auđ-u,	fug-u,	miros-u,
simţ-iamu,	auđ-iamu,	fug-iamu,	miros-iamu,
simţ-iiu,	auđ-iiu,	fug-iiu,	miros-iiu,
simţ-isemu,	auđ-isemu,	fug-isemu,	miros-isemu,
simt-e,	auđ-i,	fug-i,	mirôs-e,

¹ S' dice şi: *dormissi — dormisse; dormissimo, dormi-
ste, dormissero.*

Însă nu suntu toți verbiu asfelu; încă de din vechime în sinulu Italiei conjugăția aqueasta, la presentulu indicativulu a avutu și altă finală provincială în *isco*, (*escu* al nostru) spre esemplu verbulu *orire*, (*urire* alu nostru) luându prepoziția *ab* face *aborire*, scoțându finalulu *ire* rămâne *abor*, și presentulu indicativulu *aboro*; însă totu d'auna s'a auditu în Italia dîcînduse *aborisco* și alte mulțime asemenea; Asfelu dîcemu și noi provincialu *urire*, *urîescu* în locu de *uru*. Qua sâ se vadă aquestu provincialismu, sâ luâmu verbiu de susu arrêtați *simțire*, *audire*, *fugire*, *mirosire* și sâ allăturâmu lungă rîdîcină finalulu *escu* pentru presentulu indicativulu. Dar cum s'ar pîrea urechei romînului deprinsu cu clasicitatea lui *simtu*, *audu*, *fugu*, *mîrosu*, quîndu ar' audî provincialismii *simtescu*, *audescu*, *fugescu*, *mirosescu*? Precumu daru ni se pare noî urîte *audescu*, *fugescu*... pe lîngă *audu*, *fugu*... trebuie a da dreptate și queloru que li se par urîți verbiu *mugire*, *lucire*, *pașire* și alții quîndu facu la indicativu presentu *mugescu mugescu*, *lucescu lucescu*, *pâtescu pâtescu* etc: și nu *mugu muge*, *luciu luce*, *patu pate*. Așa au făcutu autorii Italiani la mulți verbi lepîdându pe provincialulu *isco* afară; așa putemu face și noi acolo unde vedemu quî regula se potrivește cu clasicitatea. Vomu arrêta la loculu loru pe verbiu italianu quî totu se mai termină în *isco* la presentulu indicativulu.

II. Verbiu terminați în romînesce în *eseu*, se termină în *e* la imperativu.

III. Aci se conjugă și verbiu terminați la infinitivu în *ire* cum: *urire*, *coborire*.

CONJUGATIA III.

in ere

PARTICIU PRESENTU

tem-ându, -â tem-endo

Pasatu'

tem-utu, -â tem-uto, -a

MODULU INDICATIVU.

Presentu

tem-u	tem-o
tem-i	tem-i
tem-e	tem-e
tem-emu	tem-iamo, Tem-emo
tem-eji	tem-ete
tem-u	tem-ono

imperfectu

tem-eamu	tem-evo
tem-eai	tem-evi, Tem-ei
tem-ea	tem-eva, TEM-EA
tem-eamu	tem-evamo, Tem-eamo
tem-eați	tem-evate
tem-eau	tem-evano, TEM-EANO ^x

^x Amu Țisu quê italianii leapâdâ adesea vocala finalâ a numeloru și verbiloru, între quare sesocotesce, și o dela *no* finalu. Prin urmare *temeano*, se face *temean*. Amu Țisu iarâ quê *n* adesea se înmôie în românesce, și prea lesne *temean*, s'a făcutu *temeanu*.

perfectu

tem-uiu	tem-ei, tem-etti
tem-uși	tem-esti
tem-ii	tem-è, tem-ette
tem-uròmu	tem-emma
tem-uròți	tem-este
tem-urò	tem-erono, tem-ettero, Tem-ero

Nedefinitu

amu temutu	ho temuto
ai	— hai —
a	— ha —
ammu	— abbiamo —
ați	— avete —
au	— hanno —

Trapasatu I.

tem-usemu	avevo temuto
tem-useși	avevi —
tem-use	aveva —
tem-useròmu	avevamo —
tem-useròți	avevate —
tem-userò	avevano —

Trapasatu II.

amu fostu te- mutu	ebbi temuto
ai fostu	— avesti —
a fostu	— ebbe —
ammu fostu	— avemmo —
ați fostu	— avete —
au fostu	— ebbero —

fiitoru

teme-voiu	temer-ò
teme-vei	temer-ai
teme-va	temer-à
teme-vomu	temer-emo
teme-veți	temer-ete
teme-voru	temer-anno

Fiitoru presentu

voiu fi temên-	avrò temen-
du	do (?)
vei fi —	avrai —
va fi —	avrà —
vomu fi —	avremo —
veți fi —	avrete —
voru fi —	avranno —

Fiitoru Pasatu.

voiu fi temutu	avrò temuto
vei fi —	avrai —
va fi —	avrà —
vomu fi —	avremo —
veți fi —	avrete —
voru fi —	avranno —

MODULU IMPERATIVU.*Fiitoru.*

tem-e	tem-i
team-à	tem-a
sâ tem-emu	tem-iamo
tem-eți	tem-ete
team-â	tem-ano

MODULU SUBJUNTIVU*fiitoru*

sâ tem-u	che tem-a
tem-i	tem-a
team-â	tem-a
tem-emu	tem-iamo
tem-eți	tem-iate
team-â	tem-ano

Imperfectu

sâ fi temutu che abbia temu-
to ¹

fi, fi —	—	—
fi —	—	—
fi mu, fi —	abbiamo —	
fiți, fi —	abbiate —	
fi —	abiano —	

MODULU CONDITIONALU.*Fiitoru*

așu teme,	temer-ei
temer'așu	
ai teme	temer-esti
ar' teme	temer-ebbe
ammu teme	temer-emma
ați teme	temer-este
aru teme	temer-ebbero

imperfectu

așu fi temutu	avrei temuto
ai fi —	avresti —
ar' fi —	avrebbe —
ammu fi —	avremmo —
ați fi —	avreste —
aru fi —	avrebbero —

* Se dice și *temessi* —
temesse; temessimo, teme-
ste, temessero.

MODULU INFINITIVU

presentu

tem-ere tem-ere

a fi temutu aver temuto

- I N S E M N A R I .

I. *ere* dela aqueastă conjugăție în ambe dialectele quâte odată este lungu adică appésatu, cum: *vedere, tacere*, și quâte odată este scurtu, cum: *născere, făcere*. Quându este lungu în romănesce, daca leapedă pe *re*, rămăindu finalulu *e* lungu, firesce quē se face *ea*; cum: *vedere a vedea, tăcere a tăcea*.

Quâte suntu lungi la italianesce s'a arrétatu la fața 5.

II. „Si aqueastă conjugăție are doê chipuri de conjugare; însă nu în presentulu *indicativului*... ca quea d'ântéiu și a doa, ci în *participiu pasatu*, în *perfectu* și *trapasatu I*, în romănesce, iarú în italianesce numai în *participiu pasatu* și în *perfectu*. Chipulu aquesta de conjugare schimbă la *participiulu pasatu* consona finală a rādécinei în *s*: *alleg-ere, prind-ere, alles-u, prins-u*, și din *participiulu pasatu* face *perfectulu* și *trapasatulu indicativului*, dupò cum se vede; adică în romănesce allăturându finalulu *eu, esemu*, și următórele, și în italianesce *i* și următórele.

ARD-ERE

ARD-ERE

PARTICIPIU PRESENTU

ard-êndu

ard-endo

pasatu

ars-u

ars-o

Perfectu

ars-eiu	ars-i
ars-eși	ard-esti ¹
ars-e	ars-e
ars-eròmu	ard-emmo
ars-eròți	ard-este ¹
ars-erò	ars-ero
Trapasatu I,	
ars-esemu	ard-essi
ars-esesi	ard-essi
ars-ese	ard-esse
ars-eseròmu	ard-essimo
ars-eseròți	ard-este
ars-eserò	ard-essero

Spre înlesnire vomu arrêta quâte schimbâ consona radicală în *s*.

I. Verbii de conjugarea aqueasta a quâroru râdêcinâ se terminâ în *g* precesu de o vocală, sau în doi *gg* italiennesce; cum: *trag-ere*, *alleg-ere*, *întelleg-ere*; *tras-u*, *alles-u*, *întelles-u*. Quelle italiennesci urmeađă aquestei regule numai în perfectu; iaru la participiu se schimbâ în *t*; cum: *traggere*, *trassi*, *tratto*, *elleggere*, *ellesi*, *elletto*...

Asfelu suntu și quei quari înainte de *g* au *n* și *r* în românesce, iaru în italiennesce *l*, *n* și *r*; cum: *stingere stinsu*, *mergere mersu*; *volgere*, *volsi*.

¹ persôna a doa la toți verbii de felulu aquesta își re-prîimesce consona radicală cum: *leggere lessi legesti*, *rodere rosi rodesti*.

2. Verbiî a quâroru rîdêcinâ se terminâ în *d* precesu de o vocalâ sau de *n*, quare în italianesce se leapîdâ cum:

chid-ere	<i>chiudere</i>	chis-u	<i>chius-o</i>
rod-ere		ros-u	<i>ros-o</i>
rid-ere		ris-u	<i>ris-o</i>
cid-ere (uc)		cis-u	<i>cis-o</i>
ced-ere (pur)		ces-u	<i>ces-o</i>
cîndere	<i>cend</i>	cîns-u	<i>ces-o</i>
tînd-ere	<i>tend</i>	tîns-u	<i>tes-o</i>
prînd-ere	<i>prend</i>	prîns-u	<i>pres-o</i>

Quâți verbi nu se supunu aquestoru regule se arîtâ între quei neregulați.

III. Verbiî italiani de conjugăția a treia în *erelungu*, a quâroru rîdêcinâ este terminatâ în consona *c*, la perfectu în prima, a treia persônâ dela singularu și în a treia dela pluralu priimescu *qu*, și se formează dupò timpulu de aqueastă conjugăție a verbiloru români, quare se dovedesce què a fostu comunu și cunoscutu în ambe dialectele. Asfelu suntu verbiî *tacere*, *giacere*, *piacere*.

tacqui	tâcuiu
tacque	tacù
tacquero	tâcurò
giacqui	đâcuiu
piacqui	plâcuiu

OBSERVATIL

La quâte trele conjugățiile.

I. Verbiî a quâroru rîdêcinâ se terminâ în *d*, *s*, *t*, în românesce schimbâ aqueste consone în *đ*, *ș*, *ț*, unde finalulu este *î*; și viceversa înainte de *e*; cum:

lau-du	laud-i	=	laud-i și auș-ire	aud-e
aud-u	aud-i	=	auș-i	
vêd-u	vêd-i	=	veș-i	
las-u	las-i	=	laș-i și eș-ire	es-e
bat-u	baț-i	=	baț-i simț-ire	simt-e, etc.

II. Verbiu a quâruru rãdecinã se terminã în *e*, *g*, *se* în romãnesce nu patu în conjugare nici o schimbare la scrisu, iar la pronunție urmează regulei cunoscute înaintede *e* și *i*. Înitalienesc *e* și *g*, la conjugãtiaânteea, iau unu *h* înainte de *e* și *i*: iaru *sc* se pronunțias; cum:

impac-u	impac-i	impac-e
rog-u	rog-i	rôg-e
fug-u	fug-i	fug-e
nasc-u	nasc-i	[nasc-e
manco	manchî	mancherò
pago	paghî	pagherò
nasco	nasci	nasce

III. Vocalele schimbate la verbi, în dialectulu' romanu la pesona a doa a presentulu indicativu își vinu la adevêrata loru pronunție; cum: *înve i*, *invê are...* *appe; i* *appèsare...* *taci tâcere...* *faci facere...* *mori murire...* *vindi vindutu.*

IV. *e* deschisu, quãndu în conjugare vine dupò densusu *a*, se face lungu sau devine *ea*; cum: *temu teamâ*, *tegu leagâ*, *verdescu verdeascâ*; iar *ê* închisu se schimbã în *a* înainte de *â* și *e* cum *invêcu inva; â*, *in; êllu inșallâ*, *arrêtu arrutâ*, *appèsu appasâ*, *urêscu urascâ urasce...*

V. *o*, în conjugare, de păstrează tonulu se face lungu sau *ô* (*oa*) înainte de *a* și *e*; iar de nu'l păstrează se schimbă în *u* adică devine scurtu; cum: *sboru sbôrâ, sbôre; sburare, sburâmu* ...

VI. *i*, la adoa persônâ totu d'auna este mutu în românesce; *u* asemenea totu d'auna e mutu la prima și a treia persônâ, afarâ de a perfectului cându și ia un accentu; cum: *ari = ari, arati = arati, faci = faci, tacu = tic*, și iar *tacú* perfectu.

u și *i*, este întregu la prima și a doa persônâ cându râdęcina verbului e terminată în *r* și *l*, înaintea căroru stă o consonă; cum: *lucru lucrî, âmbly âmbli*.

VII. Cându prima persônâ a prezentului indicativu este terminată în *iu* românesce, și *io* italienesce, adică cându râdęcina e terminată în *i*; adoa persônâ nu se termină în doi *i* cum s'ar cuveni, ci leapădă pe unulu; sau leapădându pe *u* dela prima, avemu persôna a doa; cum: *puiu pui, remâiu remâi, viiu vii, lucio luci etc.*

Despre formarea timpilor.

Timpii, unii suntu simpli și alți compuși. Simpli suntu: în ambe dialectele, infinitivulu, participiulu prezentu și pasatu, prezentulu indicativului, fiitorulu imperativului, și subjunctivului, imperfectulu indicativului, și perfectulu, cum și trapasatulu ântéiu numai în românesce quare corespunde cu trapasatulu sau pasatulu simplu alu subjunctivului și condiționalului italianu. Tipii sau finalele acestor timp sunt:

INFINITIVU

are

ire

ere

PARTICIPIU PRESENTU

ându

ando

indu

indo

ându

endo

PASATU

atu

ato

itu

ito

utu,esu

uto,eso,eto¹

INDICATIVU PRESENTU

o

o

u

o

u

o

i

i

i

i

i

i

â

a

e

e

e

e

amu

iamo, amo

imu

iamo, imo

emu

iamo, emo

ași

ate

iși

ite

eși

ete

â,ân²

ano

u, un²

ono

u, un²

ono

IMPERFECTU.

amu³

avo, ava

iamu

ivo, iva

eamu

evo, eva

ai

avi

iai

ivi

eai

evi

a

ava

ia

iva, ia

ea

eva

amu

avamo

iamu

ivamo

eamu

evamo eamo

ași

avate

iași

ivate

eași

evate

a, au⁴

avano

ia, iau

ivano, iano

ea, eau

evano, eano

¹ Se înțelege qué suntu și cu doi tt: etto.² In vechime se dicea: cântân, arân, dormun, temun, în loca de cântâ, arâ, dormu, temu din đia de ași.³ abam lat. s'a făcutu avam, quare a devenitu avam pe urmă s'a lepădatu u și a rēmasu am.⁴ în vechime se dicea: aravan, lăudavan etc.

PERFECTU.

aiu ¹	<i>ai</i>	iiu ²	<i>ii</i>	uiiu ²	<i>ui, ei, etti</i>
ași	<i>asti</i>	iși	<i>isti</i>	uși	<i>esti,</i>
ò	<i>ò</i>	ì	<i>ì</i>	ù	<i>ue, è, elle</i>
aròmu	<i>aromo, ammo</i>	iròmu	<i>iromo, immo</i>	uròmu	<i>emmo</i>
uròți	<i>aste</i>	iròți	<i>iste</i>	uròți	<i>este</i>
arò	<i>aro, arono</i>	irò	<i>iro, irono</i>	urò, erò	<i>uero, erono</i> <i>ettero</i>

TRAPASATU

asemu	<i>assi</i>	isemu	<i>issi</i>	esemu	<i>essi</i>
aseși	<i>assi</i>	iseși	<i>issi</i>	eseși	<i>essi</i>
ase	<i>asse</i>	ise	<i>isse</i>	ese	<i>esse</i>
aseròmu	<i>assemo</i>	iseròmu	<i>issimo</i>	eseròmu	<i>essimo</i>
aseròți	<i>aste</i>	iseròți	<i>iste</i>	eseròți	<i>este</i>
aserò	<i>asserò</i>	iserò	<i>isserò</i>	eserò	<i>essero</i>

IMPERATIVU

â	<i>a</i>	î	<i>i</i>	e	<i>i</i>
e	<i>i</i>	â	<i>a</i>	â	<i>a</i>
âmu	<i>iamo, amo</i>	imu	<i>iamo, imo</i>	emu	<i>iamo</i>
ași	<i>ate</i>	iți	<i>ite</i>	eți	<i>ete</i>
e	<i>ino</i>	â	<i>ano</i>	â	<i>ano</i>

SUBIUNCTIVU FIITORU

u	<i>i</i>	u	<i>a</i>	u	<i>a</i>
i	<i>i</i>	i	<i>a</i>	i	<i>a</i>
e	<i>i</i>	â	<i>a</i>	â	<i>a</i>
amu	<i>iamo</i>	imu	<i>iamo</i>	emu	<i>iamo</i>
ași	<i>iate</i>	iți	<i>iate</i>	eți	<i>iate</i>
e	<i>ino</i>	â	<i>ano</i>	â	<i>ano</i>

¹ S'a legiuitu cu obieceiulu qua naminativula masculinu și neutru mai adesea sâ se termine în *u*, asemenea și prima persônâ a verbiloru în toți timpii, que correspunde cu *eu* de unde se leapêdâ *e* și rămâne *u*. Tôte cârțile bisericesci, și însuși pronunția de obsce românească are în la prima persônâ a perfectului. Pentru aqueasta amu și lăsatu finalel *aiu*, *iiu*, *uii*, *eiu*, și neamu depârtatu la scri-su iar nu la pronunție de *ai*, *ii*, *ui*, *ei* lat: și italieni. Pe lungâ aqueasta cântai eu perfectu se confundâ cu cântai tu imperfectu, și de aqueasta pôte s'a adoptatu de quei vechi cântain.

Țimpii compuși suntu quei următori :

I. Pasatulu nedefinitu, din presentulu indicativu a verbului ausiliaru *avere* și participiulu pasatu :

amu aratu *ho arato*, ai dormitu *hai dormito*, a temutu *ha temuto*.

Iar daca verbulu este netransitivu, în italianesce se compune mai desu din verbulu ausiliaru *esere*; cum amu venitu *sono venuto*; m'amu dusu *sono andato*. Participiulu pasatu în românesce nu schimbâ genul, iar în italianesce se concordâ totu d'auna cu substantivulu daca verbulu ausiliaru este *essere*; și adesea daca e *avere*: cum: *sono andato, ella è venuta, siamo andati, elleno sono venute*; și iarâ *ho scritto* sau *scritta la carta*, și *la carta che ho scritta*, adică quându obiectulu pe quare se strămutâ acția este înaintea verbului, participiulu totu d'auna se concordâ cu dânsulu; iar quându este pe urmă, atunci pôte și a se concorda și nu.

II. Trapasatulu I, italianescu se compune din imperfectulu verbiloru *avere* și *essere* și din participiulu pasatu; *avevo arato, ero venuto* (arasemu, venisemu) pașinduse aqueleași regule la compunere, atâtu pentru verbii ausiliari quâtu și pentru participii.

III. Trapasatulu II, quello românescu se compune din nedefinitulu verbului *fire*, și din participiulu pasatu; iarु quello italianu, din perfectulu verbiloru *avere* și *essere* și din participiulu pasatu: amu fostu aratu, amu fostu venitu; *ebbi arato, fui venuto*.

IV. Fiitorulu, quello românescu din infinitivu și

presentulu verbului *voire*; iarु quellu italianu din infinitivu și presentulu verbului *avere*; ara-voiu, dormi-vei, teme-va; *arar-ò arerò, dormir-ai, temer-à*.

V. Fiitorulu presentu, din fiitorulu verbului *fire*, și participiulu presentu, *oiu fi arându*. La timpulu a-questa se leapădă din obiceiu *v* dela *voire*, și gramatica priimesce, quēci almintrelea se amestecă cu analisulu fiitorului propriu. Timpulu a-questa este numai românescu.

VI. Fiitorulu pasatu, quellu românescu, din fiitorulu verbului *fire*, și participiulu pasatu; iar quellu italianu din fiitorulu verbiloru *avere* și *essere*, și participiulu pasatu: *voiu fi aratu, voiu fi venitu; avrò arato, sarò venuto*.

VII. Imperfectulu subjuntivului, din participiulu pasatu și fiitorulu subjuntivului verbului *fire* în românescu, și verbiloru *avere* și *essere* în italianescu: *să fi aratu, să fi venitu; che abbia arato, chi sia venuo*.

VIII. Fiitorulu condiționalu, din infinitivu, și presentulu indicativu al ausiliarului *avere*, în ambe dialectele: *dormir'ășu, dormir'ai, dormir'ar'; Dormir-ei, dormir-esti, dormir-ebbe, dormir-ebbamo, = dormir-emmo, dormir-este, dormir-ebbono = dormir-iano = dormir-ebbero*.

IX. Imperfectulu condiționalu, din participiulu pasatu și fiitorulu condiționalu, al verbului *fire* în românescu și al verbiloru *avere* și *essere* în italianescu: *ășu fi aratu,ășu fi venitu; avrei arato, sarei venuto*.

INSEMNARE. Verbiu *avere* și *fire* sau *essere* mai facu și altu felu de fiitori mai analizați, din preună cu in-

finitivu, și prepoziția, *d'a=da*: amu d'a scrie, sau de scrisu; *ho da scrivere*; suntu d'a vorbi, *sono da parlare*. *Stare* și *essere* cându au după sine prepoziția *per* în italianesce și *pe* în românesce compun unu altu felu de fitoru: *sto per partire*; stau pe pornitu, suntu gata a porni,

T A B L A

De verbii italiani de a doa conjugăție que se termină în prezentulu indicativu în isco.

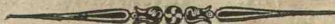
Verbii aqueștia suntu de doă feluri: unî se termină și în *o* și în *isco*; cum: *aboro* și *aborisco*, *inghiotto* și *inghiottisco* și alții se termină numai în *isco*; quarii suntu quei următori, și pe quarii îi însemnănu aci spre știința italianistiloru a nui termina niciodată în *o*.

Abbellire	accalorire	affralire	amarire
abbonire	accolorire	aggentilire	ambire
abbronzire	accudire	aggradire	ammannire
abbrostire	acetire	aggrandire	ammansire
abbrostolire	addolcire	agguerrire	ammattire
abbruttire	aderire	alleggerire	ammollire
abolire	affievolire	allenire	ammonire
abortire	affortire	allestire	ammorbidire

ammortire	conferire	fiorire	imbricconire
ammutare	costruire	fluire	imbrunire
ammutilire	contribuire	fornire	imbruschire
anneghittire	contrire	garantire	imbruttire
annerire	costituire	gestire	immagrire
annichilire	costruire	ghermire	immalvagire
appassire	custodire	gioire	immarcire
appetire	deferire	gradire	impadronire
appiccinare	definire	grancire	impallidire
appigrare	demolire	granire	impaurire
arricchire	differire	gremire	impazientire
arrossire	diffinire	grugnire	impedire
arrostire	digerire	guaire	impervertire
arrozzire	disasprire	gualcire	impiecollire
arrugginire	disepellire	guarire	impidocchire
asserire	disfavorire	guarnire	impigrare
assordire	disfinire	illaidire	impoltronire
assortire	disfornire	illanguidire	imporrire
assoggettire	disghiottire	illiquidire	impostemire
atterrire	disgradire	imbaldanzire	impovertire
attribuire	disimpedire	imbaldire	improspere
attristire	dispartire	imbandire	imputridire
attutire	disruvidire	imbarberire	impuzzolire
avvilire	distribuire	imbarbogire	inacerbire
avvizzire	disubbidire	imbastardire	inacetire
bandire	disvigorire	imbastire	inacutire
blandire	disunire	imbellire	invalidire
brandire	erudire	imbestialire	inanimire
brunire	esaurire	imbianchire	inardire
candire	esibire	imbiondire	inasinire
chiarire	esinanire	imbizzarrire	inasprire
circuire	espedire	imbolsire	inavarire
colorire	fallire	imbonire	incagnire
colpire	fastidire	imbottire	incallire
concepire	favorire	imbozzacchi-	incalvire
condire	finire	re	inca ncherire

incanutire	ingagliardire	istituire	largire
incaparbire	ingelosire	instruire	lascivire
incapocchire	ingentilire	instupidire	lenire
incaponire	ingerire	insuperbire	nitrire
incapricciare	ingiallire	intenebrire	obbedire
incatarrire	ingiovanire	intenerire	olire
incatorzolare	ingrandire	intiepidire	ostruire
incattivire	immalinconire	intignosire	partorire
incenerire		intimidire	patire
incerconire	immarcire	intimorire	pattuire
inciprignire	innacerbire	intirizzare	piatire
incivilire	innagrestire	intisichire	polire
incollorire	innanimire	intorbidire	poltrire
incrudelire	innaridire	intormentire	preferire
incrudire	innasprire	intorpidire	presagire
indebolire	innuzzolare	intristire	preterire
indolcire	inorgogliare	invaghire	proferire
indolentire	inorridire	invanire	progredire
indolenzire	inquisire	inveire	proibire
indrudire	irretire	invelenire	rabbellire
infarcire	irrigidire	inverminire	rabbonire
infastidire	irrugginire	invigorire	raddolcire
infellonire	insalvaticchiare	invilire	raggentillire
infemminire		invincidire	rammollire
inferire	insanire	inviperire	rammorbidire
inferocire	inschiavire	inviscidire	
infervorire	inserire	invizzire	rapire
infiacchire	insignire	inumidire	rattepidire
infievolire	insignorire	involpire	ravvillire
infingardire	insipidire	inuzzolare	ravvincidire
infistolire	insolentire	inzotichire	redarguire
infollire	insollire	irretire	riferire
infortire	insordire	irricchire	restituire
infracidire	insospettire	irrigidire	riverire
infralire	insozzire	irritrosire	riabbellire
infrigidire	isterilire	irrugginire	riagire

riarricchire	ripartorire	scipire	sterilire
ribadire	ripulire	scolorire	stizzire
ribandire	risarcire	semenzire	stordire
richiarire	risbaldire	sfavorire	stormire
ricolorire	risquitire	sfornire	stramortire
riconcepire	ristecchire	sgarire	stremenzire
ricondire	restituire	sgermire	stupidire
ricostituire	retribuire	sgomentire	stupire
riferire	retrosire	sgradire	svanire
rifiorire	riunire	smaltire	svelenire
rinfronzire	sbaldanzire	smarrire	svilire
ringentilire	sbalordire	sminuire	supplire
ringioire	sbandire	smunire	tradire
ringiovanire	sbigottire	sopire	traferire
ringiovalire	sbizzarrire	seppellire	tramortire
ringrandire	scalfire	sostituire	trasferire
rinsavire	scarnire	spaurire	trasgredire
rinserenire	schermire	spervertire	trasricchire
rinsignorire	schernire	spessire	vagire
rinterenire	schiarire	srugginire	ubbidire
rintiepidire	schiatire	stabilire	usucapire
rinverzire	schienire	starnutire	
rinvigorire	sciapidire	statuire	
rinvilire	scipidire	stecchire	

CONJUGATIE

De verbii pronominali.

CHIAMARE CHIAMARE

PARTICIPIU PRESENTU

chiamândumê chiamandomi
te, -se, -ne, ti, -ci, -vi, -si
-ve, -se

pasa'u

chiamatu chiamato

MODULU INDICATIVU

presentu

mê chiemu	mi chiamo
te chiemi	ti chiami
se chiamâ	si chiama
ne chiamâmu	ci chiamiamo
vê chiamați	vi chiamate
se chiamâ	si chiamano

imperfectu

mê chiamamu	mi chiamavo
te chiamai	ti chiamavi
se chiama	si chiamava
ne chiamâmu	ci chiamavamo
vê chiamați	vi chiamavate
se chiama	si chiamavano

Perfectu

mê chiamaiu	mi chiamai
te chiamași	ti chiamasti
se chiamò	si chiamò
ne chiamaròmu	ci chiamam
	mo
vê chiamaròți	vi chiamaste
se chiamarò	si chiamarono
	no

Nedefinitu

m'amu chie-	mi sono chia-
matu ¹	mato

Trapasatu I.

mê chiema-	mi ero chiamato
semu	

Trapasatu II.

m'amu fostu	—miebbi —
-------------	-----------

Fii oru.

mê voiu chie-	mi chiamerò
ma ²	

fii oru presen'u.

m'oiu fi che-	mi sarò chia-
mêndu	mando (?)

¹ Se dice și chiamatum'amu.

² Se dice și: chemamê-voiu

fii oru pasa'u,

mé voiu fi chie- mi sarò chia-
matu   mato

MODULU IMPERATIVU.

fii oru

chiamâte   chiamati
chiamese   chiamisi
sâ ne chiamâ- chiamiamoci

mu

chiamativê   chiamatevi
chiamese   chiaminosi

MODULU SUBJUNTIVU

Fii'oru

sâ me chiemu che mi chiami
sâ te chiami — ti —
sâ se chieme — si —
sâ ne chiamâmu ci chiamia
mo
sâ vê chiamati—vi chiamia-
te
sâ se chieme —si chiamino

imperfectu

sâ mê fi chie- che mi sia
matu   chiamato

MODULU CONDITIONALU

fiitoru

m'asuchiema mi chiamerei
tê ai — ti chiameresti
s'ar' — si chiamerebbe
nê amu— ci chiamerem-
mo
v'ati — vi chiamereste
s'aru — si chiamerebbe
ro.

imperfectu

m'asu fi chie- misarei chia-
matu   mato

MODULU INFINITIVU

presentu

amê, te, se, ne, chiamarmi,
ve, se chiama -ti,-si,-ci-vi,-si

pasatu

a fi chiamatu eser chiamato

C A P U VIII.

Despre verbii neregulați.

Verbii que nu pâdescu regulele arrêtate, sau în fina la conjugăției, sau în râdęcina lor, se numeseu neregulați, ori *anomali*; cum: *d-are* fiindu de ântęea conjugăție este regulatu făcędu trapasatulu d-asemu și neregulatu, făcędu: did-esemu, quęcii schimbâ și râ dęcina și finala.

Suntu unii verbi quarii nu se întrebuiņeădă, în tôte modurile, persônele, și în toți numerii și timpî, cum: spre esemplu: verbulu *aidare*, *andare* nu se întrebuiņeădă de quātu la imperativu; *aide*, *aidemu* *aideți*; verbulu *cesare* (incetare) nu se aude de quātu jaru la imperativu *ceasă*, (la vaci) verbii *păsare*, *ire* (mergere); asemenea numai *pasă* și *ză* (la cai). Asemenea verbi se numescu *defectivi*, adică cu lipsă.

Verbi neregulați de conjugăția I.

La aqueastă conjugăție suntu neregulați toți verbii terminați în *iare*, pe quarii noi quei nuoi rêu li terminămu în *iere*; cum: *preveghiare*, *t. iare*, *inviare*... aqueștia în tôte cărțile bisericesci, singura nôstră literatură se vedu asfelu, și pe quarii literății nôștri, și Moldavi iau făcutu *prveghiere*, *t. iere*, *inviere*... Ver-

bii aqueștia numai în prima persônă plurală la presentului indicativu, și în particiulu presentu potu fi neregulați terminându-se în *emu* ca la a'treia conjugatie, și în *indu* ca la adoa conjugatie: *preveghiemu preveghindu, t. iemur t indu, înviemur înviindu*. De vomu lua seama însă, vedemur quē la participiu n'au altă neregulare, de quātu a lepâda pe *a* quare vine după vocala *î* a rădēcinei, pentru întempinulu a doē vocale; adică în locu de a țice: *priveghiandu, taiandu, înviandu...* lepâdâmu pe *a* cum se vede mai susu.

Moldavii însă, în mai mulți timpi conjugă neregulat, verbii aqueștia:

infinitiv

a apropi-a   apropi-are   apropi-ere

participiu presentu

apropi-ându   apropi-indu

pasatu

apropi-atu   apropi-etu

Modulu indicativu presentu

apropi-âmu   apropi-emu

apropi-ați   apropi-eți

perfectu

apropi-aiu   apropi-eiu

apropi-ași   apropi-eși

apropi-è   apropi-è

apropi-aròmu   apropi-eròmu

apropi-aròți   apropi-eròți

apropi-arò   apropi-erò

trapasatu I.

apropi-asemu etc: apropi-esemu etc:

Conjugația aqueasta are în românesce patru verbi cu adevâratu neregulați quari suntu: *aidare*, *dare*, *luare*, și *stare*, iaru în italienesce asemenea patru: *andare*, *dare*, *fare*¹, *stare*.

AIDARE

ANDARE

Indicat: pres: vado și vo, vai, va, andiamo, andate, vanno; fiitoru anderò anderai anderà, anderemo anderete anderanno. Impt: va, vada, andiamo andate, vadano. Aide, me-argâ, aidemu, aideși, me-argâ. Subj: fiit: ch'io vada che tu vadi, ch'egli vada, che noi andiamo, andate, vadano.

DARE

DARE

presentu indicativu

dau	do
dai	dai
dâ	da
dâmu	diamo
dași	date
dau	danno

¹ *Fare* a fostu în vechime *facere* de a treia conjugație cum 'l avemu și noi, și a quârui neregulare stâ que pe unii timpi îi are de conjugația ântêea precum imperativulu: fă.

perfectu

dideiu	diedi detti
dideși	desti
dette	diede dette
dideròmu	demmo
dideròți	deste
detterò	diedero dettero

Imperfectu

didesemu	dessi
dideseși	dessi
didese	desse
dideseròmu	dessimo
dideseròți	deste
dideserò	dessero

imperativu

dâ	da
dea, dee dia, Dea	
sâ dâmu diamo	
dași date	
dea diano, dieno, Deano	

Subjunctiv u fiitoru

sâ dea, dee che dia, Dea	
sâ dea, dee che diano, dieno	
	Deano

Fiitoru

darò, darai, darà, daremo darete, daranno. §

Conditionalu

darci, daresti, darebbe, daremmo, dareste, darebbero.

FARE *facere**indicativu presentu*

faccio, fo, fai, fa, facciamo, fate, fanno.

imperfectu

facevo, facevi, faceva; facevamo, facevate, facevano

perfectu

feci, facesti, fece¹, facemmo, faceste, fecero.

Fiitoru.

farò, farai, farà; faremo, farete, faranno.

imperativu

fă fa
facă facia
să facemu facciamo
faceți fate
facă facciano

Subjunctiv fiitoru

ch'io faccia, che tu faci
ch'egli faccia, — facciate,
facciano.

fece și fecerò se dicea
în vechime românesce în locu de făcū, făcurò.

imperfectu

facesti, facesti, facesse; facevamo, faceste, facevano

participiū

facendo, fatto

STARE *STARE**indicativu perfectu*

stătuū	stetti
stătuși	stesti
stăttū, stette	stette
stăturòmu, stetterò-	stemmo
	mu;
stăturòși, stetteròși	steste
stătturò, stetterò	stettero

Trapsatu I.

stăttusemu	stessi
stăttuseși	stessi
stăttuse	stesse
stăttuseròmu	stessimo
stăttuseròși	steste
stăttuserò	stessero

imperativu

stăi	stia
stea stee stia	Stea
să stămu	stiamo
stați	state
stea stee stiano,	stieno

Steano

Subjunctiv

să stau che stia, Stea
 stai stii
 stea stee stia Stea
 stâmu stiamo
 stați stiate
 stea stee stiano, stieno
 Steano

Fiitoru

starò, starai, starà; sta-
 remmo, starete, staranno.

Conditionalu

starei, staresti, starebbe;
 staremmo, stareste, sta-
 rebbero

LUARE¹*indicativu presentu*

iau, iei, ia, luâmu, — iau

imperativu

ia, iee, luâmu — iee

Subjunctiv

să iau, iei, ia iee — — ia, iee

I N S E M N A R I.

Verbiu italianu *andare* și *stare* făcându-se compuși, cum: *domandare*, *soprastare*, *accostare*, devinu regulați; iar verbulu *fare* rămâne totu neregulatu; cum: *rifare*, *contrafare*.

De conjugăția aqueasta seamănă a fi și verbu *lare*, *luiu*, *lăutu* etc. Si trece de neregulatu; însă în sine nu e *lare* de conjugăția 1-a ci *laere* de a treia, și atunci este foarte regulatu. — *laere* este *lavere*, *lavare*.

Adesea *stare* în italianesce quându are după sine unu participiu presentu sau unu infinitiv însemnează, verbulu *a fi* și prin urmare participiulu nu arrată de câtu verbulu său analizatu, cum: *state leggendo*, *state a leggere*, *stavo scrivendo*, *stavo a scrivere*... în locu de *leggete*, *scrivevo*: citiți, scriiamu.

¹ *Levare*, a ardica a lua, s'a făcutu *leuare*, pe urmă *luare*, și s'a muiatu *l* la pres; indic: și la timpii que se facu dintr' *enoulu*.

Verbii neregulați de conjugăția II.

APPARIRE se arrêta, se ivi

Indicativu Presentu

appariseo Appajo Apparo

perfectu

apparii apparvi apparisti,
apparî apparve **APPARSE**

participiu

apparso, apparito, ¹ Apparto

APRIRE deschidere

indicativu perfectu

aprii apersi, apristi, apri
aperse — — apriro
apersero.

participiu

aperto.

Asemenea se conjugă și
comparire, coprire, offerire, profferire, sofferire.

CONCEPIRE pricepere

Partic: concetto și concepito

CUCIRE còsere

indicativu presentu

cucio — — — cuciono

imperativu

cuci, cucia, — — cuciano

Subjunctivu

cucia, — — — cuciate—

DIRE¹. dicere

Indic: pres: ¹dico, dici,
dice, diciamo, și dichiame
dite, dicono.

Imperf: dicevo, dicevi,
diceva, dicevamo, diceva-
te, dicevano.

Perf: dissi, dicesti, dis-
se, dicemmo, diceste, dis-
sero.

imperativu

di	di
dica	dica
dicemu	diciamo
diceți	dite
dica	dicano

subjunctivu

Fiitoru. dica, dichi, și di-
ca, — diciamo, diciate,
dicano.

Imperf: dicessi, dicessi,
dicesse, dicessimo, dice-
ste, dicessero.

Part: pres: dicendo; pas:
detto.

¹ in vechime s'a di su di.
cere.

INSERIRE băgare

Part: pas: inserito, inserto.

INSTRUIRE

Perf: instrussi, intrusti etc.

Part. pas: instrutto și instruito.

MORIRE murire

Indic: pres: mojo și muoro muori, muore More, mujamo, — muojono.

Fiit: morrò și morirò
imperativu

Muori, și Mori, muora, Mora muoja — — muorano, muojono.

subjunctivum presentu
muora, muoja, tu muori, și muoi, egli muora și muoja moriamo și muojamo, moriate și muojate, muorano, morono și muojano.

participiu
morto muritu și mortu.

SALIRE — sârire

indicativ presentu
saiu saru salgo Saglio
sai sari sali Sagli, Sai

sare sale Sagli, Sae
sârimu saliamo Salimo
sârîți salite
saru salgono Sagliono
perfectu

salii, SALSII salisti salî SALSE
salimmo, saliste, salirono
Salsono, SALSERO și SALIRO

subjunctivum și imperativum

saiu salga SAGLIA
sai sârî salghi Sagli
saie sarâ salga
sârîți sagliate
saie sarâ salgano Sagliano
Așa se conjugă și *assalire*

SCALFIRE sgrîiere

Part: Scalfitto

SEPPELLIRE sêpare în-
gropare
Part: sepolto și seppelillito.

SUFFERIRE SOFFERIRE

Perf: soffrii și soffersi
Part: sofferto
Imperat: sufferâ, soffere

SPARIRE perire

Se conjugă ca *apparire*

UDIRE auzire

Indic: pres: odo, odi,
ode — — odono.

Imperat: odi, oda — —
odano.

USCIRE¹ eșire

Indic: pres: esco, esci,
esce — — escono.

Imperat: esci, esca, —
— escano.

Subj: fiit: esca, eschi,
— — escano.

VENIRE VENIRE*indicativu presentu*

vinu, viiu vengo, Vegno

vini, vii vieni

vine viene, Vene

venimu veniamo,

vegnamo

veniți venite

vinu VENGONO

Perf: venni, venisti,
venne, venimmo, veniste,
vennero, VENIRO.

Fiit: verrò etc.

imperativu

vino vieni, Vie'

viie venga

viie vengano

subjunctiv

sâ viiu venga Vegna

vii venga Vegni

viie Vegna

— veniate Vegnate

viie vengano Vegnano

Part: venendo Vegnen-
do; pas: venuto.

Asemenea se conjugă și
toți verbiu que vinu din
aqueștia; cum: assalire,
assorbire, avvenire, benedi-
re, circonvenire, contra-
dire, convenire, discucire,
interdire, risalire, scuci-
re etc.

Verbiu neregulați de conjugăția III.*in ére lungu***CADERE** cădere

Indic: pres: cado și caggio

Perf: caddi, cadesti, cadde

și CADÉ — — — caddero,
CADÉRO, CADETTERO, CADE-
RONO.

Fiit: caderò și cadrò etc.

¹ Se dice și essire.

Subj: fiit: cada, și CAGGIA
etc.

CALERE

Aquestu verbu este unipersonalu, și însemneadă: se cuvine, este de neapărată trebuință.

Perf: — — calse
Fiit: — — carră
Subj: — — caglia

DOLERE durere

Aquestu verbu în românesce este unipersonalu; în italianesce se conjugă în tus trele persônele.

Ind: pres: dolgo și DOGLIO, duoli, duole, dolghiamo și dogliamo, — dolgono și dogliono.

Perf: dolsi — dolse — — dolsero;

Fiit: dorrò etc.

Impert: duoli, dolga, — dolghiamo și dogliamo, — dolgano și dogliano.

Subj: dupe imperativu.

DOVERE tribuire a fi datoru

Ind: pres: debbo, devo, DEO și DEGGIO, devi DEI, debbe, deve DEE, dobbiamo, doviamo, DEVEMO, do-

vete, debbono, devono, DENNO, DEGGIONO.

Perf: dovei și dovetti — dovè și dovette — — doverono, dovettero.

Fiit: dovò etc.

Impert: debbi, debba, dobbiamo, debbate, debbano.

Subj: debba și deggia.

GIACERE ȃcere

Ind: pres: giaccio, giaci giace, giacciamo, giacete giacciono.

Perf. giacqui — giacque — — giacquero.

Imperat: — giaccia — —

Subj: giaccia și giaci, — giacciate, giacciano.

Astfelu se conjugă și *placere. tacere.*

PARERE PARERE

indic. pres.

paru	pajo
pari, pai	pari pai
pare, par,	pare PAR
pâremu	pariamo,
	pajamo
pâreți	parete,
paru	parono, pa-
	jono:
perf. parvi,	PARSI — parve

și parse.. — — parvero,
 parsero:
 fiit. parrò și PARERO ect.

Imperat.

pai		pari
paie	parâ	paja
paie	parâ	pajano.
subj. paja, — și paji—		
pajate, pajano.		

PUTERE *potere*

Indic. pres.

pociu și potu	posso
pozi	puoi, Puoti
pôte	può POTE, POTE
putemu	possiamo POTEMO
puteți	potete
potu	possono, PONNO.
fiit. potrò ect.	

Impert. possa possa, pos-
 siamo possiate, possano.

Subj. possa, — și possi
 possiamo possiate possano.

REMANERE RIMANERE

Indic. pres.

Remâiu, remânu	rimango
remâi	rimani
remâne	rimane
remânemu	rimaniamo
	Rimanemo
remâneți	rimanete
remânu	rimangono

Perf.

remâseiu	rimasi
remâneiu	rimanei
remâseși	rimanesti
remase	rimase
remâseròmu	rimanemmo
remaseròți	rimaneste
remaserò	rimasero

fiit. rimarrò ec.

Imperat.

remâi	rimani
remâie etc.	rimanga ec.

Subj.

sâ remâiu	che rimanga
	REMAGNA.
	și rimanghi
remâneți	rimaniate
remâie	rimangano.
	part. pas.
remasu	rimasto RIMASO.

SAPERE sciere, și scire

Ind. pres. so, sai, sa,
 și SAPE, sappiamo sapete,
 sanno.

perf. seppi, sapesti,
 seppe — — seprero.

fiit. saprò ec.

Imperat. și subj. sappi,
 sappia, sappiamo, sappia-
 te, sappiano.

SEDERE ședere.

Ind. pres. siedo, și sego, siedi, siede, sediamo, seggiamo, și Sedemo, sedete, siedono, seggono.

Imperat. siedi, siedo și sega sediamo, seggiamo, și segghiamo.

Subj. siedo, și sega, — segghi, sediamo, și seggiamo, sediate și seggiate siedano și seggano.

SOLERE obișnuire.

Ind. pres. soglio, suoli, suole, sogliamo — sogliono

Subj. soglia, — sogli---

TACERE tăcere se conjugă ca *piacere*.

TINERE TENERE

	Ind. pres.	
țiu	tengo,	Tegno
ții	tieni	Tegni
ține	tiene	Tene
ținemu	teniamo,	Tenemo
tineți	tenete	
ținu	tengono,	Tegnono.

Perf. tenni, tenei, tenesti, tenne, și tenè, tenemo, teneste, tennero.

fiit. terrò etc.

Imperat. tieni, tenga, și
TEGNA.

Subj. tenga și Tegna, — tenghi — — tengano și Tegnano.

VALERE prețuire.

Ind. pres. valgo și vaggio — — vagliamo — valgono și vagliono.

Perf. valsei, volesti, valse — — valsero.

fiit: varrò etc.

Imperat. și subj. vali, valga, și vaglia — — valgano și vagliano.

VEDERE vedere.

Ind. pres. vedo, veggo și veggio, — — vediamo și veggiamo, Vedemo — vedono, veggono, și veggiono.

Perf. vidi și Vedei, vedesti, vide, Vedde și Vedde — —

fiit. vedrò etc.

Imperat. și subj. vedi, veda și vegga — — vedano, veggano și veggiano.

VOLERE voire.

Ind. pres: voglio și vo',

vuoi, vuole și Vole, vogliamo și Volemo.

Perf. volli, volesti, volle — — vollero.

fiit. vorrò etc.

Imperat. și subj: vogli, voglia, vogliamo, vogliate, vogliano.

Verbi neregulați

in ere scurtu.

S'au seosu aci din rîndulu queloru neregulați verbi despre quari s'a vorbitu que schimbâ la participiu și perfectu consona de râdecinâ in s și urmeađa finaleloru priimate pastrându'și râdecina.

ACCORGERE zârire.

Perf. accorsi, part. accorto.

ADURRE ADDUCERE.

Indic. pres. adduco, adduci, adduce, adduciamo, și adduchiamo, Adducemo, adducete, addacono.

perf.

adduseiu	addussi
adduseși	adducești
adduse	addusse
adduserò	addussero.

fiit. addurrò Adducero etc

Trap. I.

addusesemu -- adducești.

Imperat.

addu și addo	adduci
adducâ	adduca

Subj.

sâ adducu	adduca
adduci	adduchi și adduca
adducâ	adduca.
adduceți	adduciate.

part.

adducêndu	adducendo.
addusu	addotto.

Asfelu se conjugâ și: ducere, traducere, conducere... *dure, tradurre, condurre...*

ALLUDERE a face allusie

Part. alluso.

APPENDERE appêndere, atirnare

Perf. appesi,

Part. appeso.

Asfelu se conjugâ și toti verbii compuși din *pendere*: *impendere, sospendere, dipendere, spendere.*

ASSOLVERE deslegare

Perf. assolsi

Part. assoluto, și assolto

ASSUMERE luaie prin-
dere

Perf. assunsi

Part. assunto.

BERE Bere și **BEVERE**¹

Ind. pres.

beau bevo și beo.

bei bevi bei.

bea beva bee

Perf. bevvi și bevetti.

Fiit. berrò.

imperat.

Bea, bee bevi, beva.

CEDERE *Cedere*

Verbulu aquesta și quei compuși dintr'ensulu precum: *concedere*; *procedere*, *succedere* în italianesce urmeađă tipiloru conjugăției, și quâte o dată la perf. se termină *essi* în locu de *ei* și *etti*. iar în românesce se termină numai dupe regula a doê în s: *purcesu*, *precesu*, etc.

¹ Mai adessea la infinitivu italianii se sluj'scu ca și noi de *bere*.

CHIEDERE querere

Ind. pres. chiedo și chieg-
gio.

Pref. chiesi.

Part. chiesto.

CONOSCERE cunôscere

Perf. conobbî.

Part. conosciuto.

CORRERE curgere, curare.

Perf. corsi, part. corso.

CRESCERE crescere.

Perf. crebbi

Part. cresciuto.

COCERE cuocere

Perf. copseiu cossi

Trap. I.

copsesemu cocessi.

Part. coptu cotto.

DEPRIMERE coborîre

Perf. depressi

Part. depresso.

Asfelu se conjugă toți verbii compuși din verbulu *primere*: exprimere....

DISCUTERE quercetare.

Perf. discussi, part. discusso.

DISTINGUERE deosebire.

Perf. distinsi part. distinto.

ERGERE ardicare, sculare

Perf. ersi part. erto.

ESIGERE. pretindere

Part. esatto.

ESPELLERE smulgere

Perf. espulsi part. espulso.

ESTINGUERE stingere

Perf. estinsi part. estinto.

FENDERE despicare

Perf. fendei și fessi

Part. fenduto și fesso.

FINGERE prefăcere

Perf. finsi, par. finto

FLETTERE incovoiaie
mlădiere

Perf. flessi, part. flesso

FONDERE topire.

Perf. fusi, part. fuso

Asfelu se conjugă și
confondere, rinfondere...

FRANGERE *Frangere*
și *Fragnere*

Perf. frânseiu transi

Part. fântu franto.

FRIGERE

Part. friptu, perf. frip-
seiu

Trap. I. fripsesemu.

GIUNGERE ajungere

Perf. giunsi, part. giunto.

INFLUERE, influire

Perf. influssi part. influso

METTERE mitere¹

Perf. misi part. messo

Asemenea se conjugă și
compușii: *promettere, com-
promettere...*

MUNGERE mulgere

Perf. munsi, part. munto

MJOVERE mișcare

Perf. mossi, part. mosso.

NASCERE nascere

Perf. nascqui, part. nato

NASCONDERE ascundere

Part. nascoso și nascoto.

NUOCERE, păgubire

Perf. nocqui.

PERCUOTERE isbire

Perf. percossi, part. per-
cosso

PIANGERE plângere

Perf. piansi, part. pianto.

PINGERE

Perf. pinsi, part. pinto.

¹ Trimitere.

PORGERE presentare
 Perf. porsi part. porto
PUNERE *porre*, ve-
 chiu Ponere
 Ind pres.
 puiu și punu pongo, Pono
 pui puoni și poni
 pune puone și pone
 punu pongono, Ponono.
 imperf.
 punea poneva, **PONEA**.
 perf.
 puseiu posi
 puse pose
 puserò posero
 trap. I.
 pusesemu ponessi
 fiit. porrò
 imperat. poni ponga
 part. pres.
 puindu, punéndu, ponendo
 pas.
 pusu posto.
 Așa se conjugă și quei
 compuși: compunere pro-
 panere... *comporre pro-*
porre...
PRESUMERE chipsuire
 Perf. presunsi, part. pre-
 suntò
PUNGERE pungere
 Perf. punsi part. punto
RECERE vérsare din
 stomachu.
 Ind. pres. recio,

Imperat. și subj. reci
 recia,
 Aquestu verbu nu are al-
 tă neregulare de câtu la
 ind. pres. imperat. și subj.
 ia un *i* înaintea lui *o*
 și *a*.
REDIMERE rescumpărare
 Part. redento.
RENDERE dare înapoi
 Perf. rendei și resi
 Part. renduto și reso.
RISPUNDERE răspundere
 Perf. risposi,
 Part. risposto.
RUMPERE *rompere*
 perf.
 rupseiu ruppi, Rou-
 pei
 rupseși rompesti
 rupse ruppe
 rupseròmu rompemmo
 rupseròți rompeste
 rupserò ruppero.
 Trap. I.
 rupsesemu rompessi
 part.
 ruptu rotto.
SCEGLIERE și **SCERRE**
allegere
 Ind. pres. scelgo, sce-
 gli sceglie, scegliamo, sce-
 gliete, scelgono și scegli-
 ono.

Perf. scelsi, scegliesti,
scelse

imperat. scegli, scelga

Subj. scelga. — — —
scelgano și scegliano.

Part. sceltó.

Asfel se conjugă și *scio-
gliere* (deslegare) și *to-
gliere*, (ardicare)

SCENDERE coborîre

Perf. scesi, part. sceso.

SCORGERE zârîre

Perf. scorsi, part. scorto

SCRIERE *scrivere*

perf.

scriseiu

scrissi

part.

scrisu

scritto

SCUOTERE scuturare

Aci vom conjuga și pe
scôtere românescu.

perf.

scoseiu

scuossi

part.

scosu

scosso

SOLVERE deslegare

Part. soluto.

Asfel se conjugă și quei
compuși *risolvere*, *assol-
vere*.

SORGERE sculare

Perf. sorsi. part. sorto.

SPANDERE respândire

Perf. spasi și spandei

Part. spanso și spanto și
spanduto.

SPARGERE revêrsare.

Vomu conjuga împreună
și pe spargere al nostru.

perf.

spârseiu

sparsi

Trap. I.

spârsesemu

spargessi

part.

spartu,

sparsó sparto

SPINGERE și **SPEN-
GERE** pingere.

Ind. pres spingo, spi-
gni și spingi, spigne și
spinge spingiamo și spin-
giamo, spignete și spin-
gete, spingono.

Perf. spinsi, spignesti
și spingesti, spinse; spi-
gnemmo și spingemmo,
spingneste și spingeste,
spinsero.

Imperat. și subj. spinga

Part. spinto.

STRINGERE stringere

Se conjugă ca spingere.

SVEGLIERE, **SVELLERE**

și **SVERRE** smulgere.

Perf. svelsi

Part. svelto.

TERGERE poleire

Perf. tergetti și tersi

Part. terso.

TINGERE tingere¹

vâpsire

Se conjugă ca *spingere*.

TORCERE *Tòrcere*

Perf.

Torseiu torsi

Part.

Torsu, tortu torto.

TRAERE, TRARRE

și **TRAGERE**. *tragere*.

Ind. pres. *traggo, trai, trae și tragge*; *traghiamo, și traggiamo traete, tragono*.

Perf. *trassi*

fiit. *trarrò*

Imperat. *trai traga*

Subj. *traga; traghiamo, traghiate*.

Part. *tratto*.

UNGERE *Ungere*

Perf.

unseiu

unsi

¹ *Tingere attingere, intingere*: se confundă cu *tin- dere, attingere intindere...* la part. și perf: *intindere intinsu, intingere intinsu*; trebuie firesce a se face *intingere intintu*.

Part.

unsu untu unto.

VINCERE *vingere*

Perf. *vinsi part. vinto*

VIVERE *viețuire*

Perf. *vissi*

Part. *vissuto, și vivuto*.

VOLGERE și VOLVERE

întòrcere

Ind. pres. *volgo, vilgi și volvi, volge și volve, volgiamo, volgete, volgono*.

Perf. *volsi*.

Imperat. *volgi volga*.

Subj. *volga — — volgiate, volgano*.

Part. *volto*.

INSEMNARE

Alte grâmâtici punu între verbi neregulați, și pe aqueia que au la sfârșitul râdêcinei consoanele *d* și *g* înainte quârora stă sau o vocală sau consoanele *l, n, și r*. Aqueștia însa pârdescu regula dată și spre sciință îi și denumărâmu aci:

ardere cendere, chiudere, cidere cingere cludere, deludere, difendere, dividere, mergere, negligere, pendere, pergere, prendere, radere, rendere, rode-

re, rogere, sidere, spendere, spergere, tendere, și quei compuși din aqueștia.

VERBI DEFECTIVI

Verbii defectivi amu și su quē suntu aqueia quāro-ra le lipsescu sau din moduri sau din timpi sau din persoane, sau quarii se întrebuițeada numai compuși cu vre o preposiție; precum:

AIDARE, aide, aide-mu aideși.

CESARE ceasa și ceas'.

IRE i. eșire perire, venire.

FLARE, afflare, sufflare, inflare, etc.

MITERE, trimitere, compromitere, demitere, comitere, etc.

și alți asemenea.

Verbii defectivi italiani suntu:

GIRE, mergere, se întrebuițeada numai: ind. pres. voi gite.

Imperf. giva și gia, givi, giva și gia, givamo, givano și giano.

Perf. tu gisti, egli gî și giò, gimmo, giste, girono. fiit. girò etc.

Condiț. girei etc. pasatu io gissi etc.

Part. gito;

IRE iar miscare merge-re; are:

Ind. voi ite.

Imperf. egli iva eglino ivano.

fiit. noi iremo etc.

Part. ito.

RIEDERE, înturnare inapoi are:

Ind. tu riedi, egli, riede:

Subj. io, tu, egli, rieda, eglino, riedano.

CALERE, pêsare (îmi pasâ) are:

Ind. pres. egli cale.

Imperat. egli caleva

Perf. egli calse

Condiț. egli calerebbe și carebbe.

Part. caluto.

AROGERE, potrivire, are:

Ind. p. arroge

Perf. arrose

Part. arrogendo.

OLIRE, mirosire: are:

Imperf. oliva, olivi, olivano.

SOLERE. obicînuire are:
Ind. p. *soglio, suoli, suo-*
le; sogliamo, solete, so-
gliono.

Imperat. *soleva și solea*
etc.

Subj. *soglia etc.*

Pas. *solessi etc.*

Part. *solendo, solito.*

LICERE, a fi ertat; are
numai indic. pres: *lice și*
lece,

CAPU IX.

Despre Prepositii.

Prepoziția, după numirea ei este o vorbă invariabilă que se pune înaintea altor vorbe sau în deosebi, ori în complinire: *cum: în casă, a casă, de casă; sau împreună ori în compunere; cum: învălire, alăută, deprindere.*

Prepozițiile, unele sunt simple cum: *a, în, de, spre,* și altele compuse cum: *de în=din, des pre=despre, assupra, intru.*

Prepozițiile sunt unele următoare:

în și în

la și a

de

des

di

dis

în

a

di

dis

—

—

es și s

con, co și cu

pe și pre

re

res

pre

pro

ab

es și s

con și co

su, sopra

ri

ris

pre

pro

ab

ad	<i>ad</i>	împregiuru	<i>intorno</i>
ob	<i>ob</i>	inderêptu	<i>indietro</i>
sub și subt.	<i>sotto</i>	îndreptu	<i>dirimpetto</i>
de sub	<i>di sotto</i>	înainte înaintea	<i>innanzi</i>
strâ	<i>stra</i>	dinainte — a	<i>dinanzi</i>
ante, ainte	<i>ante</i>	de parte	<i>(lontano)</i>
dupò	<i>dopo</i>	da lungu	<i>da lungi</i>
dupe	<i>secondo</i>	în mijlocu	<i>in mezzo</i>
din, dela, da	<i>da</i>	în locu de	<i>in vece</i>
pela	<i>da</i>		} a motivo } a cagione } a causa } per causa
prin	<i>per</i>	din pricinâ	
spre câtre	<i>verso</i>		
apropê lungò	<i>vicino</i>		} rispetto a } per mezzo
	<i>preso</i>	quâtu pentru	
	<i>appresso</i>	prin mijlocu	} insieme } di quâ } di là
contra	<i>contra</i>	din preună	
intra	<i>contro,</i>	din quâ	} di quî } dentro
	<i>intra nel, nella,</i>	din colo	
	<i>nei, nelle,</i>	d'aquî	
intre	<i>tra</i>	în nêuntru	
pintre	<i>fra</i>	și altele	
pentru	<i>per</i>	Suntu iarâ unii substan-	
preste, assupa	<i>sopra</i>	tivi ajectivi, și avverbi	
super	<i>super</i>	que se iau și ca preposi-	
despre	<i>rispetto</i>	ții, avêndu dupò sine vre	
pînò, pin'	<i>fino, fin</i>	un cașu; cumu:	
	<i>sino, sin</i>	—	<i>vicino</i>
pînò a, pînò la	<i>fin a</i>	—	<i>lungo</i>
fârâ	<i>senza</i>	apropê la, ca la	<i>circa</i>
		afarâ, — de	<i>fuori ecceto</i>
		(mijlocindu)	<i>mediante</i>
			<i>medianti</i>
		pelungò	<i>rasente</i>
		mai nainte	<i>prima</i>
		(dupe)	<i>secondo.</i>
		quâtu	<i>quanto,</i>

Aquestea suntu adevêrate preposiții. Din aquestea însă, allaturându cu dênsele ôare-quare substantivi, ajectivi și avverbi, facemu frase de preposiții, pre cum: în lâturî a lato, acanto

Prepozițiile unele se întrebunțeadă numai în compunere, altele numai în complinire, și altele și în compunere și în complinire.

Quelle în compunere suntu: ab, ad, di, des, și, dis, pro, re, res, con, co, strâ, es ori s, ante și super; cum: abusu, adunare, ommorire, occidere și uccidere, opoziție, desfacere, distanță, diferență, dificilu, provedere, revedere, contenire, coprindere, străbaterre, espunere, spunere, antecamâra, superlabiyu, superfață ect.

Quelle și în compunere și în complinire, suntu: a, în, de, cu, sub, pre, contrâ; cum: a casâ arama; a-questa; în casâ, invêgare; de lume, depârtare; cu mine, culegere; sub pomu, suppunere; pre masa, prefacere; contra lui, contrafacere.

Iar quellelalte prepoziții se întrebunțeadă numai în complinire.

Prepozițiile cându se întrebunțeadă în complinire arrată relațiile que au vorbele între sine; cum spre esemplu sâ luamu vorbele *carte* și *masâ* și întrebunțindu între elle prepoziții arrâtâmu relația cum se are una către alta; către *pe masâ*, *carte în masa*, *carte sub masâ*, *carte dupò masa* etc.

Quând se întrebunțeadă în compunere, atunci de și arrată totu relații, spre deosebire însă vom întrebunța vorba *insemmare* ori semnificație: prepozițiile dar în compunere schimbâ semnificația vorbeloru; cum: facere, desfacere, prefacere, dificilu; prindere, aprindere, deprindere, coprindere; ire, perire, coperire,

descoperire; flare, afflare, inflare, suflare, resuflare; etc. (vezi partea I, fața 56.)

Semnificațiile. ori însemnările mai principale que arrată prepozițiile ori în compunere ori în complinire sunt:

1°. Timpu; cum în domnia lui Mihaiu quel mare.

2°. Locu: cum: în curte, în casa, la Biserica, pe masă.

3°. Din preună: cu mine

4°. Scôtere affară, despârțire: din ômeni

5°. Mijlocire: prin prooroci

6°. Causâ: pentru aqueasta.

7°. Folosu, favor: pentru noi ômenii,

7°. Improtivire: s'a sculatu assupra'mi, în contrâ.

8°. Cugetu sau scopu: ne silimu spre mai bine; privim la un sfîrșitu.

Fie quare prepoziție guvernâ sau are dupò sine un cađu din quelle oblice¹ quare sunt: genetivulu, dativulu, accusativulu și ablativulu.

Mai tôte prepozițiile adevêrate românesci guvernâ cađulu accusativu, numai: *nainte, indreptu, inderêptu, inpregiuru, în laturi, apprôpe, din quâ, din colo*, guvernâ genetivu: în dreptulu, îndêrêptulu, inpregiurulu casei; în laturi de drumu; apprôpe de casâ; din quâ, din colo de riu. *înainte inprotivâ* guvernâ și genetivusî dativu: înaintea înprotiva omului, înainte'mi inprotivâ'mi; *fârâ*, guvernâ și genetivu și accusativu: fârâ

¹ Nominativulu și vocativulu se dicu drepte; genetivulu, și quelle lalte se dicu oblice:

de argintu și fără argintu; *pînò* guvernă dativu: pînă a casă, pînò] la tine, și quâte o dată, prepoziția *in*: pînò în curte; *affarâ* guvernă genitivu cu *de* și ablativu cu *din*.

Prepozițiile italiene suntu mai variate la guvernare.

In, *per*, *con*, *fra*, *tra*, *infra*, *intra*, guvernă accusativu; asemenea guvernă și *di*, *a*, și *da*; facu însă frase de genitivu, de dativu, și ablativu.

Dentro, *entro*, *sopra*, *sotto*, *presso*, *verso*, *inverso*, *avanti*, *dietro*, mai adesea guvernă genitivu, dativu și ablativu sau mai bine suntu urmate de prepozițiile *di*, *a* și *da*.

Fuora, *fuori*, *prima*, *dopo*, *contro*, de prepoziția *di*.

Lungi, *lontano* de prepozițiile *di*, *da* și quâte o dată *a*.

Fino, *infino*, *sino*, *insino*, de prepozițiile *da* sau *a*.

Vicino, *davanti*, *dinanzi*, *circa*, *intorno*, *dintorno*, *attorno*, *oltre*, *lungo*, *rasente*, *quanto*, de prepoziția *a*.

Semnificațiile fie-quâria prepoziții italiene se mai potrivescu cu alle quelloru românesci, și se potu deprinde scolarii cu dinsele în analisulu gramaticalu,

Prepoziția *da* are nisce italienismi cu totulu deosebiți. Pe quari trebue anchê de aquî ai cunôsce.

Da românescu [s'a păstratu numai la ôre-quare frase de jocuri; cum: se jôcâ da mingea, da petreculu; și în alte quâte-va întemplări que însemneadă asemănare cum: da berbeleaculu, da rostogolu, (ca rostogolulu) putem dar a o întrebuița și în frasele: vorbesce de omu cinstitu, se pôrtâ da prinçu,

Semnificațiile lui *da* în italianesce sunt quelle următore:

1°. Correspunde cu *de* al nostru în frasu de ablativ și vine dupe verbii pasivi, cum: *Bucuresci sono fabricati da Bucuro, e Campo-lungo da Rodolfo il nero.*

2°. Correspunde cu *dela* și *din* și înseamnă origină, începutu, deductie, pornire, depărtare dela un locu: *Radu dela Affumați; Rodolfo da Affumazi; da ire si fa esire, perire, dela sau din ire se face...; vengo dalla chiesa; cu verbii însă *uscire, partire* la asemenea însemnare se întrebuingeață *di*, ca și la romanesce, în locu de *da*; cum: *partì di Roma, uscì di casa.**

3°. Correspunde cu *la* și înseamnă venire la un locu: cum: *vengo da voi, viiu la dumneata; vado dal principe mè ducu la prințulu.*

4°. Correspunde cu particola asemănătore *ca* sau cu prepoziția françozeasca *en*; cum: *vestito da contadino, imbrăcatu ca un sâteanu;*

5°. Correspunde cu prepoziția *de* cându înseamnă *pentru*, cum: *uomo da ciò, omu bunu de queva; barretta da notte,*

6°. Correspunde cu *appròpe, ca la*; cum: *era da venti persone; era ca la doè-deci de ômeni.*

7°. Correspunde cu *pe la*; cum: *sono passato da vostra casa.*

8°. Înseamnă caracteru, cinste: cum: *parla da onesto, ti giuro da galantuomo.*

9°. Correspunde âncê în poeți cu prepoziția *cu*; cum: *dalle bionde chiome, dagli occhi neri;* cu cosițele blonde, cu ochii negri.

10°. Insemnează anché și timpu correspunđendu cu preposițiile *din* și *de*: *da giovine*, de gune, din ju-nege.

CAPU X.

Despre Avverbu.

Intrebičarea pincipală a avverbului este qua sâ se subđică la un verbu, spre ai arrêta timpulu, loculu sau qualitatea. Queea que este ajectivulu pentru sub-stantivu, aqueea este și avverbulu pentru verbu; cum: omu bunu, vorbesce bine; omu môle, scrie încetu.

Avverbulu dar este o vorbă invariabilă que se subđice la verbu.

Felurile avverbului sunt:

1°. DE TIMPU:

ieri	ieri
acumu, amu	adesso, mo.
ași	oggi, adî
mâne	domane
poi mâne	dopò domane
mâne dimi- neașă	domattina
quându	quando
attunci	allora
currêndu	presto.
indată	subito.
adesea	sovente

apoi	poi
târđiu	tardi
și	già

2°. DE LOCU

aqui, aici ¹	qui, quà, co- stî costà ¹
in quà acolo	in quà colà, là, lì

¹ Aqui, *qui*, *quà*, arată locu appròpe de persôna quare vorbesce și aici, *co-tî*, *costà*, appròpe de persôna cu quare vorbesce.

ici și colo	quã e là
unde	ove
de unde	onde, d'onde
aiurea alliu-	

rea	altrove
departe	lontano
susu	suso, sù
josu	giuso, giù
etc.	ecc.

3°. DE QUALITATE

bine	bene
râu	male
cumu	come
așã	sì
încetu.	piano
tare, fôrte	forte

4°. DE QUANTITATE

afãtu	tanto
quãtu	quanto
multu	molto
ânehê	anche, ancora
puçinu	pocco
prea	troppo
mai	mai, più
númai	solamente
mai puçinu	meno.
incã, quel-	
puçinu	almeno.

5°. DE ÎNTĂRIRE

da, dar, așã	sì
siguru	sicuro sicu.
	ramente-

6°. DE NEGATIE.

nu	non, no,
----	----------

nici	nè
numai	non più, non mai

7°. DE ÎNDOIALĂ

pôte, forse	forse
-------------	-------

8°. DE COMPARATIE

cumu	cume
așã	così
asemenea	al paridi, pa- rimente, si- milmente
mai așã	quasi
abia	a pena

INSEMNARI

I. Mai tôte vorbele aque-
stea se potu socoti între av-
verbii adevêrați; suntu
însã frase compuse din sub-
stantivi, ajectivi, verbi și
preposiții, que arratã, tim-
pu, locu, calitate ect. și
quare se potu numi: *frase
de averbî*, cum:

din ãi	in ãi	di giorno	in giorno
quãte o datã	qualche volte,	delle volte,	tal volta
de multe ori	parecchie vol-	te.	

rare ori	rare volte
in grabã	in fretta

di și nôpte   giorno e notte
 în veci   in eterno
 de currendu   poco fa
 dupò amiadi   dopo mezzo di
 dupò prân-
 du...   dopo pranzo...

în laturi   al lato
 la adêpostu   al coperto
 în parte   in particolare

în silâ   per forza
 pe jos   a piedi
 în batjocură   per scherzo
 cu cuvintu   con ragione
 într'atâtu   intanto
 în quâtu   alquanto
 altu atâtu   altre tanto
 fâre mèsurâ   senza misura
 peste mèsurâ   oltre misura
 quel puçin   al-meno

mai ântêiu   per il primo
 al doilea...   per il secon-
    do...

din nuou   di nuovo
 pe jumêtate   a mezzo
 mai nainte   avanti ogni
    cosa
 în sfirșitu   alla fine
 cususul în jos sotto sopra

pentru que?   per che?
 de quându?   da quando?

de quâte ori?   quante volte?

credu qu'așa   credo di sì
 in adevêru   davvro, di
    fatto
 fârâ îndoialâ   senza dubbio
 nimicu mai   niente di più
    sicuro
 siguru   sicuro

nici de cum   niente affatto.
 nici încai   nè meno
 nici într'un   in nessun
    chipu   modo.

II. Suntu mulți ajectivi
 que subđiși la verbi se fa-
 cu avverbi, cum: scrie fru-
 mosu, merge iute, vorbe-
 sce râpede; asfel suntu și
 quei următori:

incetu   lento
 atâtu   tanto
 quâtu   quanto
 multu   molto
 puçinu   paco
 apprôpe   vicino
 câlare   (a cavallo)
 adevêratu   certo
 siguru etc.   sicuro ec.

III. Mulți avverbi de qua-
 litate que se facu din aj-
 jectivi se terminâ rom: în
 esce, cum: înteptu înte-
 leptesce, nebun nebunesce,
 românesce, turcesce etc.
 Asemenea avverbi în ital:

se termină în *mente*; quare se pune după ajectivele feminine: certa certamente, ricca riccamente, grande, grandemente etc. iar dacă ajectivele se termină în *te* și *re*, averbul leapăda pe *e* fina-

lu; cum: fedele, fedelmente, particulare particularmente.

Asemenea averbii am putea face și noi: precum și dicem, officialmente, cavaliermente, etc.

C A P U X I.

Despre conjugativu.

Conjugativulu este o vorbă quare închisea vorbele, frasele, judicările și periodele între sine sau prin unirea lor una cu alta, sau prin desunirea ori tégăduirea una și întărirea alia. Astfelu suntu:

CONLEGĂTORI		CODITIONALI	
și, e sau i	e, ed	de, dacă,	se
DESUNITORI		CAUSALI	
sau, au, ori	o od, ora	quê	che
NEGATIVI		quêci	(perchè
nu,	non,	qua	che
nici	nè	sà ¹	che
nu numai	no solamente	ESPLICATIVI	
OPPOSITIVI		adică	(cioè, cioè a dire)
de și		ILLATIVI SAU DE URMARE.	
însa		deci	dunque
ci	ma		
dar			
iar			
ma			

¹ Să, mi se pare quê vine dela lasă, quare querendu subjunctiva, nu mai priimesco și; cum: lasă facă.

aşa dar,	adunque	fiindu què	poichè
dar	—	pentru que	perchè
de unde	onde d'onde.	din pricinâ	per causa
		què	che
	DE ÎNDOIALA	pentru quare	per il che
dacă, de	se	de un urmeadă	—
au	o.	pentru quare	per la qual
		lucru	cosa
		în quâtu	di modo que
		quare va să	ciò val a di-
		dicâ	re

Suntu multe frase compuse de mai multe vorbe quari se potu numi frase de conjugativi, cum:

C A P U XII.

despre interjecție.

Interjecția este o strigare que arrată o simțire ori o mișcare a sufletului, precum bucurie, întristare, mirare și altele. Ea este quea d'ântéiu vorbâ a omului.

Interjecțiile suntu:

	DE BUCURIE.		DE URÂ AU DISPREȚU
bravo	bravo	aide	via
vivat!	vivat.	uf	puf, uh, fi.
		naiba	oibò
	DE DURERE		DE CURAGIU
ah	ah	deh	deh
oh	oh	de de,	via!
hai, vai	ahi		
hoi	ohi		DE MIRARE
aoleo	ahime, ohime	a!	ah!

o!

oh!

DE CHIEMARE

hei!

eh!

hui!

olă!

ui!

o!

oh!

DE TÂCERE

sî!

zi, zitto

DE ARRÊTARE

eaccò, eatâ

ecco

Sunt și alte interjecții
compuse. cum:

o Dômne

o Dio!

vai de mine

ohime

hei bine

ebbene

ia seama

avvertite

veși bine

badate be-

ne

vai de noi

guai a noi

la naiba

cospeto

și altele.

C A P U XIII.

{despre ortografie.

Ortografia unei limbi este întemeiată pe materia sau pe rădecina fie-quâria vorbe, și pe forma sau finalele priimate de quea mai mare parte sănêtôsă a unei nații.

Ortografia este dreapta scriere a unei limbi după nisce principe potrivite cu natura ei și cu dreptul cuvîntu, înquâtu să putem fi înțeleși în totu d'a una de aqueia que nu suntu defaçâ cu noi: adică să correspundemu întru tôte scopului pentru quare s'a inventatu scrierea.

Noi aquí vorbimu către quei scriitori {și e de prisos a denumêra literele, și așle mai împârți și subt-impârți după felulu loru. Vomu ardica nûmai ôre

quare pârute greutăți assupra unoru vocale și conso-
ne pe quare natura limbei nôstre le quere și de quare
nu ne putem depârta fâré a ne împrotivi scopului or-
tografiei sau mai bine al scrierii, și fâré a nedreptă-
ți ôre-cum ênsâși limba.

Aqueste greutăți mai tôte suntu ardicate cu de am-
mêruntulu în capitolele trecute, și aquî nu facemu
de quâtu o recapitulație sau închieiare a quelloru đise.

A.

Avemu doê feluri de *a*: unulu deschisu quare este
și lungu adesea, cum: facere, batere, și altulu închi-
su quare adese este și scurtu, pentru quare i se și a-
daoga d'asupra circonflexulu que este un felu de apo-
strofu spre ai închide sonulu; cum: pârere, tâcere.
Facere chimbâ pe *a* în â quandu perde deschiderea
sau appêsarea în quelle que vinu dela dênșulu; cum:
fâcutu, fâcemu, fâceamu, fâcuin, fâcusemu, fâcâ-
tora, fâpturâ etc. Asemenea *tâcere* face pe *a* des-
chisu quandu dobândesce assupra lui o appêsare; pre-
cum la: tacu, taci, tace, tacitu. Adesea *a* lungu se
închide și seamêna cu *l* quandu este înaintea litereloru
nasale *m* și *n*, cum la: âmblu, cântându, mâna românu.

E.

Avemu trei feluri de *e*: unulu deschisu cum la pe-
destru, perire, pere, mere etc; altulu închisu que se
assemênâ la pronunție cu â; cum la pêru, mêru, numêru
etc; și altulu îmmuiatu que se assemânâ cu difton-
gulu ie; cum: la perdere, pelle, petre, etc.

Se scrie cu *a* și *e* deschisu totu d'auna unde pronunția vorbei o quere.

Se scrie cu *â* închisu:

1°. Finala tuturilor substantiviloru și ajectiviloru de prima declinație fâre articolu; cum: tatâ, casâ, lunâ, earbâ, bunâ, aqueastă, etc.

2°. Finala verbiloru de prima conjugăție în a treia persônă singulara și în prima pluralâ a prezentului indicativu; în a doa persônă a imperativului, și în participiulu presentu; cum: arâ ellu, arâmu noi, arâ tu, arându.

3°. Finala verbiloru de a doa și a treia conjugăție în a treia persônă a imperativului și subjuntivului, cum: dârmâ, teamâ ellu, qua sâ dârmâ, qua sâ teamâ.

4°. Pretutindenea unde vorba în origina sa quere un *a* deschisu. Iar qua sâ cunâscemu adevêrata scriere a unei vorbe, daca e nume allergâm la pluralu, sau daca e verbu, la a doa persônă a prezentului indicativu. cum spre esemplu, *tâcere*, făcendu la a doa persônă a prezentului indicativu *taci*, este bine scri-su; iar mâru, făcendu la pruralu *meri*, trebue a se scrie mêru.

5°. Quându avemu doê vocale închise una dupò alta, adică quându avemu doe *â* sau doe *ê*, quea d'ântêiu se scrie cu *â* și a doa cu *e*; cum: sânetate, râdecinâ ¹,

¹ Dupò aqueastă regulâ, fâre a fi silitu românulu a allerga la latina pâdesce origina vorbei, pentru que *a* rămâne intactu, și *e* se vede que este *i* ca la *degitu* și alte-le (veđi partea ântêea.)

fârè, etc.

6°. Substantivii și ajectivii terminați în *nu* precesu de o vocală închisă, quare după tipulu limbei trebuie a se scrie cu *a* sau *ea*; cum: africanu, transilvanu, juncanu etc. prin urmare: românul, păgânul, bêtrânul și alte asemenea trebuie a se scrie cu *â* iar nu *î*. Sinu, se pronunță pe a locurea sinu, și este de altă ramificație, precum; linu, seninu, chinu etc.

INSEMNARE. *a* devine *â*, 1°. cându se face scurtu sau perde appăsarea, cum *făcere* făcútu; 2°. inaintea litereloru nasale *m* și *n* cum s'a vèdutu, și 3°. la pluralulu femininiloru cându se termina în *i*; cum: parte părți.

Se scrie cu *ê* închisu:

1°. Tôte vorbele que în a loru origină au un *e*; cum: pèru peri, numărul numeri, învêcare înveți; appăsare appeși, mē, te, se, ne, vè; meu, tēu sēu, etc.

2°. Cându după *ê* vine un *a*, și cându allergându la mijlôcele date nu putem afla origina nici în pluralulu substantivului nici în a doa persônă a verbului; cum: înfrênare, arrêtare; se deosibesce însă fășare și alte asemenea quare vinu dela vorbe cunoscute que au un *a* deschisu.

INSEMNARE *ê* și *â* închisu seamênă adesea cu *i* inaintea litereloru nasale *m* și *n*, și a lui *i*, cându se face din *n* cum: âmblare, întêmplare, mergendu, facendu, ântēiu, remâie etc.

Se scrie cu diftongu *ie*:

1°. Cându vorba este derivată din alta que are în

sine un *i*; cum: dela *doi*, indoiescu; dela *șiroiu*, *șirôie*, dela preveghia, preveghie.

2°. Cându *e* a avutu înainte un *l*, un *n* sau un *v* que imuinduse au devenitu *i*; cum lepure iepure, vole, voie; venire, vinu, viiu, viie, remânere remânu, remâiu, remâie, ținere, ținu, ție; ovis, ôie.

Cându se aude *ie* și nu este vre una din aqeste doê împregiurâri, se scrie cu *e*, dupò cum ar'și trebui învêtătorii a deprinde pe scolari a nu'l mai pronunța *ie*: cum: este, perde, eu, etc.

I.

Avemu iarâ trei feluri de *i*: deschisu, închisu (*î*) și scurtu sau mutu (*ï*)

Se scrie cu *i* deschisu ori unde o quere pronunția.

Se scrie cu *î*:

1°. Finalulu verbiloru de a doa conjugăție que la indicativu presentu se terminâ la prima persônâ în *escu* și a treia în *asce*, în perfectu, trapasatu, participiu, infinitivu și în quelle que vinu din asemenea verbi; cum: urîre, urîiu..., urîsemu..., urîndu, urîtu, urîtoru, urîție, urîturâ etc.

2°. Finalulu *intu* al substantiviloru neutri, que la pluralu se terminâ în *inte*; cum: cuvîntu cuvinte, jurâmîntu jurâminte.

3°. Finalu *inâ* al substantiviloru feminini que la pluraru se terminâ în *ine*, cum vînâ vine, dinâ dine. Mâna, fontânâ, lâna și altele facu: mâni, fontâne, lâne, și de aqueea nici nu se scriu cu *i*.

4°. Substantivii și ajectivii terminați în *in* unii se scriu cu *i* și alții cu *â* cum: sînu, stăpînu, fînu, păgânu, bêtrânu, etc. Ori unii, ori alții, în nefîindu mulți se potu învăța pe din afară.

Este scurtu sau mutu *i* 1°. la finala plurală a substantivloru și ajectivloru; cum: boi, vespi, buni, aquesti, noi, voi, ei, etc. 2°. la a doa persônă a verbiloru; cum: ari, arași, arai, arași, ararôți, araseși, araserôți etc. și 3°. adesea pe la mijloculu vorbei qua sâ facă ori un diftogu cum faima, căine, ori pe *e* a se pronunția *ci* cum: pacînicu.

O

Trei feluri de *o* pôte asemenea avea limba română: unul deschisu *o*, altulu închisu *ò* que se citește ca *â*, și quel d'altpeilea lungu *ô* que se citește ca diftongulu *oa*.

Se scrie *o*, pretutindeni unde pronunția este întregă și rôtundă.

Se scrie *ò*

1°. In prima conjugăție a treia persônă singulara a perfectului, și tustrelle persônele plurale ale perfectului și trapasatului I. cum: cântò, cantaròmu cantarôți, cântarò; cântaseròmu, cântaserôți, cântaserò:

2°. Adesea înainte de *n* și după *r* quându urechiea românească este mai împăcată a auđi *o* de quātu oriquare alta vocală; precum fòntână, este mai preferabilu de quātu fantână, fentână și fintâna; asemenea rôtundu este mai preferabilu de quātu ratundu, retundu, și ritundu.

3°. Si la quâte va preposiții, avverbi, și conjugati-
vi. cum: dupò, pînò, lùngò, eacò.

Se scrie cu *ò*, totu d'a una quându vorba venindu dela
o altâ vorbâ que are *o*, se mai îmulțesce cu o sila-
bâ, și și pâstrează lungimea sau appêsarea; cum: fru-
moșu, frumôsâ, doru døre, omu ômeni etc. Nu se
suppunu aquestei regule *foame* și altele asemenea que
suntu primitive; precum și substantivii de declinația V,
quându iau articolu; cum: *đio đioa*, *steao steaoa*, etc.

U

Totu d'a una *u* este mutu la finala singularâ a sub-
stantiviloru și ajectiviloru; la genetivulu și dativulu
pluralu al articoliloru; la prima și a treia persônâ a
verviloru și la avverbii que potu lua articolu și a se
face substantivi; cum: *lupu*, *bunu*, *bou*, *viu*, *loru*,—
cântu, *scriu*, *serimu*, *cântamu*;— *quandu*, *cumu* etc.

INSEMNARE. Quându în finala râđecinei se afla con-
sonele *cr*, *tr*, *bl*, *fl*, *vl*, atunci *u* este întregu; cum:
socru, *lucru*, *âmblu*, *înflu*, *lustru*, *navlu*.

Adesea *u* înainte de literele nasale *m* și *n* se închi-
de și seamênâ cu *î*; cum *socrumeu* = *socrîmeu*, *veru-*
meu = *vêrimeu*; prin urmare *lungò*, *suntu...* = *lîngò*,
sintu, și vice-versa *înflu* = *umflu*.

C

Se scie cum se pronunță aquastâ literâ inaintea
vocaleloru. Dupe părerea mai multora se mai quere
și un *ç* quare sâ pronuță ca *ț*, și cu quare sâ se scrie
quâte va vorbe qua în origina loru se scriu cu *c* și u-
sulu în limba românească lă a făcutu a se pronunța

par'quê ar fi scrise cu ț; cum: prințu, oțetu, brațu, fațâ și altele. Aqueastă părere, de și etimologică, însă îngreuiadă pe scriitoru, ne fiindu destule ajutô-rele quei înlesnesce însă și limba sa, și alergându și la dicționarulu latinu. Adoptarea însă a doê feluri de ț, se va hotârî dupò usulu quelloru mai mulți.

D

Înainte de *z* la pluralulu substantiviloru cum și la a doa persônâ a verbiloru, *d* ce pronunța ca *đ* cum: bardu bardi = barđi; blându blândi = blanđi; laudu landi = lanđi etc.

Cu *đ* se scriu tôte vorbele românesci, cu *z*. se scriu quelle străine; cum: đicu, đille, đina... zodiacu, Zo-roastru, Nova-zembla, Zopiru, zadaru, zavistie et.

Qu

Aqueste litere înainte de: *a, o, u, ê, î*, se pronunța: *ca, co, cu*, înainte de *e* și *î* se pronunța: *ce ci*.

Vorbele que se scriu cu aquastă literâ sunt fôrte puține, dupò cum s'a vêđutu în denumerăția părțiloru cuvântului, și ammêruntarea lor: spre înlesnire le adunâmu aquí, spre adducere aminte:

Quare, calitate, quâtu, quându, qua, quântaru, quê.

Questa, quella, quine, que, aquí querere, și quelle derivate din aquestea.

S

Înainte de *b, l, m, n, r, v*, se pronunța ca *đ* sau

z cum: desbrâcare, deslegare, smintitu, snopu, Israilu; desvelire etc.

La pluralulu substantiviloru și ajectiviloru și la a-
doa persônâ a verbiloru înainte de *i* se pronunța ca *ș*
cum: pasi=pași, frumoși=frumoși, lasi=lași, cân-
tasi=cântași.

T

Totu la aqeste întêmplâri t se pronunța ca *ț* în-
ainte de *i*, cum poeti=poeți; lăudati=lăudați; pati=
pâți, arati=arați etc.

SC

Aqeste doê litere înainte de *a*, *o*, *u*, *ê*, *i*, se pro-
nunțâ sca, *sco*, *scu*, *scê*, *sci*=*ska*, *sko*, *sku*, *skê ski*,
cum scara, scopu, scuturare, nascêndu, scîrbâ: în-
ainte de *e* și *j* se pronunța *șt*; cum: nasce, pasce, na-
sci, pasci. Trebuie însâ a se bâga de seamâ que nu
întrebuițamu pe *sc* de quâtu numai acolo unde vorba
în începutulu sêu are aqeste doê litere; cum spre
esemplu *nasce* este *nascu*, *romanesci* este *romanescu*;
iar unde începutulu este cu *st*, acolo ne ferimu a schim-
ba literele sau semnele prin quare se arrată ideea; cum
pe *aqestu* la pluralu nu'l putem scrie *aqesci*, ci *a-*
quești. Asemenea suntu și *creștin*, *Stefanu* și altele.

PENTRU CONSONE INDOITE.

Tôte vorbele compuse din prepozițiile *ab*, și *ad*, sau mai lesne tôte vorbele que, compuse începu cu *a*, îndoiescu consona que urmează dupò aqestu *a*; cum *abbattere*, *accepere*, *adducere*, *aflare*, *aggirare*, *allegere*, *ammoiare*, *annulare*, *apprindere*, *arrétare*, *asemenea*, *atingere*, *ațintare*, *avvenire*, etc.

Asemenea îndoiescu consonenele și quelle compuse din prepozițiile *ob* și *sub*; cum: *ommorîre*, *oposiție*, *uccidere*, *sufflare*, *sufferire*, *sudditu*, *suppusu*, *sutternu*, *surrîdere*.

Intr'unu cuvîntu literele *b* și *d* ale prepozițiilor *ab*, *ob*, *sub*, *ad*, se schimbâ în compoziție, în literele urmâtore, afaré de quâte-va vorbe quare usulu lă a consfințitu cu *b* și *d* cum: *administrație*, *admittere*, *absolutu*, *abstractu*, *substantivu...* que s'ar putea serie *amministrație*, *ammittere*, *assolutu*, *susstantivu*, *abstractu*.

Prepozițiile *in* și *con* înainte de *m* și *p*, schimbâ pe *n* în *m*; prin urmare întempinulu lor înainte de *m* și *n* ne îndatorează a serie vorba cu doi *m* și *n* cum *communicare*, *commitere*, *connumire*, *îmmulțire*, *înnegrire*, *innoptare*.

Totu aqeste prepoziții înainte de *l*, schimbâ pe *n* în *l*, și prin urmare se îndoiesce *l*; cum: *collecție*, *illustru*, *illuminare*.

Se scriu cu doi *ll* toți *substantivii* și *ajjectivii* que, sau la singularu sau la pluralu se îmmôie cum: *valle*

vâi, calle câi, ellu ei, ea elle, quea quellé, allu ai, quellu quei ¹.

La perfectulu verbiloru nerregulați de conjugăția a treia se îndoiesce în a treia persônâ singularâ *t* și *s*. Timpulu aquesta totu d'a una este accentatu în a treia persônâ: arò, dormí, fâcú, preveghié; și qua sâ arrete grâmmaticii la unii verbi neregulați què e finalu nu e lungu, îndoiescu consona que precede; cum: dete, stette, disse, qua sâ nu dicemu: deté, steté, disé.

Ausiliaru pluralu *ammu*, findu din *avemu*, se scrie cu doi *m* pentru lipsa silabei *ve*, și spre deosebirea singularului *amu*.

Carru carre, se scrie cu doi *rr* și dupò quererea pronunției, și spre deosebirea vermelui *caru* și ajectivului relativu *quare*, que se scriâ *kare* sau *care*.

Indoimu asemenea consônele 1°. spre deosebirea omonimeloru; cum copillu, coppilu; perrii capului, perii suntu roditori. — 2°. spre a lungi vocalele que trebuescu appâsate; cum. battere, trimittere, spre a nu se citi batére, trimitére,

In sfirșitu se potu îndoii și întrei consonele spre declamarea vorbeloru, quându vremu sa le dâmu un gradu de covirșire; cum: verrrde, roșșșu, gallbenu, arrde etc.

---

¹ *Ellu*, *quellu*, *allu* quându se scriu cu *u* mutu îndoiescu pe *l*; se pôte însâ face și ellisie remâindu: *el*, *quel* *al*.

DESPRE PROSODIE SAU ACCENTE.

Semnele prosodiei românesci, suntu accentulu ascuțitu (´), accentulu gravu (˘), circonplesulu (^). Accentulu ascuțitu se pune la ultima vorbeloru pe vocala assupra quâria trebuie să appêsâmu; cum: vorbí, învié vorbiá, cântá etc.

Accentulu gravu se pune assupra lui o quându se pronuța ca â, cum: cântò, cântaròmu, cântaseròmu, dupò, lúngò, eacò etc.

Circonplesulu se pune assupra vocaleloru qua sâ le astupe sau sâ le închiđâ glasulu; este un felu de apostrofu que arrâtá o împuținare a vocalei; cum: facu făcutu, meu, téu, intru, întru, socru, socrú-meu, suntu suntu; se pune asemenea assupra lui ô, arrêtându que lipsesce o jumătate de vocalá din diftongulu oa.

Intre aqweste semne adevêratu prosodice allăturâmu și sedila (,) și apostrofulu (').

Sedila se pune subt consònele đ, ș, ț, spre a se pronuța ca z grecu, ca *che* franc. ca z italian. In quâte trele aqweste sonuri se aude litera s și; pentru aqwea semnulu aqwesta s'a numitu sedilá.

Apostrofulu se pune înainte consòneloru d'assupra quându lipsesce o vocalá întreagá; cum: de a face d'a face, pe aqwesta p'aqwesta, la appusu l'appusu, îl făcu 'l făcu. Apostrofulu ori anulá de totu vocalá que lipsesce, ori o face un diftongu cu quea următore, făcênduo a se pronuța pe jumătate; citinduse: d'a face = dĕ a face, p'aqwesta = pĕ aqwesta; prin urmare și: vac', limb', stâng' = vacĕ, limbĕ, stângĕ.

ACCENTUAȚIE.

Toate vorbele que se termină într'o vocală lungă, sau quare au appêsare la ultima, priimescu accentulu ascuțitu, que totu d'auna se pune assupra substantiviloru de desclinația V, la atreia persônă singulara a imperfectului, și perfectului, și pôte și assupra infinitivului; cum și assupra unoru avverbi, cum: *đí*, *sá mântá*, *steá*, *cântá*, *ará*, *cântó*, *aró*, *dormí*, *fâcú*, *invié*, *a cântá*, *a dormí*, *a vedeá*, *aquí*.

Se mai pune ânce assupra articoleloru *á*, *ái* spre deosebire de prepoziția *a*, și de verbulu; *ai*, *a*, Avverbulu de timpu *și*, priimesce iaru accentu spre deosebirea conjugativului unitoru *și*; cum *amu și* scrisu, *amu venitu și* *amu scrisu*.

Despre punctuație, amu vorbitu în grâmatuca publicată în anulu 1828.

INSEMNARE.

Regulele date pentru întrebuintărea vocaleloru suntu mai multu pentru străini. Pentru qué sâ punemu qué ar' lipsí aquellu circonflexu que închide glasulu vocaleloru, și s'ar' pronunța literele deschise, quare Românulu n'ar preferi a scrie și a pronunța *cantare* que se pare mai familiaru de quātu străinele: *kintare*, *contare*, *cuntare*?

Assemenea spre esemplu adducemu și vorbele următore.

paganu	{ paghenu paghinu pagonu pagun	lana	{ lena lina lona luna
romanu	{ rumenu ruminu rumonu rumun	mana	{ mena mina mona muna
risu	{ rasu resu rosu rusu	fontana	{ fantana fentena fintina funtana
riu	{ rau reu rou ruu	quand	{ kend kind cond cund
ripa	{ rapa repa ropa rupa	rotundu	{ ratundu retundu ritundu rutundu
numeru	{ numaru numiru numoru numuru	suntu	{ santu sentu sintu sontu
învelire	{ valire vilire volire vulire	lungo	{ langa lenghe linga longa
întemplare	{ tamplare timplare tomplare tumplare	can'ó	{ cantá canté cantí cantú etc.

Scrierea cu literele cuviincioase a vorbelor române-
 sci, și pronunțarea lor quea adevărată atât este de
 familiară, firească și cunoscută Românului, în quātu
 lui literele cuviincioase nu i se parū o învățare nouă, ci
 curat o adducere a minte. Par'quē ar' vedea quine-va
 Suffletulu sau Geniulu quellu vechiu al Romei stră-
 mutatu din generație în generație, și, ca un ângeru
 tutelarū, nepărăsindu pe Românu nici în quelle maș
 după urmă dille alle întunecimei lui, nici atunci
 quându ellu, orbu de totu, par'qu'ar voi de sine să pă-
 rēsească totu que a fostu strămoșescu și să se arrun-
 ce în abisulu uitării, spre a se stinge cu totulu din
 registrulu natiilor! E destulu, Române, deschide
 ochii, caută înpregiurulu tēu, întreabă'ți inima, quer-
 cetează costumele tale, auzi limba ta, întreabă te que
 esci, și Geniulu pe quare pinō acum n'ai vrutu să'l
 mai cunosci, și 'lai împinsu, Geniulu aquesta que a
 fostu nedeslipitu de tine; aquesta quare întrupatu și
 personificatu în limba ta, te învață a dice: NASCERE și
 MORIRE, a numi aqueste doē margini alle vieței în lim-
 ba părinților tēi; quare stându pe aqueste doē însem-
 nătore hotare te învață a articula quea d'antēiu vorbă
 și quellu după urmă suspinu; quare hrana ta quea
 d'antēiu te învață a o uumi LAPTE, și masa quea căl-
 durōsă SINU, PEPTU, și mâncarea SUGERE; quare legânân-
 dute îți cântă quea d'antēiu melodie a dragostii ceresci
 coborite în sinulu mamei tale, ADDORMINDUTE CU PACE;
 quare îți deschide ochii la LUMINA, la CERU, la NATURA,
 la DUMNEDEU; quare îți spune numele PARINTILORU tēi

trebuințelor tale, a ființei tale, quare pune pe bușele tale numele quelle mai drage, quare pe tovaroșulu vieții tale și'lu numesce MUIERE, pe tine și pe ea OMU, și pe rodulu dragostii vōstre FIU; aquestu Geniu, îți va spune que SUFFLETULU, INIMA, SÂNGELE teu suntu ROMANE; îți va arrêta que esci NEPOTU și al Bruților, al Catoniloru, și al Marciloru Aurelii, al lui PAVELU Apostolulu și al Trajaniloru, și te va invêta ajertfi tot pentru interesulu și binele publicu, a fi virtuosu, blându și filosofu, a cunōsce pe Dumneșeu, și a împinge din hotarele patriei tale pe totu vrâjmașulu que va cuge-ta a'ți lua quelle strămoșesci, și a te face străinu la câminulu tēu; într'un cuvintu a fi cetățeanu și creștinu, dându Cesarului que este a Cesarului, și lui Dumneșeu que este a lui Dumneșeu, adică Univer-sulu întregu, Patria și inima ta, pe quare de veacuri le ai lăsatu în prada vrêjmașulu omenirii. Aquestu Geniu îți va spune în sfîrșitu que cu elementele limbei tale s'au slujitu quei mai mari Apostoli și Mucenici; cu aqueste litere scria Apostolulu PAVELU epistolele sale quându pe aripele christianismului se râpia pînò la al treilea ceru; limba lui attunci nu era încultă și pârâsită ca ata; ellu avea nație, și își adoptase de patrie Roma, și se fălea întru elle quându șicea: «sunt cetățeanu roman:» și tu acum strigi, pôte, quandu îți arrata quine-va literele și limba moșiloru tēi que nu suntu ale tale, și te fălescî in grōsă nesciință, que veacurile blestemului a grâmăditu pe mintea și cuge-tarea ta.

Prin limbă dămu și luămu cunoscînțele, și prin limbă lămurită dămu și luămu cunoscînțile lămurite. Eu îți dau aqueastă gramatică, și tu, în curăția inimii întreabăți sufletulu tēu, și ellu îți va spune și que sâ priimesci și que sâ lepeși; și quātu amu veghiatu și amu ostenitu și amu sufferitu pentru Tine.

Sfîrșitu

Si lui DUMNEDEU mărire.